

**UCHWAŁA NR X/100/24
RADY MIEJSKIEJ W KORONOWIE**

z dnia 10 grudnia 2024 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Koronowo na lata 2025-2028

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1465 ze zm) w związku z art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1292), uchwała się co następuje:

§ 1. Przyjmuje się "Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Koronowo na lata 2025-2028", stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Koronowa.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Przewodnicząca Rady Miejskiej
w Koronowie

Mirosława Maria Pietryga

Załącznik do uchwały Nr X/100/24
Rady Miejskiej w Koronowie
z dnia 10 grudnia 2024 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY KORONOWO NA LATA 2025-2028

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ

4. FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTKÓW

*5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW
DZIEDZICTWA KULTUROWEGO*

6. ZASOBY DZIEDZICTWA i KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

*9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU
OPIEKI NAD ZABYTKAMI*

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

12. MISJA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

1. WSTĘP

CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY KORONOWO

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego „Programu opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Koronowo na lata 2025 – 2028” jest ukierunkowanie polityki Samorządu Gminnego, służącej podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jest to uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Zadaniem Programu jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami Gminy, w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa i figurujących w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. w myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024, poz. 1292)

Obowiązująca ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 3, użyte w ustawie określenia oznaczają:

1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

2) zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;

3) zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;

4) zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

6) prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

7) prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;

8) roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

9) badania konserwatorskie – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10) badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

W art. 4 zapisano, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;

2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;

3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;

4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;

5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;

6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 wskazuje, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Na mocy art. 21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22 ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.”. W ust. 5 tego artykułu zapisano, iż w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jak wspomniano art. 87 ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego i powiatowego programu opieki nad zabytkami.

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w Ustawie,
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,

- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie gminy.

Artykuły 18 i 19 nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dodatkowo należy wskazać odniesienia do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, zawarte w następujących aktach prawnych:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1465 ze zm.).

- *art. 7 ust. 1 pkt. 9*

„Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy.

W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

9) kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1130).

Na mocy ustawy w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1. ust. 2, pkt 4). Ustawa określa, iż plan ogólny powinien w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 13b pkt. 3 lit f),

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków (w tym krajobrazu kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15 ust. 2 pkt 4),
- określa się, w zależności od potrzeb, granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15 ust. 3 pkt 6).

Wymagania w zakresie ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39 ust. 3 pkt 2, ust. 2 pkt 2). Projekt zarówno planu miejscowego, jak i planu województwa wymaga uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 51. ust. 1. wskazuje, że w sprawach ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego decyzje wydają w odniesieniu do:

- 1) inwestycji celu publicznego o znaczeniu krajowym i wojewódzkim - wójt, burmistrz albo prezydent miasta w uzgodnieniu z marszałkiem województwa;
- 2) inwestycji celu publicznego o znaczeniu powiatowym i gminnym - wójt, burmistrz albo prezydent miasta;
- 3) inwestycji celu publicznego na terenach zamkniętych - wojewoda.

Zgodnie z art. 53 ust. 2 pkt. 4 powyższe decyzje wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków - w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Art. 64. ust. 1. wskazuje, że przepisy art. 51 ust. 2-3, art. 52, art. 53 ust. 1a-1d 3-5a i 5c-5j, art. 54-56 (wszystkie związane z zasadami lokalizacji inwestycji celu publicznego) stosuje się odpowiednio do decyzji o warunkach zabudowy.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 725 ze zm.).

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów

i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2 ust 2 pkt. 3).

W art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstąpienie od obowiązujących przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9 ust. 3 pkt 4).

Wg art. 39 ust. 3 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wg art. 39 ust. 4 wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko,

2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów,

3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw energii – w przypadku budowy lub rozbiórki gazociągu przesyłowego, linii przesyłowej

elektroenergetycznej albo rurociągu dalekosiężnego ropy naftowej lub produktów naftowych, a także gazociągu, linii elektroenergetycznej albo rurociągu ropy naftowej lub produktów naftowych dochodzących do granicy Rzeczypospolitej Polskiej.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39 ust. 1).

Decyzja o pozwoleniu na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydana po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39, ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39, ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których niewymagane jest pozwolenie na budowę, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo Budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 29 ust. 7 stwierdza, że roboty budowlane, o których mowa w ust. 1–4, wykonywane:

- 1) przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków – wymagają decyzji o pozwoleniu na budowę,
- 2) na obszarze wpisanym do rejestru zabytków – wymagają dokonania zgłoszenia

– przy czym do wniosku o decyzję o pozwoleniu na budowę oraz zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zm.).

Zgodnie z zapisami art. 7 tej ustawy wprowadzone zostaje pojęcie audytu krajobrazowego. Identyfikuje on krajobrazy występujące na całym obszarze województwa, określa ich cechy charakterystyczne oraz dokonuje oceny ich wartości (także pod kątem walorów zabytkowych i krajobrazu kulturowego).

Art. 8 ustawy wskazuje zmiany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2024 r. poz. 1491).

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4 ust. 1 pkt 16). Regulacje z tym związane zawarte są w art. 16 i 19b, które określają prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2024 r. poz. 54 ze zm.).

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art. 101 ust. 2 lit. f określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu funkcji środowiskowych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, w tym między innymi zbioru dziedzictwa geologicznego, geomorfologicznego i archeologicznego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1478).

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2 ust. 2 pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6 ust. 1 pkt 3

park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16 ust. 1 park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku krajobrazowego, jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16 ust. 3 ust. 5).

Art. 83a ust. 1 wskazuje, że zezwolenie na usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

Zasady naliczania opłat za usunięcie drzew i krzewów przedstawiono w art. 84-87 ustawy i zgodnie z art. 84 ust. 8 decyzję w tych sprawach podejmuje właściwy organ do wydania zezwolenia (w tym także konserwator zabytków).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1145 ze zm.).

W świetle art. 6 pkt 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13 ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 13 ust. 5 stwierdza, że sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części (wyznaczonej zgodnie z art. 67) wpisanej do rejestru zabytków obniża się na wniosek nabywcy o 50% (zgodnie z art. 68 ust. 3). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę. Podobny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego, jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73 ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84 ust. 4).

Zgodnie z art. 96 ust. 1. podział nieruchomości dokonuje się na podstawie decyzji wójta, burmistrza albo prezydenta miasta zatwierdzającej podział, z uwzględnieniem ust. 1a, stwierdzającego, że odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję, o której mowa w ust. 1 wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 70 ze zm).

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 87 ze zm.).

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2) jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 164 ze zm.),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 26 maja 2011 (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub

wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów;

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 81);
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2022 r. poz. 1388 ze zm.);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 poz. 1470);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 21 maja 2018 r. w sprawie wymagań, jakim powinna odpowiadać ochrona przechowywanego i przewożonego zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2018 poz. 1134),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4 grudnia 2017 r. w sprawie ksiąg ewidencyjnych prowadzonych przez podmioty gospodarcze wyspecjalizowane w zakresie obrotu zabytkami na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2017 poz. 2249);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 1384);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 928);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 poz. 1275);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 poz. 110);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 nr 89 poz. 510);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 nr 212 poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 nr 124 poz. 1304 ze zm.);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 nr 75 poz. 706);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 nr 71 poz. 650);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 nr 30 poz. 259).

3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ

Przywołana na wstępie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadza w tej materii szereg fundamentalnych definicji i pojęć. W myśl ustawy zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane

z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z ustawą opiece podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki pogrupowane w trzech kategoriach:

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1479 z późn. zm.),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6 ust. 2 ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. FORMY PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW

Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku nieruchomego oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Również wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Sprawy te reguluje ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pasteli, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych

ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,

6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,

7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,

8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,

9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,

10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,

11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,

12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,

13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro

– na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne. Na rok 2024 w całym kraju było 129 miejsc i obiektów uznanych za pomnik historii.

Park kulturowy

Kolejną formą ochrony jest utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzja o warunkach zabudowy, decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzja o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Relacje pomiędzy ochroną zabytków a planami zagospodarowania przestrzennego są regulowane przez artykuły 18, 19 i 20 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim art. 18 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W wymienionych decyzjach, koncepcjach, strategiach, analizach i planach, winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. W przypadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków

nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE KRAJOWYM:

KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW i OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2023-2026

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 1 grudnia 2023 roku i opublikowany w Monitorze Polskim w roku 2023 poz. 1470. Dokument ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem głównym programu jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii. Będzie on realizowany poprzez cele strategiczne programu oraz zawarte w nich działania takie jak:

Cel: Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;

- projektowanie konserwatorskie.

Cel: Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Cel: Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Cel: Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Cel: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki

rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągania ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel – przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych – realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej telekomunikacyjnej;
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;
- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu

zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz – dla obiektów rangi międzynarodowej – wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbłość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno- przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 – 2013 ORAZ UZUPEŁNIENIE STRATEGII NA LATA 2004 – 2020

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

➤ **Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe**

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich

mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków;
- Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

➤ **Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego**

- Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

Priorytet 1 tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami tego priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed

skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

5.2 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZKIM

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Obecnie obowiązująca Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko- Pomorskiego do 2020 r. - Plan modernizacji 2020+ została przyjęta uchwałą nr XLI/693/13 przez Sejmik Województwa Kujawsko- Pomorskiego dnia 21 października 2013 r. Misja rozwoju województwa zapisana w treści dokumentu brzmi Kujawsko-pomorskie - człowiek, rodzina, społeczeństwo. Aby to osiągnąć strategia wyznacza priorytety i cele działań.

Dla gminy istotne są zapisy priorytetu Modernizacja przestrzeni miast i wsi, w ramach którego znajduje się cel Obszary wiejskie (których integralną częścią są także lokalne ośrodki rozwoju – małe miasta i wiejskie siedziby gmin) – o zróżnicowanym charakterze funkcjonalnym, cechujące się licznymi problemami gospodarczymi i często wymagające aktywizacji społeczno-gospodarczej. Głównym kierunkiem interwencji jest stymulowanie rozwoju społecznego (kluczowa rola usług publicznych szczebla gminnego dla kształtowania właściwych postaw społecznych) oraz lokalnych rynków pracy.

W ramach celu znajduje się cel strategiczny Tożsamość i dziedzictwo, związany ściśle z dziedzictwem kulturowym i historycznym regionu. W ramach celu zamierza się podjąć działania na rzecz opracowania i realizacji założeń polityki kulturalnej województwa (co pozwoli na pełną koordynację działalności wszystkich podmiotów funkcjonujących w kulturze) oraz edukacji kulturalnej społeczeństwa (zarówno w edukacji formalnej – na wszystkich poziomach kształcenia, jak i w edukacji nieformalnej). Są to zagadnienia realizujące także cele rozwoju społecznego – istotne dla szeroko rozumianego rozwoju społecznego. Nie wyklucza się, że polityka kulturalna zostanie w przyszłości objęta wojewódzkim programem rozwoju.

Dziedzictwo regionu, świadczące o tym jacy jesteśmy, wymaga zachowania (m.in. tradycyjnej kultury wiejskiej, ginących zawodów, cudów architektury, przyrody, powstających drobnych kolekcji, zbiorów muzealnych i skansenów), odpowiedniej ekspozycji, poprawy dostępności, a także prezentacji w atrakcyjnej dla różnych osób formie. Dopiero dzięki stworzeniu warunków do wzbudzania ciekawości posiadanyimi dobrami, wartościami, oddziaływanie na wiele zmysłów, możliwe jest zrozumienie, budzi się właściwy szacunek, zainteresowanie, chęć pogłębiania wiedzy i czynne włączenie się w działania na rzecz

zachowania i upowszechniania posiadanego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Wobec powyższego, niezbędna jest waloryzacja obiektów materialnych dziedzictwa kulturowego regionu oraz oszacowanie „wartości marketingowej” wojewódzkich zasobów przyrody i krajobrazu przyrodniczo-kulturowego, koniecznych także dla budowy marki województwa. Poza tym wspierane będą w szczególności przedsięwzięcia umożliwiające atrakcyjny, interaktywny, oryginalny, wielozmysłowy kontakt z dziedzictwem regionu.

Powyższe zapisy realizowane będą w ramach następujących kierunków działań:

1. Budowa tożsamości regionalnej województwa
2. Zachowanie oraz promocja dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu
3. Wsparcie działań ratowniczych tradycyjnej kultury wiejskiej, ginących zawodów, cudów architektury, przyrody, powstających drobnych kolekcji, zbiorów muzealnych i skansenów, będących częścią środowiska kulturowego województwa
4. Rozwój oferty kulturalnej o znaczeniu regionalnym, krajowym i międzynarodowym
5. Promocja marki województwa

Należy jednak zwrócić uwagę, iż w świetle Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami powyższe zapisy są bardzo ogólne i trudno doszukać się konkretnych odniesień do potrzeb gminy. Mimo to, cele przedstawione w niniejszym Programie są zgodne z kierunkami rozwoju województwa, co może przyczynić się do ich dokładniejszej realizacji.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Plan zagospodarowanie przestrzennego województwa został przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Kujawsko – Pomorskiego nr XI/135/03 z dnia 26 czerwca 2003 roku. Cele i działania Planu zawarte są w rozdziale V Polityka zagospodarowania przestrzennego województwa. W nim wyróżnić można zapisy dotyczące gminy, występujące w celach operacyjnych:

➤ 3.3 Kierunki ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego i kulturowego

Dla podniesienia konkurencyjności i atrakcyjności regionu konieczne jest podjęcie działań prowadzących do zachowania i pełnego wykorzystania turystycznych walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego poprzez:

- poprawę zagospodarowania istniejących szlaków turystycznych
- rozwój agroturystyki na bazie walorów przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO NA LATA 2021 – 2024

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2021- 2024 przyjęto uchwałą nr XXXI/451/21 przez Sejmik Województwa Kujawsko- Pomorskiego dnia 26 kwietnia 2021 r. Dokument przedstawia szereg celów i kierunków działania w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego. Zapisy te są w dużej mierze zgodne z kierunkami zawartymi w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy (zwłaszcza cel główny 1, w odniesieniu do promocji i edukacji społecznej).

Nowe cele programu mają przyczynić się do rozwiązania problemów wskazanych przez raporty Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Uwzględniają cele wskazane w ustawie i innych dokumentach regulujących ochronę i opiekę nad zabytkami w Polsce. Są one skorelowane i wzajemnie się wypełniają. W Programie cele główne, a także operacyjne odwołują się do celów określonych w Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 – Strategia Przyspieszenia 2030+, natomiast kierunki działań i działania odpowiadają zadaniom ustawowym, których obowiązek wypełniania spoczywa na województwie.

W ramach celu nadrzędnego wyznaczono następujące cele szczegółowe wraz z działaniami:

Cel główny: Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo

1. Cel operacyjny: Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe

1.1. Kierunek działań: Popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony

1.2. Kierunek działań: Edukacja

1.3. Kierunek działań: Promocja

1.4. Kierunek działań: Dokumentacja i popularyzacja

Walory dziedzictwa kulturowego to jeden z ważniejszych czynników rozwoju gospodarczego, a szczególnie w obszarze turystyki kulturowej. Wskazane kierunki działań mają na celu podkreślenie, iż dziedzictwo kulturowe, zarówno materialne jak i niematerialne można wykorzystać do kreowania usług i produktów dotyczących rozwoju oferty spędzania czasu wolnego, wspierania inicjatyw związanych z dziedzictwem materialnym i niematerialnym, w tym wspierania tradycyjnych form działalności gospodarczej czy adaptacji obiektów do nowych funkcji związanych z poszerzaniem oferty kulturowej czy turystycznej.

Cel główny: Dostępna przestrzeń i czyste środowisko

2. Cel operacyjny: Przestrzeń kulturowa

2.1. Kierunek działań: Ochrona

2.2. Kierunek działań: Prace konserwatorskie i restauratorskie

2.3. Kierunek działań: Dokumentacja i badania

Przestrzeń kulturową należy rozumieć jako wszelkie działania podejmowane w celu poprawy stanu zachowania regionalnego dziedzictwa kulturowego. Stan zachowania dziedzictwa kulturowego ma bezpośredni wpływ na jakość życia mieszkańców, a jednocześnie kształtuje pewien indywidualny kontekst rozwojowy. Dziedzictwo kulturowe województwa kujawsko-pomorskiego to jedna z najmocniejszych stron województwa. W oparciu o nią należy budować tożsamość lokalną i regionalną. Nadaje swoisty charakter województwa, a tym samym decyduje o jego konkurencyjności. Świadomość wspólnej tożsamości przyczynia się do tworzenia więzi międzyludzkich, które ułatwiają interakcje oraz współdziałanie. Wszelkie podejmowane działania nie mogą ograniczać się do pojedynczych obiektów zabytkowych, ponieważ województwo charakteryzuje się różnorodnością. Należy wskazywać najlepsze i wzorcowe działania oraz promować je.

Program wojewódzki prezentuje również potencjalne źródła finansowania prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz innych działań związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych oraz zespołów urbanistycznych i ruralistycznych.

5.3 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM I WYKONANYMI NA POZIOMIE POWIATU

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU BYDGOSKIEGO

Powiat bydgoski na moment opracowywania niniejszego dokumentu nie posiada opublikowanego w Dzienniku Wojewódzkim powiatowego programu opieki nad zabytkami.

5.4 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM I WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

STRATEGIA ROZWOJU GMINY KORONOWO NA LATA 2016-2025

Strategia stanowi kompleksową, perspektywiczną koncepcję, określającą cele rozwoju oraz warunki, zasady i etapy ich osiągnięcia. Jest nadrzędnym instrumentem zarządzania rozwojem lokalnym i podstawą długookresowej, lokalnej polityki społeczno-gospodarczej. Główną przesłanką jest określenie kierunków rozwoju gminy, uwzględniających osiągnięty, aktualny stan, a przede wszystkim potrzeby gminy na kilka następnych lat w horyzoncie czasowym do 2025 roku. Realizacja strategii rozwoju gminy to efektywne i racjonalne zarządzanie jej zasobami i potencjałami poprzez spójną koncepcję rozwoju we wszystkich najważniejszych dziedzinach.

Na potrzeby Strategii przeprowadzono analizę SWOT - bilans słabych i mocnych stron, szans i zagrożeń rozwoju gminy. Za silne strony Gminy Koronowo uznano obok ponadprzeciętnych walorów przyrodniczo-krajobrazowych i ustanowionych dla wielu obszarów planów zagospodarowania przestrzennego także bogatą historię miasta oraz liczne i niezwykle wartościowe dla dziedzictwa kulturowego zabytki kultury materialnej i miejsca związane z kulturą i historia. W oparciu o zasoby materialnego dziedzictwa kulturowego określono rozwój turystyki, który stanowić ma o potencjalnych szansach rozwoju.

W Strategii zaakcentowano obszary strategiczne takie, jak: Gospodarka – Społeczeństwo – Ład przestrzenny i środowiskowy, a w ramach celów operacyjnych i kierunków działań włączono punkt pt. „Wykorzystanie istniejącego potencjału kulturowo-przyrodniczego do rozwoju turystyki”, w którym określono następujące cele:

- ochronę obiektów dziedzictwa kulturowego oraz wzmacnianie roli dziedzictwa kulturowego w rozwoju turystyki i infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej (rozwój sektora usług turystycznych i okołoturystycznych),
- stworzenie optymalnych warunków do rozwoju form turystyki aktywnej,
- promocja oferty turystycznej,
- zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne terenów Zalewu Koronowskiego, stworzenie infrastruktury dla turystyki oraz bazy wypadowej mieszkańców Bydgoszczy i okolic,
- promocja i ochrona środowiska kulturowego i naturalnego,
- wzbogacenie atrakcyjności turystycznej Koronowa poprzez wykorzystanie walorów historyczno-zabytkowych i krajobrazowych miasta oraz poprawę jego wizerunku i estetyki,
- nasycenie wiejskich obszarów gminy formami turystyki aktywnej, poprzez wykorzystanie istniejących zabytków i walorów przyrodniczych oraz rozbudowę infrastruktury turystycznej,
- dokończenie odbudowy obiektów zabytkowych,
- prowadzenie działań mających na celu poprawę estetyki miasta ze szczególnym uwzględnieniem centrum,
- wykorzystanie przynależności do Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego,
- wykorzystanie przynależności do Lokalnej Grupy Działania „Trzy Doliny”.

Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Koronowo przewiduje ponadto takie działania jak:

- podtrzymywanie historycznej i patriotycznej świadomości mieszkańców gminy,
- wspieranie działalności zespołów i kół ludowych,
- współpracę z sąsiednimi gminami w dziedzinie kultury i turystyki.

Strategia Rozwoju Gminy na lata 2016 -2025 jest zgodna z dokumentami wyższego rzędu tj. „Strategią Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego” i „Strategią rozwoju Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego” czy dokumentami szczebla krajowego jak: „Długookresową Strategią Rozwoju Kraju Polska 2030 Trzecia Fala Nowoczesności”, „Strategią

Rozwoju Kraju 2020”, „Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2020-2030 Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie”, „Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030” oraz wspólnotowego jak „Strategią Europa 2020”.

PLAN OGÓLNY MIASTA i GMINY KORONOWO

Do końca 2025 roku obowiązuje Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego, przyjęte uchwałą Rady Miejskiej w Koronowie nr LXXXIII/720/23 z dnia 27 września 2023 roku. Podstawowym elementem wytycznych konserwatorskich do Studium jest ustalenie obszarów podlegających ochronie, a więc wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej. Wyznaczenie stref następuje w oparciu o analizę stanu istniejącego, analizę przekazów historycznych, kartograficznych i ikonograficznych.

Dla obiektów zabytkowych, zlokalizowanych na terenie miasta i gminy Koronowo, wyznaczono następujące strefy ochrony konserwatorskiej, które wskazano na rysunku studium:

- strefę ochrony konserwatorskiej „A”,
- strefę ochrony konserwatorskiej „B”,
- strefę ochrony archeologicznej „W”.

STREFA „A” PEŁNEJ OCHRONY KONSERWATORSKIEJ

Strefa pełnej ochrony konserwatorskiej obejmuje obiekty i obszary szczególnie wartościowe, do bezwzględного zachowania. Celem działalności konserwatorskiej w strefie „A” jest zachowanie zabudowy historycznej, jej konserwacja, rewaloryzacja, rekonstrukcja, zachowanie towarzyszącej historycznej zieleni komponowanej, usuwanie obiektów dysharmonizujących, dostosowanie współczesnych funkcji do wartości zespołu zabytkowego, eliminacja funkcji uciążliwych.

STREFA „B” OCHRONY KONSERWATORSKIEJ

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej obejmuje tereny zawierające znaczną część elementów historycznie ukształtowanej struktury przestrzennej o wartościach kulturowych. Obszary objęte strefą „B” podlegają rygorom w zakresie utrzymania historycznego rozplanowania i zasadniczych elementów istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru i skali nowej zabudowy.

Celem działalności konserwatorskiej w strefie „B” jest zachowanie historycznego układu zabudowy (linie zabudowy, proporcje gabarytów i wysokości, podziały historyczne, wkomponowanie w krajobraz naturalny), zachowanie zabudowy historycznej (jej konserwacja i rewaloryzacja), dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji, zachowanie kompozycji i układów zieleni historycznej, parków i cmentarzy, usuwanie obiektów dysharmonizujących.

STREFA „W” OCHRONY ARCHEOLOGICZNEJ

Strefa „W” obejmuje tereny o rozpoznanej, na podstawie badań, zawartości ważnych relikwów archeologicznych. Na obszarze strefy wszelka działalność inwestycyjna musi być poprzedzona badaniami archeologicznymi na koszt inwestora. Zakres prac archeologicznych określa się przy uzgadnianiu projektu budowlanego.

W gminie Koronowo większość obiektów zabytkowych ujęta w ewidencji zabytków kwalifikuje się do ochrony z racji położenia w którejś ze stref ochrony konserwatorskiej. Należy również zwrócić uwagę, iż na mocy zarządzenia NR OR-S.0050.183.2020 Burmistrza Koronowa z dnia 3 grudnia 2020 r. przyjęta została Gminna Ewidencja Zabytków Miasta i Gminy Koronowo. Ewidencja ma charakter zbioru otwartego, w formie kart adresowych zabytków, który może być aktualizowany. Na dzień przyjęcia w ewidencji wyróżniono 739 pozycji dotyczących zabytków nieruchomych oraz 1498 stanowisk archeologicznych. Dokument ten stanowi swoistą kontynuację poprzednio obowiązującego aktu, a jego założenia zostały dostosowane do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami, zaktualizowano katalog elementów składających się na potencjał dziedzictwa kulturowego gminy oraz źródła finansowania. Ukazuje to szczególną wagę zasobów dziedzictwa kulturowego w życiu wspólnoty samorządowej.

Przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego należy uwzględnić strefy ochrony, obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego, gminnej ewidencji zabytków oraz stanowiska i obszary archeologiczne. Dla obiektów tych, poprzez plany miejscowe należy wyznaczyć strefy ochrony oraz szczegółowe zasady zagospodarowania, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz z aktualizowanymi wytycznymi konserwatorskimi wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Studium stwierdza, że na terenie gminy nie występują dobra kultury współczesnej.

MIEJSCOWE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego są aktami prawnymi uchwalanymi przez Radę Miasta, które ustalają przeznaczenie terenu, rozmieszczenie inwestycji, celu publicznego oraz określają w szczególności zasady i warunki kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu. W przypadku braku takowego planu, określenie sposobów zagospodarowania, następuje poprzez wydanie decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. Miejscowe plany przyjęte przez Radę Miasta wskazują zasady ochrony dziedzictwa kulturowego.

Łącznie na moment opracowania niniejszego dokumentu w Gminie Koronowo obowiązują 124 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Ze względu na objętość niemożliwe jest tu ich omówienie. Informacje o MPZP można znaleźć na:

<https://www.bip.koronowo.pl/?cid=183>

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI DLA GMINY KORONOWO DO ROKU 2025

Zagadnienia opieki nad zabytkami wynikają bezpośrednio z przyjętego przez Gminę Lokalnego Programu Rewitalizacji. Władze samorządowe określając kierunki rozwoju Gminy Koronowo oraz prowadząc politykę inwestycyjną, dążą do zapewnienia zgodności z dokumentami strategicznymi sporządzonymi na szczeblu powiatowym, wojewódzkim czy narodowym. Jednak dokumenty o zasięgu lokalnym odzwierciedlają wiernie lokalne potrzeby i możliwości finansowe.

Opracowanie Lokalnego programu rewitalizacji dla Gminy Koronowo pozwoli na zintegrowanie projektów inwestycyjnych z planem finansowym. Lokalny program rewitalizacji pozwoli na optymalne planowanie i zarządzanie w zakresie polityki inwestycyjnej, ale również pozwoli na pozyskanie środków zewnętrznych finansowania inwestycji gminnych. Program rewitalizacji postawił przed samorządem następujące cele:

- Pobudzenie aktywności społecznej i gospodarczej.
- Zwiększenie potencjału turystycznego.
- Podniesienie konkurencyjności Gminy Koronowo względem innych ośrodków miejskich – zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej i osiedleńczej.
- Zwiększenie innowacyjności gospodarki lokalnej.
- Zachowanie i rozwinięcie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego.

- Kształtowanie nowego ładu przestrzennego.
- Poprawa form, metod i efektów organizacji, zarządzania i finansowania gminy.

Realizacja zapisów Programu przyczyni się do ograniczenia dysproporcji w zakresie przestrzennym oraz społeczno-gospodarczym Koronowa. Wyznaczono obszary, które szczególnie wymagają podjęcia zintegrowanych działań, aby tworzyły razem z pozostałą częścią miasta spójny organizm.

Program rewitalizacji wpisuje się całkowicie w zapisy działania, którego zasadniczym celem jest ożywienie społeczno-gospodarcze, w tym także zwiększanie potencjału turystycznego poprzez wsparcie kompleksowych projektów działań technicznych takich jak remonty, modernizacja infrastruktury podstawowej oraz renowacja zabudowy, w tym poszczególnych obiektów służących działaniom z zakresu kultury o wartości architektonicznej i znaczeniu historycznym.

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Koronowa koresponduje z celem nadrzędnym Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko - Pomorskiego, którym jest zbudowanie struktur funkcjonalno-przestrzennych podnoszących konkurencyjność regionu i jakość życia mieszkańców. Zadania zawarte w Programie rewitalizacji Koronowa będą oddziaływać na realizację celów cząstkowych Planu. Na realizację celu składa się zwiększenie atrakcyjności regionu w wymiarze europejskim, jako pochodnej jego walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego, wysokich standardów życia mieszkańców, sprawnych systemów infrastruktury technicznej i dogodnych powiązań ze światem zewnętrznym. Dzięki poprawie stanu infrastruktury, zabudowy miejskiej, w tym zabytków oraz estetyki przestrzeni oczekiwana jest ogólna poprawa wizerunku Gminy i wzrost jego atrakcyjności dla inwestorów, turystów oraz samych mieszkańców. Efektem tego będzie wzrost społeczno-gospodarczy gminy oraz długofalowo terenów do niego należących i ogólna poprawa warunków życia na tym terenie. Dzięki rozwojowi infrastruktury Gmina i jej zasoby staną się lepiej dostępne, a tym samym zostanie stworzona możliwość do pełnego wykorzystania ich potencjału.

Wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych na potrzeby turystyki – na realizację celu będą pozytywnie oddziaływać zadania dotyczące poprawy stanu środowiska naturalnego, renowacji zabytkowych obiektów i promocji Gminy.

Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami pokrywają się z celami Programu Rewitalizacji Koronowa oraz priorytetami i działaniami Programu Rozwoju Województwa

Kujawsko - Pomorskiego, którymi są: ochrona i racjonalne kształtowanie środowiska przyrodniczego oraz ochrona dziedzictwa kulturowego województwa.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami wpisuje się ponadto w cele szczegółowe Strategii, w tym: Wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych powiatu dla rozwoju turystyki i agroturystyki.

W dokumencie uchwały z dnia 13 kwietnia 2018 roku wskazany został do rewitalizacji na terenie miasta Koronowa – obszar A obejmujący Stare Miasto i Park Grabina oraz tereny na zachód od ulicy Pomianowskiego i Alfonsa Hoffmanna w Koronowie, gdzie zostały zdefiniowane m. in. problemy stanu technicznego konstrukcji budynków. Wśród inwestycji wskazanych do realizacji została ujęta m. in. budowa obiektów tworzących tzw. wioskę edukacyjną na terenie organizowanego Jarmarku Cysterskiego, która obejmowałaby różnorodne chaty, sceny, stanowiska ekspozycyjne, palisady, itp.

6. ZASOBY DZIEDZICTWA i KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

6.1 CHARAKTERYSTYKA GMINY KORONOWO

Terytorium gminy Koronowo znajduje się w północno-zachodniej części województwa kujawsko- pomorskiego. Miejsko-wiejski obszar gminy zlokalizowany jest pomiędzy 53°26' a 52°13' równoleżnikiem szerokości geograficznej północnej oraz 17°41' i 18°6' południkiem długości geograficznej wschodniej i stanowi najdalej na północ wysunięty obszar powiatu bydgoskiego.

Od północy gmina graniczy z gminą Gostycyn oraz Lubiewo, jest to zarazem fragment granicy całego powiatu. Krańce te przebiegają głównie lokalnymi drogami i działami śródleśnymi. Od wschodu Koronowo graniczy z gminą Świekatowo, Pruszcz oraz Dobrcz, granica ma charakter naturalny oraz prowadzi granicami działów leśnych. Od południa gmina graniczy z terytorium Sicienka i Osielska, a od zachodu z Sośnem, w obu przypadkach jest to w większości przebiegu granica sztuczna.

Zgodnie z podziałem fizycznogeograficznym, obszar ten podzielony został pomiędzy 3 mezoregiony: Pojezierze Południowokrajęńskie, Dolinę Brdy oraz Wysoczyznę Świecką. Dla

terenu gminy miejsko-wiejskiej Koronowo, charakterystyczna jest dwudzielność uwarunkowań środowiska przyrodniczego. Północna i wschodnia część gminy pokryta jest zwartym obszarem leśnym, w pozostałej natomiast znajdziemy tereny otwarte, w większości użytkowane rolniczo. We wschodniej części – obszarów leśnych, wyróżniają się charakterystyczne wyspy śródleśne, są to tereny odsłoneń morenowych, które ze względu na dogodne warunki glebowe są użytkowane rolniczo.

Gmina Koronowo posiada powierzchnię 411,7 km², w tym miasto 28,18 km². W skład gminy Koronowo wchodzi 33 sołectwa (Buszkowo, Byszewo, Bytkowice, Dziedzinek, Glinki, Gogolin, Gogolinek, Gościeradz, Huta, Krąpiewo, Łąsko Małe, Łąsko Wielkie, Lucim, Mąkowarsko, Morzewiec, Nowy Dwór, Nowy Jasiniec, Okole, Osiek, Popielewo, Salno, Samociążek, Sitowiec, Skarbiewo, Stary Dwór, Stary Jasiniec, Tryszczyn, Więzowno, Wilcze, Wiskitno, Witoldowo, Wtelno, Wierzchucin Królewski) oraz miasto Koronowo.

56,7 % powierzchni gminy zajmują użytki rolne, w których grunty orne stanowią aż 89,5 %. Udział gruntów ornych w poszczególnych wsiach jest bardzo zróżnicowany i waha się od około 1,5 % powierzchni ogólnej w Sokole Kuźnicy i 7,8 % w Starym Jasińcu do około 95 % w Gogolinku. Sady zajmują zaledwie około 1,7 % powierzchni i są zgrupowane w południowej części gminy głównie we wsiach: Tryszczyn, Wtelno, Gogolinek i Gogolin, są to tereny o najszybciej rozwijającej się zabudowie, dlatego powierzchnia sadów systematycznie spada.

Rolnictwo gminy Koronowo, mimo zmniejszającej się powierzchni użytków, rozwija się bardzo dynamicznie, co jest rezultatem wysokiej intensywności produkcji i dużego potencjału ekonomicznego gospodarstw. Wysokotowarowe rolnictwo w południowej części gminy, skutecznie wykorzystujące zasoby dobrej ziemi uprawnej i tradycje rolnicze, stanowi drugi, po turystyce, wyznacznik rozwoju gminy Koronowo.

Tereny funkcji turystycznych zlokalizowane są głównie na obszarze miasta Koronowa (baza noclegowa i gastronomiczna), nad terenami Zalewu Koronowskiego i rzeki Brdy (infrastruktura rekreacyjna). Zalew oraz Brda są istotnymi elementami rozwoju funkcji turystycznej i związanej z nią infrastruktury turystycznej (wypożyczalnie kajaków, przystanie, pola namiotowe, domki letniskowe). Poza atrakcyjnymi dla turystyki terenami wodnymi, dodatkowym atutem są przyległe do nich obszary leśne. Ogólny wskaźnik zalesienia i zadrzewienia gminy jest wysoki i wynosi 31,0% powierzchni ogólnej. Widoczny jest więc podział na zachodnią – rolniczą i wschodnią – zalesioną część gminy.

Sieć komunikacyjna gminy oparta jest na drogach krajowych nr 25 i nr 56 oraz sieci dróg klasy wojewódzkiej, powiatowej oraz gminnej. Większość dróg publicznych ma charakter

lokalny, łączą Koronowo z innymi miastami regionu. Brak niestety czynnej osobowej linii kolejowej, która mogłaby usprawnić połączenia gminy przede wszystkim z Bydgoszczą, ale także z innymi gminami ościennymi.

Mimo, że nowopowstały odcinek trasy ekspresowej S5 przebiega tylko w niewielkim fragmencie przez teren gminy, to jednak umiejscowienie w Tryszczyńcu węzła łączącego DK 25 z trasą S5, otwiera nowe możliwości rozwoju gminy. Dzięki dostępowi do S5, możliwa jest (lub będzie po ukończeniu realizowanych innych odcinków dróg ekspresowych) szybka komunikacja między gminą a największymi ośrodkami miejskimi w kraju np. Gdańskiem, Warszawą, Poznaniem czy Łodzią.

6.2 RYS HISTORYCZNY GMINY KORONOWO

Historia Koronowa nierozdzielnie związana jest ze sprowadzeniem do pobliskiego Byszewa konwentu cystersów. W 1250 r. Mikołaj Zbrożek skarbnik księcia inowrocławskiego przekazał cystersom Byszewo oraz osiem wsi na uposażenie klasztoru. W 1253 r. książę Kazimierz zatwierdził fundację klasztoru cystersów w Byszewie.

W 1283 r. książę inowrocławski Ziemomysł zezwolił cystersom na lokację ośrodka miejskiego na prawie średzkim, na terenie wsi Byszewo. Lokację miasta jednak nie zrealizowano. Przyczyną było m. in. zniszczenie klasztoru przez Krzyżaków. W wyniku porozumienia pomiędzy byszewskimi cystersami a biskupem włocławskim, w 1288 r. z zawarto umowę gdzie na drodze zamiany przejęta została na własność wieś Smeysze (obecne Koronowo). Korzystna lokalizacja zaowocowała budową kościoła i klasztoru w latach 1289 – 1350. Z 1315 r. pochodzi pierwsza informacja, że klasztor w Koronowie był już pobudowany, jednak skala inwestycji wskazuje na ich kontynuację. Przekazanie przez klasztor koronowski tegoż roku 60 grzywien na budowę katedry gnieźnieńskiej sugeruje zakończenie budowy zarówno kościoła jak i klasztoru. Nową lokację klasztoru początkowo nazwano Szczęśliwą Doliną (łac. Felix Vallis), później Jasną Doliną (łac. Clara Vallis). Ponieważ w średniowieczu cystersi często nazywali swoje klasztory "Corona Mariae" lub w skrócie "Corona" to od łacińskiej nazwy w XV w. przyjęła się nazwa miasta "Koronowo".

Założenie miasta w 1370 r., poprzedzone było dwoma aktami lokacyjnymi z 1359 r. i z 1368 r. wystawionymi przez króla Kazimierza Wielkiego. Miasto zostało lokowane na prawie magdebskim. Natomiast z 1399 r. pochodzi pierwsza informacja o istnieniu pieczęci miejskiej z berłem i koroną.

W latach 1382-1396 na terenie miasta lokacyjnego został zbudowany gotycki kościół początkowo p.w. Bożego Ciała, a następnie Św. Andrzeja. W 1599 r. w wyniku przebudowy świątynia otrzymała cechy renesansowe i barokowe.

W pobliżu Koronowa w rejonie wsi Łąsko Wielkie - Wilcze w dniu 10 października 1410 r. doszło do walk pomiędzy siłami zakonu krzyżackiego, a wojskami polskimi, które zakończyły się zwycięstwem Polaków. Jednak rok później w wyniku najazdu wojsk krzyżackich miasto zostało zajęte i zniszczone przez Krzyżaków.

Druga połowa XV w. przyniosła wieloletnią stabilizację społeczno-gospodarczą, korzystną dla rozwoju miasta. Nadane w latach 1476 r. i 1484 r. przez króla Kazimierza Jagiellończyka przywileje na dwa jarmarki i cotygodniowego targu wzmocniły pozycję miasta. Ponadto dogodne położenie sprzyjało handlowi zbożem, drewnem oraz lokalnej produkcji garncarskiej i browarniczej. W mieście i okolicy funkcjonowały młyny i tartaki.

Dnia 18 października 1523 roku biskup Mikołaj Mściwy, sufragan gnieźnieński, konsekrował kościół oraz siedem ołtarzy. Była to rekoncylacja po wcześniejszych profanacjach i zniszczeniach. W latach 1549 – 1567 opat Adam Mirowski ufundował szpital dla ubogich i kościół p. w. Św. Ducha. Obiekty te zostały rozebrane w 1832 r. Odnowiony przez opata Adama Mirkowskiego przywilej lokacyjny w 1563 r. zapewniał miastu dalszy korzystny rozwój, czego przykładem było ufundowanie kościoła i szpitala Św. Ducha. W XVI w. przy klasztorze funkcjonowała szkoła.

Wiek XVII przyniósł Polsce czas niszczycielskich wojen szwedzkich. Szczególnie dotkliwe były lata 1655-1657. Większość miast Rzeczypospolitej, w tym i Koronowo, w wyniku działań wojennych i dużych kontrybucji nakładanych przez Szwedów była zrujnowana. W 1656 r. Koronowo najechali Szwedzi, którzy splądrowali i zniszczyli miasto oraz kościół i klasztor. Później Koronowo było wielokrotnie napadane i niszczone. Kres tym katastrofalnym działaniom przyniósł pokój oliwski zawarty 3 maja 1660 r. Okres późniejszy to czas stopniowej odbudowy miasta. W latach 1686–1706 okazały gotycki kościół cystersów został przebudowany, a jego wnętrze otrzymało barokowy wystrój. Natomiast na przełomie XVII/XVIII w. powstała rezydencja opata.

Kolejny upadek miasta nastąpił w 1717 r., w okresie wojny północnej. Zawleczone przez obce wojska choroby spowodowały pomór i duże wyludnienie oraz zniszczenie miasta. Pewną próbą wydzwignięcia Koronowa z kryzysu społeczno - gospodarczego było nadanie przez króla Augusta III Sasa w 1750 r. prawa odbywania dwóch kolejnych jarmarków rocznie.

W 1772 r., po pierwszym rozbiórce Polski Koronowo znalazło się w granicach państwa pruskiego, w Obwodzie Nadnoteckim. W okresie istnienia Księstwa Warszawskiego, w latach 1807-1815 Koronowo włączone było w granice Departamentu Bydgoskiego. Trwałą zmianę i utratę niepodległości przyniosły ustalenia Kongresu Wiedeńskiego w 1815 r. W wyniku nowego podziału administracyjnego przeprowadzonego przez administrację pruską, Koronowo weszło w skład regencji bydgoskiej, w granicach Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Wkrótce władze pruskie przystąpiły do sekularyzacji majątków klasztornych, w jej wyniku w 1819 r. nastąpiła kasata zakonu cystersów, a zabudowania klasztorne przekształcono w więzienie, które tę funkcję pełni do dnia dzisiejszego. Skutki rozbiórki Polski w końcu XVIII w. istotnie wpłynęły na zmianę struktury społecznej oraz przeobrażenia w charakterze wyznaniowym mieszkańców Koronowa. Do miasta zaczęła napływać ludność niemiecka, dla której na rynku w 1831 r. wybudowano kościół ewangelicki. Trzecią grupą społeczną byli Żydzi, którzy przy ul. Szkolnej w 1856 r. wzniesli synagogę. Ponieważ w 1938 r. znaczna część tej grupy wyznaniowej udała się na emigrację pozostali jej członkowie sprzedali synagogę koronowskiemu Towarzystwu Gimnastycznemu Sokół. Obiekt zachował się do dnia dzisiejszego, natomiast po 1945 r. rozbiórce uległ zbór ewangelicki na rynku. Z początku lat 60. XIX w. pochodzą informacje, iż w mieście funkcjonowała szkoła katolicka, ewangelicka i żydowska.

Na początku lat 80. XIX w., polscy kupcy, przemysłowcy i rzemieślnicy powołali w mieście Towarzystwo Przemysłowe, a powstałe w 1888 r. Towarzystwo Ludowe, skupiło przede wszystkim robotników. Przemysł w Koronowie bazował na 3 tartakach, 2 młynach, bekoniarń, rzeźni miejskiej, fabryce cementu oraz na 3 cegielniach. Łączne zatrudnienie w przemyśle nie przekraczało 350 osób. Wzrost liczby ludności przyczynił się także do budowy dwupiętrowego szpitala w 1898 r. Kwestię transportu i komunikacji rozwiązano uruchamiając w 1895 r. linię kolei wąskotorowej, która połączyła Koronowo z Bydgoszczą. W Morzewcu, przez Mochle, Wojnowo i Sicienko miasto uzyskało dodatkowe połączenie z Nakłem, w ramach sieci Wyrzyskiej Kolei Powiatowej. W 1900 r. oddana do użytku została elektrownia.

Na początku XX w. zwiększająca się produkcja i ilość lokalnych towarów wymagała dodatkowych wielkogabarytowych możliwości transportu, które mogła zapewnić normalnotorowa linia kolejowa. Prace nad jej uruchomieniem podjęto w 1907 r. budując most kolejowy i inne przeprawy, w tym monumentalny kamienno-ceglany wiadukt w Buszkowie. Uruchomienie nowego połączenia kolejowego z Tucholą nastąpiło w 1909 r. W 1912 r. została też zapewniona stała komunikacja autobusowa pomiędzy Bydgoszczą a Koronowem przez Towarzystwo Akcyjne. Jedną z ważniejszych inwestycji związanych z rolnym charakterem okolic Koronowa było wybudowanie w 1907 r. rzeźni miejskiej. Wśród innych branż, które funkcjonowały w pierwszych trzech dekadach były m.in.: Fabryka maszyn i narzędzi rolniczych

- B. Nowak, Fabryka i skład maszyn rolniczych - J. Słomski, Fabryka powozów luksusowych - J. Batos, Fabryka win i skup zwierząt rzeźnych - A. Kopecki. Pobór czystej wody i większe wymogi sanitarne przyczyniły się do uruchomienia w 1913 r. miejskich wodociągów. Tego samego roku przy Rynku oddany został przebudowany i powiększony ratusz.

I wojna światowa, która rozpoczęła się w 1914 r. zakończyła się podpisaniem w dniu 11 listopada 1918 r. rozejmu pomiędzy państwami ententy a Niemcami w Compiègne. Powrót Koronowa do Rzeczypospolitej dały postanowienia traktatu Wersalskiego z 28 czerwca 1919 r. Po ich ratyfikacji 10 stycznia 1920 r., w sześć dni później tj. 26 stycznia 1920 r. do miasta wkroczyły oddziały wojska polskiego armii gen. Hallera pod dowództwem pułkownika Wacława Przeździeckiego. Z tym też dniem władzę nad miastem przejęła administracja polska. W ramach nowego podziału administracyjnego miasto znalazło się do 1938 r. w województwie poznańskim, w powiecie bydgoskim. Kolejny podział administracyjny Polski, trwający od 1938 r. do początku września 1939 r., sprawił, iż Koronowo i powiat bydgoski włączone zostało do województwa pomorskiego. Gospodarkę miasta w okresie międzywojennym determinowało głównie rolnictwo i przemysł drzewny. Ważne zadania edukacyjne realizowana była na bazie zreorganizowanego szkolnictwa powszechnego i Publicznej Szkoły Dokszałcającej Przemysłowo-Kupieckiej – czteroletniej szkoły wydziałowej oraz zawodowej. W życiu kulturalnym Koronowa znaczącą rolę odgrywały: Towarzystwo Ludowe, Towarzystwo Czytelni Ludowych, Towarzystwo Gimnastyczne "Sokół" oraz Towarzystwo Upiększania Miasta Koronowa. Potrzeba krzewienia kultury fizycznej mocno popularyzowanej przez koronowskiego „Sokoła” miała zapewne ważny wpływ na budowę przez lokalną społeczność w 1931 r. stadionu sportowego ze strzelnicą.

W dniu 3 września 1939 r. do Koronowa wkroczyły wojska hitlerowskie i do początku 1945 r. rozpoczął się okres wieloletniej krwawej okupacji. Pod koniec października 1939 r. doszło do aresztowania i następnie rozstrzelania w pobliskim lesie w Srebrnicy 12 obywateli Koronowa. Podczas 6 letniej okupacji Koronowo w ramach Regencji Bydgoskiej włączone zostało do niemieckiej Prowincji Gdańsk - Prusy Zachodnie. Wyzwolenie miasta spod okupacji niemieckiej przyniosło wkroczenie w dniu 26 stycznia 1945 r. wojsk radzieckich. W 1968 r. jubileusz 600-lecia Koronowo uroczysto obchodziło m. in. sesją Rady Narodowej Miasta i Gminy, wydaniem monografii oraz licznymi imprezami i konkursami dla mieszkańców Koronowa.

Po II wojnie światowej impulsem rozwojowym dla miasta stała się wieloletnia inwestycja związana z budową zapory wodnej, elektrowni w Samociążku i stworzenie sztucznego Jeziora Koronowskiego obecnie Zalewu Koronowskiego, a utworzenie dużego akwenu wodnego

otoczonego lasami przyczyniło się do rozwoju turystyki. Budowa hydroelektrowni i Zalewu wynikała ze zwiększającego się zapotrzebowania na energię elektryczną. Koncepcja budowy tamy i siłowni była opracowana już w czasach II Rzeczypospolitej. W latach 1956-62 zbudowane zostały zapora i hydroelektrownia, a także spiętrzone wody Brdy. W rezultacie powstał sztuczny zbiornik wodny o powierzchni 1660 ha i długości 36 km. Budowa zapory i Zalewu przyczyniła się do urozmaicenia, ożywienia i uatrakcyjnienia krajobrazu tej części doliny Brdy oraz powstania rejonu turystyczno-wypoczynkowego o zróżnicowanych funkcjach.

6.3 KRAJOBRAZ KULTUROWY i ZABYTKI NIERUCHOME

Krajobraz kulturowy jest znakiem tożsamości regionu, poprzez przechowanie świadectwa aktywności jego mieszkańców. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 3 pkt. 14) określa krajobraz kulturowy (art. 3 pkt. 4) jako przestrzeń zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka”.

Gmina Koronowo leży na terenie północnej części historycznych Kujaw, w obrębie Pojezierza Południowopomorskiego, Samo miasto położone ok. 25 km na północ od Bydgoszczy w malowniczym, rozległym zakolu rzeki Brdy, w kotlinie otoczonej wzgórzami. Jest to obszar południowego skraju Borów Tucholskich, z kompleksami lasów, wśród których wiele jezior, połączonych obecnie w kompleks Zalewu Koronowskiego. Rzeka Brda, kumulująca wody z wielu jezior swego dużego dorzecza (4718 km²) została w latach 1960-62 spiętrzona dla celów energetycznych, gdzie w latach 1956-60 wybudowano na niej wielki sztuczny zbiornik - Jezioro Koronowskie. Włączono do niego także jeziora rynnowe znajdujące się w dolinie sandrowej. Na terenie gminy występuje wiele jezior polodowcowych, m. in. jeden z najciekawszych ciąg tzw. jezior byszewskich, o długości ok. 30 km. wschodu Koronowo otaczają zwarte kompleksy leśne. Nienadającą się tu do uprawy rolnej, przeważnie piaszczystą i ubogą glebę, porastają głównie zespoły borowe.

Zachodnia część terenu gminy Koronowo należy do Krajny, historycznej krainy w Polsce, która początkowo była częścią Pomorza, a w 2 połowie X w. została przyłączona do państwa Polan. W kolejnych dziesięcioleciach utracona i odzyskana w 1 połowie XII wieku. Od 1 połowy XIII w. wschodnia część Krajny oraz południowa Pomorza została związana z księstwem kujawskim. Na połowę XIII w. przypada działalność fundacyjna księcia inowrocławskiego Kazimierza I Konradowica i sprowadzenie cystersów do Byszewa.

Większość miejscowości na terenie gminy Koronowo, istniejące lub założone, swoje pierwsze źródłowe informacje zawdzięczają cystersom byszewskim, a następnie koronowskim. Wśród najwcześniej wymienionych, a stanowiących uposażenie klasztoru oprócz Byszewa było m. in. Salno (1250 r.). W sprawie utworzenia klasztoru w Byszewie, w 1253 r. poświęcone były obrady kapituły generalnej cystersów. Niespokojna sytuacja polityczna w tej okolicy sprawiła, iż pierwsi zakonnicy przybyli do Byszewa w 1256 r. Dla nowego klasztoru jednostką macierzystą było opactwo sulejowskie. W 1283 r. doszło do zniszczenia klasztoru przez Krzyżaków. Po przeniesieniu konwentu do wsi Smeysche (ob. Koronowo), w 1286 r. rozpoczął się wieloletni proces budowy murowanego zespołu klasztorowego. Dla zapewnienia realizacji tej inwestycji zwiększeniu uległo uposażenie cystersów, gdyż w 1288 r. pojawia się szereg nowych miejscowości w tym m. in: Lucim, Łąsko Wielkie i Więżowno. W 1 połowie XIV w. W wyniku zakupu do lokalnego rycerstwa własność cysterska uległa powiększeniu o następujące wsie: Gościeradz, Mąkowsko i Wtelno. W 1404 r. został zapisany cystersom przez króla Władysława Jagiełło - Wierzchucin Królewski. Jedną z większych wsi w XVII w. był Gogolinek, który darowany został bydgoskim jezuitom. Dawny pograniczny charakter gminy Koronowo akcentuje Nowy Jasiniec, który w XIII w. był siedzibą kasztelana z Serocka, a do początku XIV w. jednym z grodów książąt pomorskich. Zajęty przez Krzyżaków w XIV w., w latach 1466-1772 stał się siedzibą starostów niegrodowych. W 1772 r. obszar gminy Koronowo znalazł się pod zaborem pruskim w regencji bydgoskiej. Intensywniejszy rozwój na tym terenie zarysował się w połowie XIX w., szczególnie kiedy nastąpiło uruchomienie linii kolei wąskotorowej w 1895 r. łączącej Bydgoszcz z Koronowem oraz normalnotorowej w kierunku na Tucholę, w 1909 r. W dniu 26 stycznia 1920 r. z chwilą wkroczenia do miasta oddziałów wojska polskiego władzę nad miastem przejęła administracja polska.

Gmina Koronowo posiada szereg zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, pochodzących przede wszystkim z XIX i XX wieku. Należą do nich zespoły dworsko-parkowe, kościoły, domy, budynki przemysłowe i gospodarcze, a także obiekty użyteczności publicznej i szkoły.

Najwyższe znaczenie dla dziedzictwa kulturowego ma zespół poklasztorny o.o. Cystersów w Koronowie, nie tylko ze względu na wartości architektoniczne, ale także oddziaływanie Zakonu na rozwój całego regionu w średniowieczu, ale także późniejszym okresie, do sekularyzacji w XIX wieku. Kościół poklasztorny (ob. par. pw. Wniebowzięcia NMP) zbudowany w k. XIII lub na pocz. XIV wieku, to monumentalna ceglana, gotycka bazylika, z bogatym barokowym wyposażeniem, w tym obrazami Bartłomieja Strobla i fragmentami gotyckich polichromii. Ważną grupę zabytków stanowią pozostałe kościoły wzniesione z fundacji Cystersów: kościół pw. św. Trójcy w Byszewie (z ok. 1651 r., rozbudowany

z wcześniejszego z XV lub XVI wieku; pierwotnie Cystersi mieli tu siedzibę) kościół pw. św. Anny w Łasku Wielkim (z 1765 r., barokowy), kościół par. pw. św. Michała Archanioła we Wtelnie (z lat 1785 – 1787, barokowy) .Dużą wartość zabytkową stanowi dobrze zachowany średniowieczny układ urbanistyczny starego miasta Koronowa (dzielnica starego miasta wpisana do rejestru zabytków). W obrębie dzielnicy zachowany rynek, układ ulic i parceli, z zabudową, głównie z k. XIX w i pocz. XX w., ale także zachowanych kilka domów z k. XVIII i 2 poł. XIX wieku. Na zachód od rynku gotycki kościół, ob. fil. pw. św. Andrzeja, przy którym teren dawnego cmentarza z XIV wieku.

Ważnym zabytkiem jest synagoga w Koronowie, z 1858 r. (wyremontowana w ostatnich latach), murowana, usytuowana w centrum miasta oraz cmentarz żydowski, usytuowany w zachodniej części miasta (ul. Kotomierska), z zachowanymi licznymi macewami (cmentarz zadbane). Ciekawym zabytkiem jest tzw. „Diabelski Młyn” w Koronowie, z poł. XIX w, po gruntownie przeprowadzonym remoncie, obecnie zaadaptowany na restaurację/kawiarnię.

Jednym z cenniejszych i unikatowych obiektów jest zabytek techniki - most kolejki wąskotorowej z 1895 r, nad rzeką Brdą w Koronowie. Uważany on jest za najwyższy most kolejki wąskotorowej w Europie - wysokość 18 m i długość 120 m. Most stalowy o ażurowej konstrukcji jest fragmentem linii kolejowej pasażerskiej Bydgoszcz - Koronowo, która działała w latach 1895 – 1969 roku. Obecnie most zaadoptowany na ścieżkę rowerową, skąd rozciąga się malowniczy widok na rzekę Brdę. Także most kolejowy normalnotorowy w Buszkowie nad rzeką Krówką stanowi jeden z ciekawszych zabytków techniki z pocz. XX w. na Pomorzu.

Ruiny zamku w Nowym Jasińcu (z XIV w.), malowniczo położone na niewielkim wzgórzu, przy zachodnim brzegu Jeziora Zamkowego. Na wzgórzu zamkowym pomnikowe dęby będące w przeszłości tematem prac malarskich Leona Wyczółkowskiego

Ważnym świadectwem dziedzictwa rezydencjonalnego w tym regionie jest XVIII wieczny dwór w Lucimiu i założenia dworsko – parkowe w Hucie: dwór i park z poł. XIX w. z budynkami folwarcznymi z 1897 r. (cegłana stajnia i gorzelnia) oraz Krapiewo dwór (wymaga dokończenia prac remontowych) z rozległym parkiem krajobrazowym z 2 poł. XIX wieku oraz dworek (z lat 1931-1934) Leona Wyczółkowskiego w Gościeradzu, w którym artysta mieszkał i pracował. Przy dworze park założony w 2 poł. XIX wieku.

Charakterystyka zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków przedstawia się następująco:

Koronowo – miasto

Jednym z najcenniejszych zabytków miasta Koronowa jest średniowieczny układ urbanistyczny, szczególnie dzielnica starego miasta (wpisana do rejestru zabytków),

z zachowanym rynkiem i układem dróg i parceli. Cenną wartością kulturową miasta jest poklasztorny zespół pocysterski, liczne pomniki poświęcone postaciom związanym z Koronowem i z jego regionem. Inną grupę obiektów świadczących o historii miasta stanowią pamiątkowe głazy kamienne z tablicami oraz inne tablice pamiątkowe montowane na budynkach i kościołach, dla upamiętnienia wydarzeń z historii miasta i gminy. Godnym zauważenia i objęcia opieką są przydrożne kapliczki, krzyże i pomniki kultu religijnego znajdujące się na terenie miasta i gminy. Stan zachowania tych obiektów jest ogólnie dobry, wymaga jednak zabiegów konserwatorskich. W tym zakresie miasto w ostatnich latach, corocznie przywraca blask dawnej świetności pomnikom najbardziej dotkniętym destrukcją. Opracowanie kompleksowego programu renowacji wraz z ich inwentaryzacją stanowiłoby ważny element w Lokalnym Programie Rewitalizacji.

Koronowo – dzielnica starego miasta wpisana do rejestru zabytków oraz zespół urbanistyczny (położony poza obszarowym wpisem do rejestru zabytków) objęty strefą ochrony konserwatorskiej.

Wsie o zachowanym układzie przestrzennym i zabudowie o wartościach kulturowych i historycznych – układy ruralistyczne

1. Buszkowo – pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1300 r - data nabycia wsi przez oo. Cystersów z Byszewa. Na terenach dzisiejszego Buszkowa na wzgórzach w kierunku wsi Wilcze – dnia 10.10.1410 r. miała miejsce bitwa z Zakonem Krzyżackim, która przeszła do historii jako bitwa pod Koronowem”. W 1772 r. Buszkowo weszło w skład zaboru Pruskiego. W 1909 r. została otwarta linia kolejowa Tuchola – Koronowo, z przystankiem w Buszkowie. Po I wojnie światowej w 1920 r. Buszkowo wróciło do Polski. Dnia 5 sierpnia 1924 r. wieś odwiedził prezydent Polski Stanisław Wojciechowski.

Zachowany pierwotny układ przestrzenny wsi oraz historyczne obiekty: dawny kościół ewangelicki, szkoła, karczma, zespół dworski, młyn wodny, most kolejowy nad rzeką Krówką, cmentarz ewangelicki. Miejsce pamięci narodowej - cmentarz polskich żołnierzy zamordowanych przez Niemców w 1939 roku. Polska linia obronna z 1939 roku – wzdłuż jezior Byszewskich.

2. Byszewo – w 1253 r. decyzją księcia Kazimierza, władcy brzesko–kujawskiego, nastąpiła fundacja klasztoru cystersów w Byszewie. W 1288 roku, gdy klasztor wzbogacił się o leżącą w dolinie Brdy osadę Smeysche (dzisiejsze Koronowo), zakonnicy przenieśli tam siedzibę opactwa. Na fundamentach klasztoru i późniejszego kościoła w latach 1610 - 1633 wzniesiono nową, świątynię pw. św. Trójcy.

Zachowany pierwotny układ przestrzenny wsi, zabudowa wiejska XIX/XX wieku. Zabudowania sakralne: usytuowane na wzniesieniu, opadającym ostro ku rynnie jeziornej: kościół pw. św. Trójcy, dzwonnica, cmentarz przykościelny i drewniany spichlerz plebański z koń. XVIII w.

3. Bytkowice – w miejscu gdzie obecnie leży wieś Bytkowice na początku XIX wieku znajdował się las, będący częścią dóbr leśnych koronowskich (niem. Königliche Coronowoschen Forst), 8 listopada 1838 roku Wydział Spraw Wewnętrznych Rejencji Bydgoskiej wydał dokument utworzenia kolonii Böhkenwalde. Źródłem nazwy Böhkenwalde jest złożenie nazwiska Bodtke, Böhke lub Bötther z członem – Walde oznaczającym las. Rozwój kolonii Böhkenwalde w przeciągu pierwszych kilku lat następował na tyle szybko, że w 1846 roku, osada liczyła już około 20 zabudowań.

Zachowany układ przestrzenny wsi: zabudowania z XIX/XX wieku, budynek dawnej szkoły ewangelickiej, cmentarz ewangelicki z XIX wieku.

4. Dziedzinek – zachowany układ przestrzenny wsi, zespół dworsko-parkowy, dawna szkoła.

5. Glinki – wieś założona przez władze pruskie na początku XIX w., po III rozbiórce Polski. Pierwotnie były to dobra królewskie podlegające pod kasztelanię jasińską. Osadnictwo na prawie niemieckim miało miejsce w latach 1810-1820. W 1848 r. zakończono prace nad podziałem pastwisk oraz dokonano komasacji gruntów gospodarstw, wytyczono drogi oraz grunt pod szkołę i kuźnię wiejską. W 1880 r. wzniesiono dworek - siedzibę dla sołtysa. Ostatnim właścicielem tego gospodarstwa był Otton Schlieter.

Zachowany układ przestrzenny wsi; zabudowa wiejska z koń. XIX w. i pocz. XX w., szkoła, cmentarz ewangelicki z XIX wieku.

6. Gogolin – wieś wymieniona w dokumentach biskupa kujawskiego Wisława i opata byszewskiego Engelberta z 1288 r. W XIX wieku nastąpił duży napływ do wsi osadników niemieckich.

Zachowany układ przestrzenny wsi, dawna pastorówka (obok znajdował się kościół ewangelicki, obecnie nie istnieje), cmentarz ewangelicki z 1752 r., z zachowanymi nagrobkami.

7. Gościeradz – od 1304 r. własność cysterska. W latach 1892–1920 wieś należała do Czesława Szalke, w 1922 r. nastąpiła parcelacja majątku. Dwór otrzymał, w darze od Wielkopolan, artysta malarz i grafik Leon Wyczółkowski. W latach 1931-1934 wybudowano nowy dwór, w którym malarz przebywał w miesiącach letnich do śmierci w 1936 r. – na budynku znajduje się

pamiątkowa tablica. W otoczeniu park, będący tematem kilku prac artysty. Na południe od zespołu dworskiego zabudowania folwarczne.

Zachowany podstawowy układ przestrzenny wsi: zabudowa wiejska: z pocz. XX w, murowana, min. szkoła, założenie dworsko-parkowe: dwór i park (rej. zabytków).

8. Huta – nazwa miejscowości Huta została nadana w XVIII wieku. Najprawdopodobniej nazwa wsi Huta, wiąże się z rozwiniętym w tej osadzie przemysłem hutniczym. Wcześniej wieś nosiła nazwę Świniarzewo i w 1386 r. wieś została wykupiona przez byszewskich cystersów. Od XVIII w. wieś miała wielu właścicieli. Na początku XIX w. właścicielami dóbr była rodzina Hutten - Czapskich. W 1853 roku właścicielem został Reinhold Rasmus, w tym czasie wzniesiono obecny dwór. W końcu XIX w. majątek należał do Gustawa Baetge, następnie do Heinricha Bothe. W 1924 roku dobra zostały rozparcelowane i stanowiły własność gminy. Wieś w czasie II wojny światowej była administrowana przez Niemców.

Zachowane zasadnicze elementy historycznego rozplanowania i zagospodarowania oraz układ dróg. Zabudowa wiejska XIX/XX w.; m. in. budynek szkoły; założenie dworsko-parkowe (rej. zabytków): dwór, park, z poł. XIX w, gorzelnia i stajnia. z 1897 r.).

9. Krapiewo – część wsi od 1296 r. należała do klasztoru byszewskiego, ponownie wieś wymieniona jako własność klasztoru w 1325 r. Pierwsi właściciele wsi wymienieni w XV w. (Krampiewscy, Krapiewscy), w XVII wieku Niemojewscy, następnie Chrząstkowscy.

Zachowany układ przestrzenny wsi, zespół dworsko-parkowy (rej. zabytków), dwór, (spichlerz rozebrany), rozległy park krajobrazowy, zespół kolejki wąskotorowej z pocz. XX w : stacja, budynek gospodarczy.

10. Lucim – Pierwsza wzmianka 1286 r., wieś duchowna, własność opata cystersów w Koronowie.

Zachowane zasadnicze elementy historycznego rozplanowania i zagospodarowania oraz układ dróg: zabudowa wiejska murowana z koń. XIX i pocz. XX w., dwór z XVIII w. (rej. zabytków), z zabudowaniami folwarcznymi.

11. Łąsko Wielkie – wieś wymieniana w dokumentach już w końcu XIII wieku (1288 r.), w 1358 r. nabyta przez zakon cysterski z pobliskiego Koronowa. W okolicach wsi 10 października 1410 r. wsi miała miejsce zwycięska bitwa wojsk polskich z Krzyżakami. W latach 1765-1772 zbudowano kościół pw. św. Anny.

Zachowany układ przestrzenny wsi: zabudowa wiejska; z XIX/XX w., zabudowa sakralna: zespół kościoła św. Anny (rej. zabytków); kościół, dzwonnica, cmentarz przykościelny, ogrodzenie.

12. Mąkowarsko – wieś w 1 poł. XIV w. stała się własnością klasztoru Cystersów, którą zakupili od rodu Mąkowiec. Transakcję zatwierdził król Władysław Łokietek. W 1359 r. została lokowana na prawie niemieckim. W tymże roku arcybiskup Jarosław nadał cystersom Mąkowarsku dziesięcinę. Cystersi powołali tu sołectwo, a w pierwszej połowie XIV w. zbudowali i wyposażyli kościół parafialny pod wezwaniem św. Wawrzyńca. Wieś była własnością klasztoru przez następne stulecia. W 1772 r. wieś znalazła się pod zaborem pruskim. Założenia dworsko-parkowe powstawały głównie na przestrzeni całego XIX w., po parcelacjach i scalaniu gruntów przeprowadzonych przez Prusaków w 1834 r. Duże znaczenie wieś zawdzięczała położeniu przy głównych trasach komunikacyjnych z Bydgoszczy do Tucholi i do Koszalina. Znajdowały się tu budynki urzędów m. in. szkoła, piekarnia, spółdzielnia mleczarska, kuźnia, posterunek Policji i Straż Pożarna. W latach 1902-1909 zbudowano linię kolejową na trasie Pruszcz - Koronowo a w Mąkowarsku powstał dworzec kolejowy. Na pocz. XX w. na terenie Mąkowarska, znajdowało się kilka dużych majątków rolnych i kilkanaście mniejszych. Od nazwisk poszczególnych właścicieli wzięły się ich nazwy własne np.: Szmyt - Szmytowo, Kentzer - Kencerowo, Rybka - Rybkowo i Szews - Szewsowo. W centrum wsi znajdował się także majątek kościelny, tzw. probostwo.

Zachowany układ przestrzenny wsi: zabudowa wiejska, murowana z XIX i XX w. (m.in. szkoła); zabudowa sakralna: kościół pw. św. Wawrzyńca z lat 1790 – 1791, przebudowany 1910 – 1915; cmentarz przykościelny (rej. zabytków); kaplica grobowa; dzwonnica, ogrodzenie zespołu kościelnego; cmentarz ewangelicki.

13. Nowy Dwór – wieś wymieniona w kronice klasztornej (z ok. 1440 r.) przez o. Adama Szadka, jako wieś klasztorna, opustoszała w 1432 roku.

Zachowany układ przestrzenny wsi; zabudowa wiejska z XIX/XX w., zespół dworski: dwór z 1928 r., park z koń. XIX w, gorzelnia , z 1897 r., cmentarz ewangelicki

14. Nowy Jasiniec – historia grodu sięga roku 1264 r., gdy kasztelanem był Nasław. W roku 1349 Nowy Jasiniec wzmiankowany pierwszy raz w dokumentach pod nazwą Jessenic. Nowy Jasiniec w średniowieczu pełnił funkcję granicznego grodu kasztelańskiego, przy szlaku handlowym z Polski do Pomezanii. W wieku XIV został przejęty przez Krzyżaków, którzy przebudowali istniejący tu wcześniej zamek. W trakcie wojen z zakonem zamek uległ

zniszczeniu – odbudowany w 1454 roku. Był siedzibą starostów niegrodowych, w 2 poł. XIX w. popadł w ruinę.

Zachowany przestrzenny układ wsi; zabudowa wiejska z XIX i pocz. XX w.: zamek (XIV - XVI w.) w ruinie, usytuowany na wzniesieniu opadającym, w stronę Jeziora Zamkowego, cmentarz ewangelicki XIX w.

15. Osiek – wieś klasztorna wymieniona w kronice klasztornej (z ok. 1440 r.) jako opustoszała w 1432 roku.

Zachowany przestrzenny układ wsi: zabudowa wiejska murowana z XIX/XX w. (szkoła z pocz. XX w. - ob. dom nr 5), Miejsce Pamięci Narodowej z lat 1939 – 1945.

16. Popielewo - Osada smolna, własność opata cystersów w Koronowie. Wymieniona w kronice klasztornej, jako opustoszała w 1432 roku. W końcu XVI wieku administracyjnie należała do powiatu nakielskiego w województwie kaliskim.

Zachowany układ przestrzenny wsi; zabudowa wiejska: murowana z XIX/XX w. (m. in. szkoła z parkiem), cmentarz ewangelicki

17. Stary Dwór – dawna własność klasztoru koronowskiego. W 1583 roku było tu 9 zagród. W XIX w. znacznie większą część ludności stanowili protestanci. W XIX w. rząd pruski wcielił wieś do dóbr Koronowa.

Zachowane zasadnicze elementy historycznego rozplanowania przestrzennego wsi: zabudowa wiejska z pocz. XX w – w znacznym stopniu przebudowana; cmentarz ewangelicki z XIX w.

18. Tryszczyn – wieś klasztorna - pierwsza wzmianka o wsi 1251 roku. W 1253 r. książę kujawski, poświadczył nadanie, celem założenia klasztoru Cystersów w Byszewie. W 1296 r. książę Ziemomysł pozwala osiedlać się na prawie niemieckim. W 1315 roku wymieniona jako własność klasztoru byszewskiego.

Zachowane zasadnicze elementy układu przestrzennego wsi: zabudowa wiejska murowana, z pocz. XX w., cmentarz ewangelicki (zniwelowany); Miejsce Pamięci Narodowej związane z rozstrzelaniem w pierwszych dwóch miesiącach II wojny światowej około 700 Polaków (głównie mieszkańców Bydgoszczy) w rowach strzeleckich nad Brdą.

19. Wierzchucin Królewski - pierwsza wzmianka o Wierzchucinie pochodzi z 1288 r., z akt klasztoru w Byszewie. Pierwotnie był tu kościół drewniany, zbudowany przez Cystersów. Król

Władysław Jagiełło, w 1404 r. osadę nadał opactwu w Byszewie. W okresie późniejszym na miejscu drewnianej świątyni, cystersi wybudowali kościół parafialny pw. św. Piotra i Pawła. W latach 1930-1931 ks. Bolesław Paluchowski zainicjował budowę obecnego kościoła.

Zachowany układ przestrzenny wsi: zabudowa wiejska: murowana XIX/XX w., zabudowa sakralna; kościół par. pw. św. Piotra i Pawła (rej. zabytków), cmentarz ewangelicki.

20. Wilcze – wieś duchowna, własność Cystersów z Koronowa. Na terenie wsi Wilcze, na wzgórzach, 10 października 1410 miała miejsce bitwa polsko - krzyżacka, zwana często bitwą pod Koronowem. Jan Długosz opisywał ją jako bitwa pod Lonckiem (prawdopodobnie dawna nazwa wsi brzmiała Łąsko Nowe), stąd mylnie interpretowane jest faktyczne miejsce zdarzenia.

Zachowany układ przestrzenny wsi: zabudowa wiejska murowana, XIX/XX w., cmentarz ewangelicki zniwelowany).

21. Wiskitno – wieś duchowna własność cystersów koronowskich. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1288 r. Od kon. XVIII w. dzierżawcami dóbr Wiskitno była rodzina Schmeckel, w roku 1877 jako właściciel wymieniony Carl Schmekel – dobra w rękach tej rodziny do wybuchu II wojny światowej.

Zachowany układ przestrzenny wsi: zabudowa wiejska murowana, z pocz. XX w.; szkoła ewangelicka ob. budynek mieszkalny, pozostałości zespołu dworskiego: park z cmentarzem rodowym, z ok. poł. XIX w, cmentarz ewangelicki, XIX w.

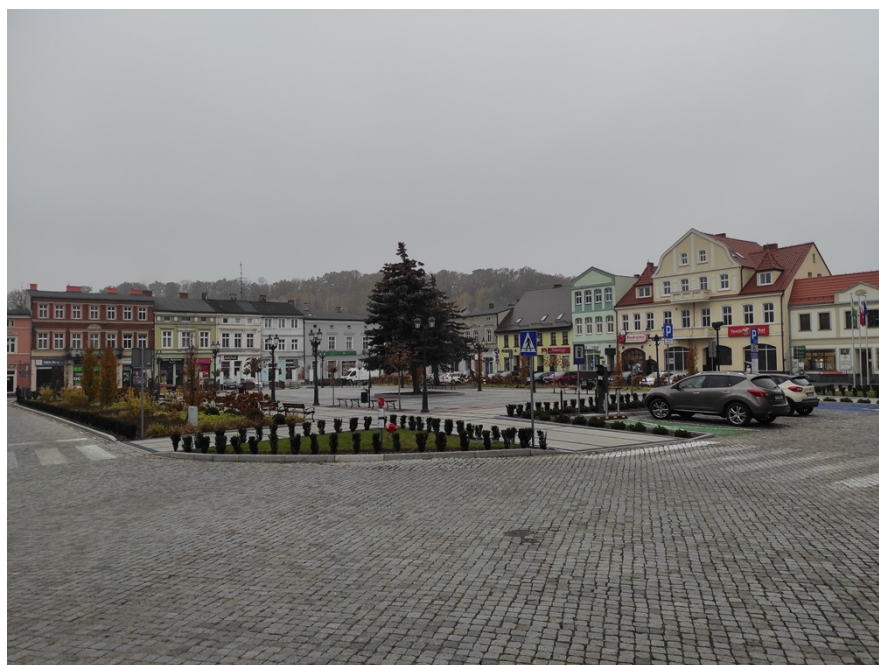
22. Witoldowo - w XIX w. wieś znajdowała się w rękach niemieckich. Około 1850 r. wzniesiono tu obecny dworek. Po zakończeniu I wojny światowej majątek znalazł się pod panowaniem Polski, a w 1927 r. nastąpiła jego całkowita parcelacja. Po II wojnie światowej resztówka została przeznaczona dla rolników, a w dworze utworzono mieszkania.

Zachowane zasadnicze elementy historycznego rozplanowania przestrzennego wsi: zabudowa wiejska murowana, z koń. XIX i pocz. XX w, zespół dworski: dwór, park z ok. poł. XIX w, szkoła z pocz. XX w, cmentarz ewangelicki, XIX w.

23. Wtelno – wieś znana w XIV w. Jej wcześniejsza nazwa to Vitelno, wymieniane w dokumentach z 1307 i 1315 r. Należała do byszewskich cystersów, po wyłączeniu wsi z parafii byszewskiej, około 1470 r. ustanowiono tu samodzielną parafię. W XV w. wieś należała do rodu Łabędziów, a następnie przeszła w ręce opata koronowskiego 1583 r. Pozostawała w rękach opatów do końca XVIII wieku. Następnie wraz z całym regionem znalazła się pod panowaniem zaboru pruskiego. W 1885 r. Wtelno dzieliło się na część dworską i wieś

gospodarczą, posiadającą 863 ha gruntów. W centrum wsi znajdował się niewielki folwark klasztorny, będący już wówczas własnością dóbr rządowych w Koronowie. W 1926 r. właścicielem majątku był Skarb Państwa Polskiego, a dzierżawcą Antoni Kaczmarek. W 1927 r. nastąpiła parcelacja majątku i podzielony został na 20 mniejszych gospodarstw. Oprócz wspomnianego majątku należącego do Skarbu Państwa był tu także niewielki majątek ziemski, należący do Jana Górskiego.

Zachowane zasadnicze elementy historycznego rozplanowania i zagospodarowania przestrzennego: zabudowa wiejska murowana, z pocz. XX w., zabudowa sakralna: zespół kościoła pw. Św. Michała Archanioła: kościół (w rej. zabytków), cmentarz przykościelny, zbór i pastorówka (ob. budynki mieszkalne), cmentarz rzym. – kat. (dawny ewangelicki), kaplica grobowa rodziny Beck na dawnym cmentarzu cholerycznym.

Ryc. 1 Układ urbanistyczny Koronowa – widok na Rynek

Obiekty sakralne

Do historycznych obiektów sakralnych zalicza się: kościoły (różnych wyznań), klasztory, kaplice i cmentarze, w tym miejsca pamięci narodowej oraz kapliczki, są to głównie kapliczki przydrożne. Objęte są ochroną konserwatorską wraz z obiektami towarzyszącymi w ich otoczeniu jak: plebanie, organistówki itp., ze względu na wartości zabytkowe i kulturowe a także na walory przestrzenne i krajobrazowe. Ochronie podlega także zieleń towarzysząca zabudowie, wzajemne relacje funkcjonalno-przestrzenne oraz sposób zagospodarowania terenu. Cmentarze podlegają ochronie, dodatkowo jako miejsca pochówku i kultu religijnego oraz miejsca pamięci narodowej i pomniki historii – z mocy Ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych.

Koronowo:

Zespół pocysterski pochodzący z końca XIII w. lub z pierwszej połowy XIV w. Wzniesiony lub zaprojektowany, prawdopodobnie przez mistrza Theodoricusa. Wielokrotnie odbudowywany po zniszczeniach w wojnach z Krzyżakami i Szwecją. W 1819 r. po kasacie zakonu budynki klasztorne zostały przekształcone, w istniejące do dnia dzisiejszego więzienie. W skład zespołu wchodzi:

Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, ul. Bydgoska 23 - bazylika, będąca przykładem monumentalnej architektury wczesnogotyckiej z lat 1289 – 1315, zbarokizowana w koń. XVII i XVIII wieku. Kościół trójnawowy, z zespołem kaplic przy nawach bocznych korpusu, z prezbiterium zamkniętym prostą ścianą. Bogate wnętrze kościoła z gotyckim, gwiaździstym sklepieniem, w nawie głównej barokowe, kolebkowe z lunetami, w nawach bocznych krzyżowe. Kościół posiada bogate, barokowe wyposażenie, w tym obrazy Bartłomieja Strobla i fragmenty polichromii gotyckich. Kościół reprezentuje najwyższy poziom umiejętności cystersów w budownictwie i rzemiośle. Obiekt powstawał etapami, stąd prezentuje trzy style: gotycki, barokowy i rokokowy.

Ryc. 2 Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Koronowie

Zabudowania poklasztorne: przylegające od południa do transeptu i prezbiterium kościoła, wzniesione (na miejscu wcześniejszego klasztoru z XIV w.) na przełomie XVII i XVIII w., barokowe, murowane, dwupiętrowe, złożone z trzech skrzydeł i wirydarza. W 1819 roku

przebudowane na więzienie. Zabudowania klasztorne obecnie nie są dostępne, ze względu na mieszczące się w nich więzienie.

Pałac Opata (ul. Klasztorna nr 1), dawna rezydencja opata, zbudowana za czasów opata Gnińskiego, na przełomie XVII i XVIII w., barokowa, murowana, otynkowana. Po kasacie zakonu Cystersów, włączona do zespołu więzienia. Obecnie w budynku mieszczą się mieszkania.

Ryc. 3 Pałac Opata w Koronowie

Kościół filialny pw. Św. Andrzeja zbudowany w latach 1382-1396, w stylu gotyckim, przebudowany w renesansie (1599 r.): wnętrze, szczyty oraz wieżę (obecnie nakryta barokowym hełmem) i baroku (w 1752 r. zniszczone sklepienie wymieniono na drewniane stropy). Kościół posiada barokowo-rokokowe wyposażenie. Świątynia usytuowana jest we wschodniej części starego miasta, na skarpie opadającej ku rynkowi. Teren wokół kościoła to dawny cmentarz z XIV wieku.

Ryc. 4 Kościół pw. św. Andrzeja w Koronowie

Synagoga (ul. Szkolna nr 6), zbudowana w 1856 r. (od 1938 r siedziba Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”). Po II wojnie światowej mieściło się tu kino Brda. W 2000 r. budynek przejęła gmina Koronowo, po wyremontowaniu od 2016 r. działa w nim Centrum Kultury Synagoga.

Ryc. 5 Synagoga w Koronowie

Buszkowo

Kościół ewangelicki, ob. katolicki, fil. pw. Zesłania Ducha Świętego, przy kościele dawny cmentarz ewangelicki (ob. rzym.-kat.), otoczony murem, zespół z pocz. XX wieku.

Byszewo

Zespół kościoła parafialnego: kościół pw. Świętej Trójcy, cmentarz przykościelny z 2 poł. XVII – 1 poł. XIX w, dzwonnica i brama z ogrodzeniem, z XVIII/XIX w., spichlerz plebański, drewniany, z koń. XVIII wieku. Kościół z ok. 1651 r., rozbudowany z wcześniejszego z XV lub XVI w. przez opata koronowskiego Jana K. Czołchańskiego. Przebudowany w 2 poł. XVIII w. m. in. przez dodanie kaplic, założenie sklepień w nawie i hełmu na wieży. Manierystyczny, w tradycjach gotyckich, z elementami barokowymi oraz z bogatym rokokowo-barokowym wystrojem wnętrza i wyposażeniem.

Ryc. 6 Kościół pw. św. Trójcy w Byszewie

Łąsko Wielkie

Zespół kościoła parafialnego: kościół pw. św. Anny, lata 1765 – 1772 (gruntownie odnowiony w 1892 r.), dzwonnica z poł. XIX w., cmentarz przykościelny z poł. XIX w., ogrodzenie cmentarza z 2 poł. XIX wieku. Kościół barokowy, murowany, zbudowany przez Cystersów, na niewielkim wzniesieniu. Wyposażenie wnętrza głównie rokokowe. Grobowce i płyty kamienne z XIX w., także na cmentarzu przykościelnym.

Mąkowarsko

Kościół parafialny pw. Św. Wawrzyńca i cmentarz przykościelny. Kościół zbudowany w latach 1790-1791, powiększony i przekształcony w końcu XIX wieku. Barokowy, murowany, otynkowany. Do krótkiego, zbliżonego do kwadratu korpusu, z kruchtami, przylega trójbocznie zamknięte prezbiterium. Wystrój wnętrza i wyposażenie barokowe. Ołtarz główny barokowy z początku XVIII w. Przy kościele dawny cmentarz.

Sitowiec

Kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. pw. Św. Teresy od Dzieciątka Jezus, ceglany, z koń. XIX wieku.

Wierzchucin Królewski

Kościół par. pw. śś. Piotra i Pawła, zbudowany w miejscu wcześniejszego, w latach 1930-31, pseudobarokowy, z rokokowym wystrojem wnętrza. Murowany, otynkowany. W pobliżu kościoła głaz narzutowy (znaleziony w czasie rozbiórki poprzedniej świątyni) z datą 1752 oraz alfą i omegą.

Ryc. 7 Kościół pw. śś. Piotra i Pawła w Wierzchucinie Królewskim

Wtelno

Zespół kościoła parafialnego: kościół pw. św. Michała Archanioła, cmentarz przykościelny oraz ogrodzenie cmentarza. Kościół zbudowany w latach 1785-1787, z fundacji opata koronowskiego A. J. Chrząstkowskiego, przedłużony w 1863 r. i powiększony o kaplice, w 1908

r. dodano neobarokową, kwadratową wieżę, nakrytą hełmem baniastym z latarnią. Wyposażenie rokokowe.

Ryc. 8 Kościół pw. św. Michała Archanioła we Wtelnie

Zespół kościoła ewangelickiego (ul. Wyczółkowskiego): zbór (ob. mieszkania), murowany, otynkowany, pastorówka (obecnie mieszkania), budynki z koń. XIX wieku.

Na terenie gminy znajdują się również kapliczki i figury przydrożne (łącznie 40) w miejscowościach: Buszkowo, Glinki, Gogolinek, Gościeradz – 2, Huta, Koronowo – 3, Koronowo - Iwickowo - krzyż, Krąpiewo, Lucim - 3, Łąsko Małe , Łąsko Wielkie - 2, Mąkowarsko - 2, Nowy Dwór, Nowy Dwór-Janowo, Nowy Jasiniec, Osiek - 2 (krzyż, grotta), Popielewo, Samociążek, Sitowiec, Skarbiewo, Sokole Kuźnica - Krówka, Stary Jasiniec, Tryszczyn, Wierzchucin Królewski, Więzowno, Wilcze, Wiskitno, Witoldowo, Wtelno - 2.

Cmentarze

W ewidencji zabytków miasta i gminy Koronowo ujęte są 44 cmentarze, w tym 6 katolickich (Byszewo, Koronowo (2), Łąsko Wielkie, Mąkowarsko, Wtelno), 30 ewangelickich, 2 rodowe, 1 żydowski, 5 epidemicznych (choleryczne).

Ryc. 9 Cmentarz żydowski w Koronowie

Cmentarze wyznaniowe (katolickie, ewangelickie, żydowskie), rodowe, epidemiczne

Buszkowo

- cmentarz ewangelicki, (nieczynny), XIX w., 2 mogiły obmurowane, cmentarz porasta lilak;
- cmentarz ewangelicki, przykościelny ob. rzym.-kat. przy kościele pw. Zesłania Ducha Św.;
- cmentarz choleryczny (zaorany), XIX w.

Byszewo

- cmentarz katolicki przy kościele par. pw. Świętej Trójcy założony na przełomie XVIII i XIX wieku. Cmentarz uporządkowany.

Bytkowice

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., zachowane fragmenty nagrobków.

Glinki

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., zachowane mogiły obmurowane, fragmenty nagrobków;

- cmentarz choleryczny, XIX w.

Gogolin

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., zachowane fragmenty nagrobków.

Gogolinek

- cmentarz ewangelicki, (cmentarz nieczynny), XIX w., brak nagrobków, krzyż cmentarny.

Gościeradz

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., niezachowane nagrobki, teren porasta młody las, granice cmentarza nieczytelne.

Huta

- cmentarz rodowy rodziny Rasmus, dawnych właścicieli Huty, usytuowany w parku dworskim, zachowana płyta nagrobna z inskrypcją oraz żeliwne ogrodzenie.

Koronowo

- cmentarz rzym. - kat., ul. Paderewskiego, zachowane kaplice grobowe, kapliczka, nagrobki z 2 poł. XIX w. Cmentarz czynny, zadbane;

- cmentarz żydowski, ul. Kotomierska, zachowane liczne macewy oraz ceglane ogrodzenie cmentarza;

- cmentarz ewangelicki, przy ul. Paderewskiego, niezachowane nagrobki, obecnie teren parku miejskiego, częściowo zachowany dawny drzewostan cmentarza;

- cmentarz ewangelicki, (nieczynny) przy ul. Klasztornej, XIX w., na terenie cmentarza ustawiony krzyż;

- cmentarz więzienny (ul. Klasztorna) Zakładu Karnego w Koronowie, XIX w. oraz miejsce pochówku więźniów Zakładu Karnego z lat 1939 – 1945 – Miejsce Pamięci Narodowej.

Lucim

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), z XIX w., usytuowany na polu, z dala od zabudowań, zachowanych kilka fragmentów nagrobków. Cmentarz zaniedbany, wymaga prac porządkowych.

Łąsko Małe

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., usytuowany na południe od centrum wsi. Zaniedbany, wymaga uporządkowania.

Mąkowarsko

- cmentarz rzym.-kat. parafialny Parafii pw. św. Wawrzyńca, (cmentarz czynny), pocz. XX wieku. Układ kwater i granice cmentarza czytelne. Cmentarz zadbane;
- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., zachowane fragmenty nagrobków i obmurowane mogiły. Cmentarz porasta lilak i grochodrzew. Wymaga prac porządkowych.

Mąkowarsko (osada Łakomowo)

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., usytuowany na polu, z dala od zabudowań, zachowanych kilka destruktyw nagrobków. Cmentarz wymaga uporządkowania.

Nowy Dwór

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), z XIX w, usytuowany na południe od centrum wsi, zachowana żeliwna brama i ceglane słupy bramy oraz destrukty nagrobków. Cmentarz wymaga prac porządkowych.

Nowy Jasiniec

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., zachowane ceglane fragmenty grobowca oraz żeliwne ogrodzenie. Cmentarz wymaga uporządkowania.

Okole

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., usytuowany w pobliżu dawnej linii kolejki wąskotorowej, granice cmentarza i układ nieczytelny, cmentarz zarośnięty dziką roślinnością. Cmentarz wymaga uporządkowania;
- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., usytuowany w południowej. części wsi. Granice i układ cmentarza nieczytelne. Wymaga uporządkowania.

Popielewo

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., usytuowany na pld.-zach. od centrum wsi, z dala od zabudowań. Granice cmentarza mało czytelne, zarośnięty dziką roślinnością. Wymaga uporządkowania.

Salno

- cmentarz choleryczny (nieczynny), XIX w., usytuowany na pln.-wsch. od centrum wsi, z dala od zabudowań, po środku ustawiony wysoki, drewniany krzyż. Teren uporządkowany.

Sitowiec

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., granice cmentarza mało czytelne, zachowane destrukty nagrobków i obmurowań mogił. Cmentarz wymaga prac porządkowych.

Skarbiewo

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., usytuowany na polu, z dala od zabudowań, na zachód od centrum wsi, zachowane fragmenty nagrobków, zarośnięty samosiejkami. Cmentarz wymaga uporządkowania.

Sokole Kuźnica

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., usytuowany w lesie, granice cmentarza nieczytelne, trudne do ustalenia; zachowane destrukty nagrobków. Cmentarz wymaga prac porządkowych.

Stary Dwór

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., zachowane liczne fragmenty nagrobków i obmurowań mogił, fragment betonowych schodów. Cmentarz wymaga prac porządkowych.

Stary Jasiniec

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., zachowane fragmenty obmurowań mogił, cmentarz zarośnięty samosiejkami, wymaga uporządkowania;
- cmentarz choleryczny (nieczynny), XIX w.

Tryszczyn

- cmentarz ewangelicki, ul. Piaskowa (nieczynny), XIX w., dokładna lokalizacja dawnego cmentarza trudna do ustalenia, teren zniwelowany, w sąsiedztwie zabudowa.

Wierzchucin Królewski

- cmentarz parafialny rzym.-kat., (czynny), z 1 poł. XIX w., usytuowany na wschód od centrum wsi, cmentarz zadbane;
- cmentarz ewangelicki (nieczynny), kon. XIX w., cmentarz usytuowany na wschód od centrum wsi, na terenie dawnego cmentarza kamień z tablicą pamięci.

Więzowno

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w, usytuowany na płn.-wsch. Od centrum wsi, zachowane fragmenty obmurowań mogił, we wschodniej części cmentarza drewniany krzyż. Wskazane usunięcie dzikiej roślinności.

Wilcze

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., lokalizacja cmentarza w tym miejscu prawdopodobna, obecnie teren zabudowany.

Wiskitno

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., zachowanych kilka mogił obmurowanych, krzyż cmentarny. Drzewostan: dąb, lipa, cmentarz porasta lilak, grochodrzew i bluszcz. Cmentarz wymaga uporządkowania.
- cmentarz rodowy rodziny Schmekel (w parku dworskim), ceglana brama cmentarna, płyta nagrobna Artura Schmekel, drzewostan: dąb, cmentarz porośnięty bluszczem. Wymaga uporządkowania.

Witoldowo

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., usytuowany na polu, na wschód od centrum wsi, zarośnięty dziką roślinnością. Cmentarz wymaga uporządkowania.

Wtelno

- cmentarz rzym.-kat., przy kościele pw. św. Michała Archanioła, parafia założona w XIV w., najstarszy nagrobek z 2 poł. XIX wieku, na cmentarzu nagrobek artysty malarza Leona Wyczółkowskiego (zm. 1936 r.). Cmentarz zadbane;
- cmentarz ewangelicki ob. rzym.-kat. (czynny) Parafii pw. św. Michała Archanioła, ul. Kwiatowa, cmentarz zadbane;
- cmentarz rodziny Beck z kaplicą grobową, usytuowany na dawnym cmentarzu epidemicznym, na zach. od centrum wsi, w lesie. Wskazany remont kaplicy grobowej oraz uporządkowanie roślinności.

Wymysłowo

- cmentarz ewangelicki (nieczynny), XIX w., usytuowany w lesie, w pobliżu Zalewu Koronowskiego, na zachód od centrum wsi; nieczytelne granice cmentarza, zachowanych kilka fragmentów nagrobków. Wskazane prace porządkowe.

Miejsca Pamięci Narodowej

Buszkowo – cmentarz ofiar terroru hitlerowskiego oraz żołnierzy WP z 1939 roku - mogiły zbiorowe;

Koronowo – ul. Klasztorna, Pomnik pamięci – miejsce pochówku więźniów z lat 1939 – 1945 Zakładu Karnego w Koronowie;

Osiek – tablica pamięci pomordowanych w walce z najeźdźcą hitlerowskim 1939 – 1945;

Tryszczyn – cmentarz - zbiorowy pochówek Polaków, zamordowanych w 1939 r. przez Niemców.

Budowle obronne

Nowy Jasiniec – ruiny zamku. Pierwotnie gród graniczny, przy drodze z Polski do Pomezanii. W XIII w. siedziba kasztelanii, w 1 poł. XIV w. własność krzyżacka. Prawdopodobnie w tym czasie budowa lub przebudowa istniejącego wcześniej budynku kamiennego. W latach 1377-92 przebudowany gruntownie. Kilkakrotnie zdobywany i niszczone w czasie wojny polsko-krzyżackiej. W 1454 r. odbudowany, i przebudowany w latach 1540-65. Po 1773 r. użytkowany jako kościół ewangelicki, po 1846 r. popadł w ruinę. Gotycki, murowany z kamienia i cegły, wzniesiony na planie prostokąta, pierwotnie piętrowy, z obronnym poddaszem. Zachowane mury zewnętrzne z kwadratową przybudówką oraz fragmenty sklepionych kolebkowo piwnic.

Założenia dworsko-parkowe

Buszkowo – zespół składający się z dworu (ob. budynek mieszkalny nr 66), parku, budynku gospodarczego i bramy wjazdowej; zabudowania z koń. XIX wieku i ok. 1910 roku. Dwór, murowany, otynkowany, piętrowy, z portykiem i facjatą od frontu. W otoczeniu dworu park, zachowane ceglane słupy bramy.

Dziedzinek – zespół dworsko-parkowy z koń. XIX wieku.: dwór (ob. budynek nr 26) opuszczony, częściowo w ruinie, murowany tynkowany, park zaniedbany, zarośnięty samosiejkami. Wskazany pilny remont dworu i uporządkowanie parku.

Glinki – dwór (ob. budynek mieszkalny nr 14) zbudowany w koń. XIX wieku, murowany otynkowany, parterowy, nakryty dachem dwuspadowym.

Gościeradz – zespół dworsko-parkowy (wpisany do rejestru zabytków): dwór zbudowany w latach 1931-34 dla malarza Leona Wyczółkowskiego. Murowany, otynkowany, parterowy, nakryty dachem mansardowym, z gankiem od frontu. Do dworu przylega park z okazami starodrzewu, z 2 poł. XIX wieku. Na południe od dworu zabudowania folwarczne.

Ryc. 10 Dwór i park w Gościeradzu (Wyczółkowo)

Huta - zespół dworsko-parkowy (wpisany do rejestru zabytków): dwór, park, stajnia i gorzelnia. Dwór z ok. poł. XIX w., eklektyczny, o cechach neogotyckich i neoklasycystycznych: w ryzalicie od frontu szczyt z krenelażem i wieżyczkami w narożnikach. Park krajobrazowy

z XIX w., z dwoma stawami i cmentarzem dawnych właścicieli Huty. Budynek folwarczny: stajnia i gorzelnia - ceglana, z 1897 roku.

Koronowo - Iwickowo: pozostałości zespołu dworskiego, kon. XIX w.: park oraz zabudowania zespołu folwarcznego: spichlerz, drewniany, obora i dawna stajnia, murowane.

Koronowo – Lipinki: zespół dworsko-parkowy: dwór z 1880 r., murowany, otynkowany parterowy, z facjatą od frontu, nakryty dachem dwuspadowym. Przy dworze park krajobrazowy z końca XIX wieku.

Krapiewo – zespół dworsko-parkowy (wpisany do rej. zabytków): dwór, z 1 poł. XIX w., rozbudowany w 4 ćw. XIX w., murowany, parterowy, z mansardami, spichlerz z końca XIX wieku - rozebrany, rozległy park krajobrazowy z 2 poł. XIX w., schodzący do jeziora.

Lucim - dwór (wpisany do rej. zabytków) z XVIII w., rozbudowany w latach 20. XX wieku, parterowy, z mieszkalnym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym, naczółkowym.

Łąsko Wielkie – dwór (ob. budynek mieszkalny nr 42) z 1921 r., murowany, otynkowany, parterowy, z gankiem i facjatą na osi, od frontu.

Mąkowarsko – Kencerowo: dwór, zbudowany w latach 20. XX w., murowany, otynkowany parterowy, z facjatą na osi od frontu. Zabudowania kolonii mieszkaniowej (ob. domy nr 10, 12, 14, 18, ul. Słoneczna).

Mąkowarsko (Szewsowo – nazwa zwyczajowa) - zespół dworsko-parkowy, z ok. poł. XIX w.: dwór, murowany, tynkowany, parterowy, środkowa część piętrowa; w otoczeniu dworu park, ze starodrzewem.

Nowy Dwór – zespół dworsko-parkowy: dwór z 1928 r., murowany, otynkowany, parterowy, nakryty dachem dwuspadowym, park z końca XIX w.; gorzelnia, ceglana, z 1897 r.

Nowy Dwór – Janowo – zespół folwarczny: dwie stajnie z końca XIX wieku.

Nowy Jasiniec – zespół dworsko-parkowy: dwór (obecnie budynek mieszkalny nr 36) murowany, otynkowany, piętrowy, do dworu od południowego wschodu przylega park.

Stary Dwór - Bieskowo (część wsi Stary Dwór), dwór zbudowany w końcu XIX w., murowany, otynkowany, parterowy z użytkowym poddaszem, przy dworze pozostałości parku ze stawem, spichlerz, murowany otynkowany.

Więzowno – zespół dworsko-parkowy: dwór (ob. dom nr 57), zbudowany w koń. XIX wieku, murowany, otynkowany. Parterowy, z użytkowym poddaszem, i piętrowym skrzydłem zachodnim. Od frontu na osi przybudówka, w połaci dachu facjata. Przy dworze pozostałości parku, ze stawem.

Wiskitno – pozostałości zespołu dworskiego: park z ok. poł. XIX w., rozległy park krajobrazowy, o bogatym drzewostanie, ze stawem.

Witoldowo – zespół dworsko-parkowy: dwór z ok. poł. XIX w., murowany, otynkowany, prostokątny, nakryty dachem dwuspadowym, park z 2 poł. XIX wieku.

Wtelno – Wtelenko, ul. Pałacowa 2 – zespół dworsko-parkowy: dwór, park zabudowania folwarczne, z koń. XIX wieku. Dwór eklektyczny, prawdopodobnie zbudowany w koń. XIX wieku, przebudowany na pocz. XX w. dla rodziny Becków. Murowany, otynkowany, parterowy, nakryty dachem dwuspadowym. W elewacji ogrodowej portyk kolumnowy, dźwigający balkon, w połaci dachowej facjata. Przy dworze park z koń. XIX wieku.

Zieleń - pomniki przyrody

Park "Grabina" o powierzchni 23,7 ha jest pozostałością zwartych obszarów leśnych, porastających kiedyś Dolinę Brdy. Otacza on Koronowo od południowego zachodu skąd roztacza się rozległy widok na rzekę Brdę i leżące u podnóża miasto. Nazwa pochodzi od lasów grabowych porastających wzgórza wokół miasta. Najwyższe wzgórza to: "Grabina" - 109,1 m, "Wzgórze Łokietka" - 107,5 m, "Wzgórze Św. Jana" - 106 m i "Szańce" - 94 m. Las „Grabina” w skali gminy jest jednym z najcenniejszych fragmentów zbiorowisk leśnych. Występują tu liczne gatunki drzew (dominują graby, dęby, lipy i buki), często o charakterze pomnikowym lub pomniki przyrody. Gwarancją zachowania „Grabiny” w aktualnym stanie będzie wprowadzenie ochrony rezerwatowej. W Koronowie i okolicach występuje kilkadziesiąt pomników przyrody. Na szczególną uwagę zasługują skupiska dębów: 30 dębów w parku „Grabina” , „Dąb Wyczółkowski” oraz o obwodzie 820 cm znajdujący się na poboczu drogi z Koronowa do Nowego Jasińca. W rezerwacie przyrody „Dolina Brdy”, występuje też szereg pomników przyrody, m. in. dwie lipy drobnolistne o nazwie „Lipy Wyczółkowskiego” oraz dąb szypułkowy o nazwach „Dąb Cesarski”.

Obiekty techniki i przemysłowe

Obiekty techniki i przemysłowe znajdujące się na terenie gminy Koronowo, będące przejawem działalności gospodarczej, prowadzonej w okresach historycznych zlokalizowane są przede wszystkim w mieście Koronowie, a także w obrębie zespołów dworskich i poza nimi.

Chronionymi obiektami są również linie kolejowe wraz z całą substancją budowlaną (wiadukty kolejowe), infrastrukturą komunikacyjną i trakcyjną jak linia kolejowa nr 241 Tuchola – Pruszcz Bagienica – Koronowo, a także system umocnień obronnych z 1939 roku.

Koronowo

- młyn wodny, ul. Nakielska 11 (wpisany do rejestru zabytków) – konstrukcji drewnianej, z wypełnieniami ceglany, z ok. poł. XIX w., gruntownie remontowany;
- zespół młyna zbożowego przy ul. Bydgoskiej nr 7;
- zespół młyna zbożowego przy ul. Bydgoskiej 21, początkowo młyn należał do klasztoru cystersów, ok. poł. lat 20. XIX w., młyn poklasztorny kupił Kantak. Oprócz młyna działała kaszarnia, tartak i cegielnia parowa. W 1907 r. część obiektów zniszczył pożar. Kilka lat później postawiono nowy budynek młyna, spichlerz i silos;
- cegielnia ul. Kotomierska (budynek przebudowany);
- cegielnia ul. Klasztorna (obecnie budynek w ruinie);
- most kolejowy wąskotorowy nad rzeką Brdą (wpisany do rej. zabytków);
- most kolejowy nad rzeką Brdą;
- wiadukt kolejowy przy ul. Kotomierskiej.

Buszkowo – most kolejowy nad rzeką Krówką (wpisany do rej. zabytków), wiadukt kolejowy z pocz. XX w.

Wilcza Góra (część wsi Lucim) – wiadukt kolejowy.

Linia kolejowa nr 241 Tuchola – Pruszcz Bagienica – Koronowo (częściowo czynna), w większości wyłączona z eksploatacji, linia jednotorowa, niezelektryfikowana. Odcinek Pruszcz Bagienica – Koronowo otwarty został w 1909 r. (Pruszcz Bagienica – Tuchola 1914 r.). Linia kolejowa czynna na tej trasie do 1993 r., ponownie częściowo uruchomiona w 2015 r. na odcinku Koronowo – Pruszcz Bagienica.

Miejsca historyczne

Gościeradz – grodzisko wczesnośredniowieczne z zespołem 12 zabytkowych dębów i 2 lip tzw. „Gaj Wyczółkowskiego”. Dworek Wyczółkowskiego – artysta malarz Leon Wyczółkowski mieszkał tu w latach.

Wtelno – pomnik nagrobny na cmentarzu przykościelnym oraz tablica na ścianie kościoła, umieszczona w 50 rocznicę śmierci malarza (1986 r.).

Buszkowo – Łąsko Wielkie – Wilcze – miejsce związane z bitwą wojsk polskich z Krzyżakami w 1410 r., zw. Bitwą pod Koronowem – pomnik usytuowany na północ od centrum miasta, przy drodze krajowej.

Miejsca związane z walkami w okresie II wojny światowej

Pozycje obronne 9 Dywizji Piechoty na linii rynny jezior Byszewskich.

WYKAZ OBIEKTÓW WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Nr wpisu i data
1	Buszkowo			most kolejowy nad rzeką Kamionką	A/490/1 z 1997-07-17
2	Byszewo		2	spichlerz	A/1633/1-4 z 2013-05-10
3	Byszewo		2	kościół parafialny pw. Świętej Trójcy	64/31/A z 1931-03-04, brak numeru z 1998-03-17, A/1635 z 2013-06-10
4	Byszewo		1	cmentarz przykościelny	A/1633/1-4 z 2013-05-10
5	Byszewo		2	dzwonnica	A/1633/1-4 z 2013-05-10
6	Byszewo		2	ogrodzenie	A/1633/1-4 z 2013-05-10
7	Gościeradz	Wyczółkowo	13	założenie dworsko-parkowe	A/462/1-2 z 1996-02-21
8	Gościeradz		33	dwór	A/462/1-2 z 1996-02-21
9	Gościeradz			park	A/462/1-2 z 1996-02-21
10	Huta			założenie dworsko-parkowe	A/258/1-4 z 1991-05-15
11	Huta		36	stajnia	A/258/1-4 z 1991-05-15
12	Huta		38	gorzelnia	A/258/1-4 z 1991-05-15
13	Huta		39	dwór	A/258/1-4 z 1991-05-15
14	Huta		39	park	A/258/1-4 z 1991-05-15
15	Koronowo			dzielnica Starego Miasta	369 z 1957-09-16, A/1418 z 2009-07-08
16	Koronowo	Nakielska	12	młyn wodny Diabelski Młyn	358 z 1957-04-03
17	Koronowo	Plac Zwycięstwa	1	ratusz	A/1603 z 2011-12-02
18	Koronowo			pałac opata, ob. dom mieszkalny	A/444/1 z 1995-04-24, A/873 z 2009-07-08
19	Koronowo			synagoga	A/471/1 z 1996-06-24, A/1060 z 2012-03-15
20	Koronowo			kościół klasztorny cystersów, ob. parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny	65/31A z 1931-03-04, A/1621 z 2012-11-20

21	Koronowo			kościół filialny pw. św. Andrzeja	66/31A z 1931-03-04, A/1622 z 2012-11-20
22	Koronowo	Farna		cmentarz	A/1708 z 2016-10-25
23	Koronowo			cmentarz żydowski	A/241 z 1990-01-03
24	Koronowo			most kolejowy wąskotorowy nad rzeką Brdą	A/491/1 z 1997-07-21
25	Krapiewo			założenie dworsko-parkowe	A/211/1-3 z 1987-06-05
26	Krapiewo			spichlerz	A/211/1-3 z 1987-06-05
27	Krapiewo			dwór	A/211/1-3 z 1987-06-05
28	Krapiewo			park	A/211/1-3 z 1987-06-05
29	Lucim		45	dwór	157/A z 1985-06-15
30	Mąkowarsko			kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca	A/188/1-2 z 2004-08-23
31	Mąkowarsko			cmentarz przykościelny	A/188/1-2 z 2004-08-23
32	Nowy Jasiniec		83	ruiny zamku	A-146 z 1934-10-18, A/761 z 2008-12-19
33	Wierzchucin Królewski			kościół parafialny pw. św. św. Apostołów Piotra i Pawła	A/1546 z 2009-12-11
34	Wtelno	Kościelna	23	kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła	320 z 1955-06-08, A/778 z 2010-09-30

Wykaz obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków znajduje się na końcu opracowania.

6.4 ZABYTKI RUCHOME

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

W celu zapoznania się z zasobem zabytków ruchomych należy się skontaktować z Kujawsko-Pomorskim Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

6.5 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy. Środowisko kulturowe gminy zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki kamienia do epoki nowożytniej. Stanowiska ewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Zgodnie z Archeologicznym Zdjęciem Polski (AZP) na terenie gminy znajduje się 1327 stanowisk archeologicznych, dokumentujących osadnictwo od okresu pradziejowego, aż do średniowiecza i okresu nowożytnego. Mimo tak liczego zachowania zabytków archeologicznych brak jest na terenie gminy stanowisk wpisanych do rejestru zabytków.

Ciekawą charakterystyką lokalizacji stanowisk na terenie gminy jest ich podział zgodny z warunkami naturalnymi. Część wschodnia, historycznie rolnicza, gdzie występuje zdecydowana większość faktów osadniczych, a także zachodnia, mocno zalesiona, w której jest ich bardzo mało.

Zagrożenia dla zabytków archeologicznych z terenu gminy

Przede wszystkim należy podkreślić, że wszelkie inwestycje, które wiążą się z pracami ziemnymi, takie jak np. kanalizacja, wodociągi, inwestycje mieszkaniowe i przemysłowe, budowa dróg, obwodnic, lokalizacje żwirowni, kopalni kruszywa, planowane zalesienia, melioracje, regulacje cieków wodnych itp., stanowią istotne zagrożenie dla zabytków archeologicznych.

Zdecydowana większość stanowisk archeologicznych z terenu gminy znajduje się na terenach rolnych, łąkach oraz nieużytkach. Stanowiska występują z reguły w pobliżu cieków wodnych lub ich bezpośrednim sąsiedztwie oraz na wyniesieniach terenu, a także w rozlewiskach rzeki Brdy. Z racji intensywnej uprawy roli, niemal wszystkie stanowiska są potencjalnie narażone na zniszczenie, ale ze względu na stopień zagrożenia i ich wartość poznawczą należy je zróżnicować i adekwatnie z nimi postępować. Przy szczególnie ważnych stanowiskach archeologicznych (zwłaszcza tych posiadających własną formę terenową –

grodziska i kurhany), w ich obrębie i otoczeniu powinien obowiązywać całkowity zakaz zabudowy. W przypadku zaistnienia konieczności przeprowadzenia prac ziemnych na obszarze stanowisk archeologicznych właściwy miejscowo konserwator zabytków może nakazać wykonanie wyprzedzających inwestycję badań archeologicznych.

W przypadku zaistnienia konieczności przeprowadzenia prac ziemnych na obszarze stanowiska należy realizować wyprzedzające daną inwestycję ratownicze badania archeologiczne. Ewentualne granice stref badań powinny zostać ustalone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lub określone na mocy decyzji o warunkach zabudowy lub inwestycji celu publicznego.

Należy zwrócić baczną uwagę na prace ziemne podczas działalności inwestycyjnej w obrębie poszczególnych stanowisk archeologicznych i objąć te stanowiska ochroną konserwatorską już na etapie koncepcyjnym. Inwestorzy powinni wystąpić do właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków o wydanie zaleceń i uwarunkowań koniecznych do spełnienia w związku z daną inwestycją. Właściwy miejscowo Konserwator Zabytków może nakazać wykonanie poprzedzających inwestycję badań wykopaliskowych lub prowadzenie nadzoru archeologicznego w trakcie trwania prac ziemnych. Niezależnie od działalności inwestycyjnej, stanowiska w obrębie których zewidencjonowano liczne zabytki ruchome, zebrane w trakcie badań powierzchniowych należy typować w pierwszej kolejności do ratowniczych badań wykopaliskowych. Dodatkowo postuluje się także przeprowadzenie planowych badań archeologicznych, ukierunkowanych na uzupełnienie informacji dotyczących konkretnych stanowisk.

W przypadku ujawnienia podczas badań archeologicznych nowych faktów osadniczych należy ten fakt odnotować w karcie adresowej gminnej ewidencji zabytków.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych oraz pradziejowych i nowożytnych nawarstwień kulturowych niezbędne jest ujmowanie zagadnień związanych z ochroną zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz uzgadnianie i wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków

Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków znajduje się na końcu opracowania.

6.6 ELEMENTY DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne obejmuje takie przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako narzędzie przekazu), spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem itp. są one kulturowane np. przy okazji organizowanych corocznie Dożynek Gminnych.

Szczególnie interesujące są wątki historyczne związane z dziejami zakonu Cystersów na ziemiach polskich (Szlak Cystersów) i historią wojen krzyżackich oraz rozwojem Koronowa jako ośrodka rzemieślniczo-handlowego od XV do XIX wieku.

Ważną częścią dziedzictwa kulturowego jest dziedzictwo niematerialne, aktywizujące i integrujące lokalną społeczność. W wielu miejscowościach stałym jego elementem są tradycje związane z odpustami i pielgrzymkami. Większość z nich jest związana z Sanktuarium Maryjnym w Byszewie. Kontynuowane są także przez niektóre wsie dożynki parafialne. Z wieloma miejscowościami związane są także legendy, dotyczące ich powstania lub charakterystycznych postaci i wydarzeń. Ich przypomnieniu i zaktualizowaniu służyłoby cykliczne wznawianie publikacji Towarzystwa Ziemi Koronowskiej „Wiedzmy z Grabiny i inne legendy koronowskie” z 1993 r.

Bardzo ważnym elementem w historii Koronowa jest nawiązanie do wielowiekowej działalności Cystersów. Podniesiona w ostatnich latach wiedza historyczna przyczyniła się do rekonstrukcji zwyczajów, w tym do organizacji festynu cysterskiego połączonego z inscenizacją bitwy pod Koronowem z 1410 r.

Znaczenie lokalnej tożsamości wynika także z wiedzy na temat etymologii – pochodzenia nazw wsi na terenie gminy Koronowo. Często wnikliwa analiza odsłania genezę, charakter i typ wielu osad. Rolniczy charakter okolic Koronowo i pewna specyfika upraw przed laty umożliwia np. odtworzenie zapomnianych upraw, np. kminku czy kolendry, część minionego dziedzictwa niematerialnego okolicznych wsi.

Staropolskie obyczaje na terenie gminy kultywują liczne placówki kulturalne. Jedną z nich jest Dom Ludowy w Lucimiu, gdzie od końca lat 70. XX w., podejmowane są działania związane z wsią, domem i przyrodą oraz tworzone są mechanizmy powstawania współczesnej sztuki ludowej. Realizowany jest też proces odtwarzania dawnej obrzędowości, gdzie m.in. mieszkańców tej wsi, w domach odwiedzają kolędnicy.

W okresie międzywojennym dużą popularnością cieszyły się splywy Brdą z Koronowa do Bydgoszczy. Tradycje międzywojennych splywów flisackich, podobne do splywów Dunajcem tratwami, pomimo zmienionych walorów Brdy mogłyby w zmienionej formie stać się atrakcyjnym elementem nawiązującym do zwyczajów wodniackich.

Dwa ważne aspekty minionego dziedzictwa niematerialnego i materialnego związane są z Gościeradzem. W 1922 r. Leonowi Wyczółkowskiemu przekazany został dworek w Gościeradzu. W latach 1931-1934 wybudowano nowy parterowy budynek, w którym artysta zamieszkiwał do śmierci w 1936 roku. Pochowany został na cmentarzu w nieodległym Wtelnie. Jego twórczość artystyczna, prezentująca bogactwo okolicznej przyrody, stwarza dogodne warunki do nawiązania tej dziedziny sztuki, np. w formie plenerów malarskich.

Koronowo posiada bardzo dogodne warunki krajobrazowo-kulturowe, które mogłoby - nie tylko w skali województwa kujawsko-pomorskiego - ale i w skali kraju, stać się drugim „Kazimierzem nad Brdą”.

Równie ważne, lecz mniej znane są dawne tradycje związane z wydobywaniem węgla brunatnego w okolicach Gościeradza tj. część wsi Gościeradz – Kopalnia. Jej początki sięgają 1856 r. Przypomnienie tego miejsca i historii wzbogaciłoby obecne niematerialne zasoby dziedzictwa kulturowego gminy Koronowo.

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę słabych i mocnych stron Gminy Koronowo.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Atrakcyjne położenie Gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki • Dobra dostępność komunikacyjna dzięki drodze krajowej nr 25 • Dobre połączenia z Bydgoszczą – siedzibą władz powiatu i województwa • Obecność wielu wartościowych obiektów i zespołów obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków • Zachowane obiekty sakralne oraz nekropole o wysokiej wartości kulturowej (różnych wyznań) • Duża liczba założeń zieleni komponowanej • Cenny układ przestrzenny Koronowa • Duży zasób zabytków archeologicznych • Utrzymanie w dobrym stanie większości obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków • Obecność na terenie Gminy szlaków turystycznych • Bogata w informacje gminna witryna internetowa • Czystość środowiska • Wykorzystywanie funduszy unijnych przez władze Gminy • Zainteresowanie historią i kulturą regionu wśród władz Gminy • Aktywna działalność lokalnych organizacji pozarządowych, a także stowarzyszeń 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak dostępności kolejowej • Zanedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków • Niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego • Samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych, powodujące utratę walorów zabytkowych • Niezbyt duże środki w budżecie Gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego • Brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych • Zła sytuacja finansowa części właścicieli obiektów zabytkowych
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków • Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków • Szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych Gminy, przyciągająca turystów • Wzrastająca świadomość mieszkańców 	<ul style="list-style-type: none"> • Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nienawiązujących do charakteru regionu • Zmiany w układach ruralistycznych, związane z nową zabudową • Niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych • Niewłaściwe stosowanie nowych

<p>w zakresie poprawy estetyki miejscowości</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne • Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby • Opracowanie dokumentów takich jak Strategia Rozwoju Turystyki • Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk) • Korzystanie z dofinansowania na działania rewitalizacyjne (np. w ramach RPO) • Zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy itd. • Powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych • Tworzenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych • Komplementarność z Programem Opieki nad Zabytkami dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego 	<p>elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska • Zanieczyszczenie środowiska związane ze zwiększoną liczbą pojazdów • Niewłaściwa polityka w zakresie promocji zabytków, wiążąca się np. z nadmierną komercjalizacją • Zanik tradycji i tożsamości regionalnych • Częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego • Niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych • Klęski żywiołowe i inne zdarzenia losowe • Akty wandalizmu
---	--

Źródło: opracowanie własne

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY KORONOWO

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Koronowo formułuje szereg działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami gminnymi. Wyznaczone kierunki i zadania uwzględniają specyfikę dziejów Gminy i charakter jej dziedzictwa kulturowego oraz są zgodne z celami wyznaczonymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

1. Dbalność o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w Gminie

Polityka przestrzenna gminy powinna być zgodna z zasadami ochrony dziedzictwa kulturowego, w celu jak najlepszego zachowania obiektów zabytkowych. Odbywać się to będzie poprzez:

- ściśle powiązanie działań przy obiektach zabytkowych z dokumentami planistycznymi gminy, takimi jak miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, plan ogólny oraz innymi dokumentami programowymi;
- odpowiednią konserwację zabytkowej zieleni stanowiącej krajobraz kulturowy;
- pielęgnację cmentarzy i miejsc pamięci wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;
- przeznaczanie środków z budżetu gminy w ramach dotacji celowej na rewaloryzację obiektów zabytkowych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków.

2. Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków

W perspektywie na lata 2025-2028 gmina realizować będzie działania związane z aktualizacją zasobu gminnej ewidencji zabytków, polegające przede wszystkim na prowadzeniu rozpoznania i wprowadzaniu do kart ewidencyjnych zmian powstałych w wyniku rozbiórek, modernizacji i remontów obiektów. Przewiduje się aktualizację w okresach dwuletnich. Proces ten będzie na bieżąco konsultowany z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W razie konieczności szczególnej ochrony obiektów zabytkowych przewiduje się też działania mające na celu zgłaszania zabytków typowanych do wpisu do rejestru zabytków. Cyklicznej kontroli podlegać będzie również zasób archeologiczny gminy poprzez aktualizację kart stanowisk.

W latach 2025-2026 przeprowadzona zostanie pełna aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków – zabytków nieruchomości oraz stanowisk archeologicznych, obejmująca inwentaryzację terenową zabytków, dokumentację fotograficzną obiektów oraz wymianę kart zgodnie z obowiązującym wzorem.

3. Gminny Program Rewitalizacji Gminy Koronowo

W roku 2025 planowane jest rozpoczęcie prac nad opracowaniem Gminnego Programu Rewitalizacji. Prace legislacyjne zakończą się w roku 2026. Teren, który docelowo zostanie objęty rewitalizacją zostanie wypracowany po analizie wskaźników oraz wytycznych zawartych w przepisach prawa. Gmina chciałaby skoncentrować swoją uwagę na odcinku rzeki Brdy, która przepływa przez miasto (dz. 475/21, 980/5, 475/10, 1236/2 obręb Koronowo i nr 245 obręb Okole). Prace urbanistyczne, ekonomiczne i inwestycyjne obejmą również obszar starego miasta, teren nad rzeką Brdą - ulica Bydgoska, Tucholska, Nakielska oraz docelowo również ulicę Klasztorną. Program skupi się również na obszarze Grabiny.

4. Działania związane z przeznaczaniem środków budżetowych na rewaloryzację zabytków, w tym na remonty obiektów stanowiących własność Gminy Koronowo

W latach 2025-2028 w budżecie Gminy przeznaczane będą środki finansowe na realizację zadań związanych z opieką nad zabytkami. Priorytetami Gminy Koronowo na najbliższe lata będą poniższe inwestycje:

- zabezpieczenie i częściowa rozbiórka ruin budynku przy ul. Kasprzaka 1, tzw. "Domu Ubogich", dawne koszary - dz. 413/2, obręb Koronowo, gmina Koronowo. Obiekt wpisany do ewidencji zabytków, zlokalizowany w strefie "B" ochrony konserwatorskiej;
- przebudowa budynków gminnych przy Pl. Zwycięstwa w Koronowie wraz ze zmianą sposobu użytkowania na cele publiczne – tzw. Dom Towarowy przy Pl. Zwycięstwa 2, dz. 878 - obiekt znajduje się w dzielnicy starego miasta wpisanej do rejestru zabytków A/418 i Gminnej Ewidencji Zabytków, strefa "A" ochrony konserwatorskiej; Ratusz, ul. Plac Zwycięstwa 1 - dz. 877, obręb Koronowo, gmina Koronowo - obiekt wpisany do Rejestru Zabytków A/1603, obszar zlokalizowany w strefie "A" ochrony konserwatorskiej, dzielnica starego miasta wpisana do rejestru zabytków A/418 i GEZ - prace remontowe i adaptacyjne;
- renowacja budynku przy ul. Kościuszki 23 w Koronowie – obiekt wpisany do gminnej ewidencji zabytków;
- prace remontowe na terenie gminnym przy ul. Pomianowskiego – parking, ogrodzenie, budynek gminy przy Pomianowskiego 1, dz. 789/1, obręb Koronowo, gmina Koronowo – strefa ochrony konserwatorskiej „B”;
- przebudowa drogi ul. Bydgoska – Grabina – strefa ochrony konserwatorskiej „A”;
- przebudowa ul. Kościuszki – strefa ochrony konserwatorskiej „A”;
- przebudowa ul. Podgórna – Krasickiego – Kasprzaka – strefa ochrony konserwatorskiej „A”;
- zabezpieczenie grobowca rodziny Beck we Wtelnie – dawny cmentarz choleryczny z kaplicą grobową rodziny Beck przy ul. Leśnej we Wtelnie, dz. 173, ujęty w gminnej ewidencji zabytków;
- zagospodarowanie terenu zielonego cmentarza żołnierzy radzieckich – ul. Witosą;
- przebudowa schodów w parku „Grabina” łączących Koronowo ze Starym Dworem – tereny dz. 5/3, 288 obręb Stary Dwór, 343/1 obręb Koronowo – docelowo wpis do GEZ na podst. wpisu do wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- remont schodów przy ul. Farnej – dzielnica starego miasta ujęta w GEZ, strefa ochrony konserwatorskiej „A”;

- teren dz. nr 746/9, 746/10, 746/11 obręb Koronowo (dworzec PKS), w fazie końcowej regulacja stanu prawnego nieruchomości. Działka nr 746/9 stanowić będzie dalej dworzec autobusowy, natomiast dz. 746/11 pozostanie drogą. Teren ten jest objęty MPZP (planowane zamierzenia inwestycyjne zgodne są z treścią planu) – strefa ochrony konserwatorskiej „B”;
- teren dz. 487 obręb Koronowo, gm. Koronowo (tzw. Spalonka) - w fazie końcowej regulacja stanu prawnego nieruchomości. Docelowo planowane jest wykonanie parkingu lub utwardzenie terenu – strefa ochrony konserwatorskiej „A”;
- budynek szkoły przy ul. Tucholskiej 24 w Mąkowarsku – prace remontowe – obiekt wpisany do gminnej ewidencji zabytków;
- budynek przy ul. Bydgoskiej 24 – remont klatki schodowej – obiekt wpisany do GEZ;
- budynki w Koronowie przy ul. Kościuszki 16, ul. Krasickiego 14, ul. Paderewskiego 17 oraz budynki w Lucimiu nr 15 i w Mąkowarsku przy ul. Tucholskiej 22 (wymiana pokrycia dachowego) – obiekty wpisane do GEZ;
- zabytkowy budynek szkoły w Lucimiu, Lucim nr 29 – naprawa dachu – obiekt wpisany do gminnej ewidencji zabytków;
- budynek mieszkalny (d. szkoła) w Hucie nr 46 – wymiana pokrycia dachowego i stolarki okiennej – wpisany do GEZ;
- budynek dawnej szkoły ewangelickiej w Wiskitnie, Wiskitno 44 – adaptacja istniejącego budynku na pomieszczenia komunalne – obiekt wpisany do GEZ;
- przebudowa budynku Szkoły Podstawowej nr 2 przy ul. Dworcowej 48, budynku przy ul. Szosa Kotomińska (tzw. stołówka/MGOK) oraz SPZOZ i Ratownictwa Medycznego w Koronowie (budynek przy ul. Paderewskiego 33 oraz teren przy ul. Dworcowej 55) – ww. nieruchomości znajdują się w strefie ochrony konserwatorskiej „B”.

Katalog inwestycji gminy będzie poszerzany o kolejne zadania i ujmowany w poszczególnych budżetach na kolejne lata w miarę aktualnych potrzeb konserwatorskich, renowacyjnych i remontowych oraz możliwości finansowych gminy.

Ponadto, Gmina Koronowo rokrocznie udziela z budżetu gminnego dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, zlokalizowanym na terenie miasta i gminy Koronowo. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac lub do 100%, jeśli zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, lub wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac. Prawo do otrzymania dotacji celowych z budżetu Gminy Koronowo przysługuje osobom fizycznym lub jednostkom organizacyjnym posiadającym tytuł prawny do zabytku wynikający

z prawa własności użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

5. Odpowiednia ekspozycja i promocja najcenniejszych obiektów

W celu odpowiedniego zagospodarowania ruchu turystycznego niezbędne są działania poprawiające dostęp i atrakcyjność wizualną najcenniejszych obiektów zabytkowych. Wzbogaci to ofertę turystyczną, a także umożliwi tworzenie nowych produktów turystycznych. Przewiduje się następujące działania:

- stworzenie jednolitego systemu identyfikacji wizualnej w postaci oznaczeń, tablic, drogowskazów itp., w tym wykorzystania nowoczesnych technologii informatycznych (np. lokalizacji GPS);
- publikowanie folderów, ulotek oraz innych materiałów przybliżających mieszkańcom i turystom zasoby historyczne gminy;
- atrakcyjne przedstawianie obiektów za pomocą iluminacji, tworzenia punktów widokowych, prezentacji multimedialnych i muzycznych;
- dbanie o zawartość strony internetowej gminy poprzez umieszczenie informacji dotyczących zasobu zabytkowego;
- opracowanie mapy dziedzictwa kulturowego gminy, także z wykorzystaniem systemu informacji przestrzennej.

6. Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego także z uwzględnieniem turystyki jednodniowej

Obiekty historycznego dziedzictwa są jednymi z najistotniejszych elementów strategii promocyjnej gminy. Niezbędne jest zatem tworzenie nowych oraz rozwój istniejących produktów turystycznych przeznaczonych dla odwiedzających gminę turystów. do najważniejszych działań gminy w tym zakresie należeć będzie:

- rozwijanie istniejących produktów turystycznych opartych na szlakach turystycznych, kulturowych lub ścieżkach edukacyjnych;
- tworzenie nowych produktów, ze szczególnym uwzględnieniem innowacyjnych form turystyki bądź aktywności mogących przyciągnąć turystów - np. turystyka eksploracji, geocaching, gry miejskie, gry wojenne;
- organizacja lub kontynuacja organizacji imprez masowych, związanych z lokalnym zasobem zabytkowym i kulturalnym;
- organizacja imprez lokalnego zasięgu, przybliżających mieszkańcom gminy i regionu wartości historyczne gminy;

- postawienie na innowacyjność projektów.

7. Promocja gminy na forum krajowym i zagranicznym

Bardzo ważnym elementem w procesie promowania dziedzictwa kulturowego jest zachowanie odpowiednich zasad public relations. Gmina przyjęła następujące założenia swojej polityki promocyjnej:

- walory zabytkowe i kulturowe są jednym z podstawowych elementów promocji Gminy na różnego rodzaju targach, sympozjach i konferencjach;
- nawiązywanie współpracy w zakresie dobrych praktyk w ramach partnerstwa krajowego i zagranicznego przyczyni się do lepszego wykorzystania zasobów kulturowych gminy;
- udziały w konkursach na najlepiej zadbane zabytki, najciekawszy produkt turystyczny itp. wypromują użytkowników dbających o obiekty zabytkowe;
- współpraca z mediami, zarówno tradycyjnymi, jak i internetowymi przyczyni się do lepszego postrzegania zasad ochrony dziedzictwa kulturowego wśród mieszkańców i turystów.

8. Edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego

W celu jak najszerszego przybliżenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego dla mieszkańców gminy planuje się następujące działania:

- wspieranie działalności instytucji kultury i organizacji pozarządowych podejmujących zadania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego;
- organizacja spotkań, mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie akcji mających na celu odrestaurowanie lub uporządkowanie obiektów zabytkowych, cennych z punktu widzenia lokalnej społeczności oraz propagowanie lokalnej kultury i tradycji dziedzictwa kulturowego gminy;
- wprowadzenie elementów przybliżających lokalną kulturę i tradycję w działalność placówek edukacyjnych, kulturalnych, bibliotek, świetlic itp.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania opisane w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Koronowo powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego

Konserwatora Zabytków, właścicieli oraz zarządców obiektów, parafie, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych. Ze strony Gminy Koronowo zadania będą wykonywane bądź wspierane przez gminne jednostki organizacyjne (szkoły, przedszkola, placówki kultury – np. biblioteka) oraz Urząd Miejski w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. poprzez uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, środki budżetowe na zadania własne z przeznaczeniem na remonty i modernizacje zabytków będących własnością Gminy, korzystanie z programów uwzględniających dofinansowanie ze środków zagranicznych i krajowych, nagrody, ulgi finansowe),
- społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzeniu miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz rozwojem turystyki),
- kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego – gminnej ewidencji zabytków),
- koordynacji (m.in. poprzez realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego, itp., współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi).

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy art. 87 ust. 1 i ust. 5 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata wójt (burmistrz, prezydent) sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy (Miasta). Wskazane jest aby sprawozdania z realizacji Programu były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym np. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu na ochronę i opiekę nad zabytkami,

- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.,
- elementy dziedzictwa kulturowego wprowadzone do edukacji szkolnej oraz przedszkolnej,
- elementy dziedzictwa kulturowego w pracach bibliotek oraz gminnych jednostek kultury.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków w rozdziale 92120 - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł wewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 ww. Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej ww. tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje ministra kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego <http://mkidn.gov.pl> ,
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie,
- dotacje powiatowe,
- dotacje gminne,
- inne źródła.

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła pozaunijne.

11.1 ŹRÓDŁA KRAJOWE

DOTACJE NA DOFINANSOWANIE PRAC KONSERWATORSKICH, RESTAURATORSKICH LUB ROBÓT BUDOWLANYCH UDZIELANE PRZEZ MINISTRA WŁAŚCIWEGO DS. KULTURY ORAZ PROGRAMY OPERACYJNE MINISTERSTWA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Ogłaszane decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego programy operacyjne stanowią podstawę ubiegania się o środki ministerialne na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze. Programy operacyjne określają: cele, zadania, typy projektów, alokację finansową, uprawnionych wnioskodawców, tryb naboru i wyboru wniosków, kryteria oceny, zobowiązania wnioskodawców, wskaźniki monitoringu. Przy ocenie wniosków branych jest pod uwagę wiele kryteriów, m.in.: wartość merytoryczna, zakorzenienie w tradycji, zasadność realizacji projektu, wiarygodność organizatora, efektywność wykorzystania środków. Programy są ogłaszane rokrocznie, z reguły w kilku priorytetach.

Celem Programu „Dziedzictwo kulturowe” jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej.

Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

a. Ochrona zabytków

Strategicznym celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Kluczowe dla realizacji celów priorytetu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach priorytetu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. W pierwszej kolejności wsparcie otrzymywać będą obiekty najbardziej zagrożone oraz zabytki najcenniejsze – wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznane za Pomniki Historii oraz te, posiadające wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Biorąc pod uwagę fakt, że priorytet ma charakter ogólnopolski, szczególny nacisk kładziony jest też na projekty uwzględniające rolę zabytków w rozwoju turystyki. Dlatego istotnym celem priorytetu jest kierowanie pomocy dla cennych obiektów położonych na terenach uboższych gospodarczo i turystycznie, czego efektem będzie zwiększenie dostępności do zabytków, podniesienie atrakcyjności regionów i wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Mimo że określone regulaminem zasady dopuszczają możliwość całkowitego finansowania zadania, to wsparcie takie będzie można otrzymać tylko w szczególnych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub gdy stan zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac. Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie organizatorów będzie ich doświadczenie, podejmowanie w przeszłości działań zmierzających do zabezpieczenia obiektu zabytkowego oraz umiejętność pozyskiwania innych niż ministerialne środków na realizację zadania, a także zdolność do maksymalnego wykorzystania w przyszłości potencjału dofinansowanej inwestycji. Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach priorytetu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego

funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym zmianom otoczeniu. Dzięki realizacji nakreślonych wyżej celów obiekty zabytkowe, zachowując status materialnych świadectw minionych wieków, pozostaną integralną, pełnoprawną częścią czasów obecnych i przyszłych.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

1. Prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
2. Prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków).
3. W przypadku zadań określonych w ust. 1 można ubiegać się wyłącznie o dofinansowanie kosztów określonych w art. 77. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
4. Do priorytetu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

Uprawnieni wnioskodawcy

1. o dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego – osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.
2. w przypadku zadań określonych w § 1 ust. 1 pkt. 2 regulaminu tego priorytetu o dofinansowanie ubiegać mogą się wyłącznie wnioskodawcy, których działalność nie jest finansowana ze środków publicznych.
3. o dofinansowanie w ramach priorytetu nie mogą ubiegać się państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne oraz inne podmioty, o których mowa w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Tryb naboru: do 30 listopada br. i 31 marca następnego. Nabory listopadowe zazwyczaj wyczerpują alokację na dany rok.

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 25 000,00 zł.
2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.
3. Dofinansowanie, zgodnie z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, może być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych.
4. W przypadkach określonych w art. 78 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dofinansowanie może być udzielone w kwocie do 100% nakładów koniecznych.
5. Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych zobowiązany jest umieścić we wniosku stosowną informację na ten temat wraz z uzasadnieniem. Wniosek nie zawierający takiego uzasadnienia zostanie odrzucony jako błędny formalnie.

Na podstawie art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;

11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15;
17. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

UWAGA – sporządzenie ekspertyz, badań, dokumentacji, programów lub projektów stanowi koszty kwalifikowane jedynie w przypadku, gdy są częścią prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, bądź wynikają z prowadzonych prac i są wykonywane po dacie podpisania umowy o dotację.

b. Kultura ludowa i tradycyjna

Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych (w tym zawodowych i wiekowych np. zjawisk folkloru dziecięcego i młodzieżowego). Inicjatywy te mają przyczyniać się do integracji członków społeczności, wśród których dane zjawiska funkcjonują, i w ramach których są przekazywane (transmitowane). Zadaniem programu jest wspieranie działań związanych z materialnym oraz niematerialnym wymiarem dziedzictwa kulturowego, co wpisuje się w założenia ratyfikowanej w 2011 roku przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Szczególny nacisk w

programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami.

c. Ochrona zabytków archeologicznych

Strategicznym celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Cel ten został sformułowany w oparciu o fundamentalną dla ochrony dziedzictwa kulturowego zasadę zrównoważonego rozwoju, która dopuszcza inwazyjne metody badawcze jedynie w ostateczności, gdy stanowisko (zabytek archeologiczny) narażone jest na bezpośrednie zniszczenie spowodowane oddziaływaniem przyrodniczym, bądź działaniami człowieka. Stąd zadaniem priorytetu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także publikacja ich wyników. Nie będą natomiast wspierane projekty, które prowadzą do niszczenia stanowisk archeologicznych (np. poprzedzające rekonstrukcje na stanowisku archeologicznym).

Ze względu na rozległość, różnorodność, a zwłaszcza nieodnawialność zasobów tworzących dziedzictwo archeologiczne oraz złożoność procesów związanych z jego badaniem i ochroną, kluczowe dla właściwej realizacji celów priorytetu jest nie tylko zachowanie wysokiej wartości naukowej i poznawczej prowadzonych działań, lecz również przestrzeganie w trakcie ich realizacji określonych norm międzynarodowych, wskazanych w Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego (Konwencja Maltańska) i Międzynarodowej Karcie Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym ICOMOS (Karta Lozańska). Zadania finansowane z ramach priorytetu powinny być realizowane zgodnie z tymi zasadami. Szczególnie istotne jest upowszechnianie wyników badań już zakończonych, które do tej pory nie doczekały się opracowania i publikacji, stąd projekty podejmujące takie zagadnienia będą wyżej oceniane.

Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem, umożliwiającym skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu, jest stabilność finansowa i organizacyjna, w ramach priorytetu rozszerzony zostaje zakres finansowania zadań w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu priorytetu.

Wsparcie finansowe udzielane będzie tym projektom, których autorzy, dysponując niezbędnym doświadczeniem oraz zapleczem organizacyjnym i naukowym, gwarantują stabilność działania oraz wysoki poziom kadry odpowiedzialnej za realizację podjętych zamierzeń merytorycznych.

Zasadniczym efektem działań finansowanych w ramach priorytetu powinno być upowszechnienie w środowisku naukowym i konserwatorskim wyników przeprowadzonych dotychczas badań, co pozwoli na wykorzystanie ich do świadomej i zrównoważonej ochrony dziedzictwa. Równoległe działania te powinny rozwijać świadomość społeczną, zarówno jeśli chodzi o wartość dziedzictwa archeologicznego, jak i potrzebę jego zachowania i ochrony, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań, służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

- 1) ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
- 2) nieinwazyjne badania archeologiczne, niezwiązane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- 3) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

W przypadku wyników archeologicznych badań poprzedzających inwestycje, dofinansowane mogą być wyłącznie koszty opracowania redakcyjnego i publikacji książkowej oraz ewentualnych dodatkowych analiz, które nie zostały wykonane w ramach umowy z inwestorem.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury;

- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) organizacje pozarządowe;
- 4) publiczne uczelnie akademickie;
- 5) niepubliczne uczelnie akademickie;
- 6) podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 30 000 zł.
2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.
3. Maksymalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 200 000 zł oraz nie może przekraczać 85% budżetu przedstawionego we wniosku.

Wnioskodawca może ubiegać się o dofinansowanie zadania na okres dwóch kolejnych lat. Zadania dwuletnie muszą spełniać następujące warunki:

- 1) wnioskodawca przedstawia w formularzu wniosku odrębne kosztorysy i harmonogramy na każdy rok realizacji zadania;
- 2) w każdym roku realizacji zadania obowiązują wymagania odnośnie minimalnej i maksymalnej kwoty dofinansowania wnioskowanego na dany rok realizacji, określone w § 14 ust. 1 i ust. 3 regulaminu priorytetu;
- 3) w każdym roku realizacji zadania obowiązują wymagania odnośnie procentowego udziału dofinansowania ministra w stosunku do rocznego budżetu zadania określone w § 14 ust. 3 regulaminu priorytetu, z zastrzeżeniem § 14 ust. 7-9 .

W przypadku pozytywnego rozpatrzenia wniosku, określona zostaje całościowa kwota dofinansowania wraz z podziałem na każdy rok realizacji.

Koszty kwalifikowane:

1. Honoraria i wynagrodzenia:
  - wykonawców badań, dokumentacji, konserwacji i analiz specjalistycznych,
  - autorów tekstów i opracowań,
  - redaktorów, tłumaczy i recenzentów tekstów do publikacji.

2. Zakup usług związanych z realizacją zadania:

- analizy i badania specjalistyczne, np. metalograficzne, dendrologiczne,
- wykonanie dokumentacji, także w formie cyfrowej (np. modele 3D, skany),
- konserwacja zabytków ruchomych,
- wykonanie zdjęć lotniczych,
- badania nieinwazyjne, np. geomagnetyczne, elektrooporowe.

3. Koszty związane z publikacją, w tym:

- projekt, skład, łamanie, druk,
- opracowanie fotografii i ilustracji,
- tłoczenie płyt,
- publikacja w internecie.

4. Organizacja realizacji zadania, w tym:

- wynajęcie sprzętu niezbędnego do wykonania badań,
- zakup map niezbędnych do realizacji zadania,
- zakup niezbędnych materiałów biurowych,
- koszty transportu i wyjazdów w teren (z wyłączeniem noclegów),
- koordynacja zadania,
- obsługa finansowo-księgową (nie dotyczy instytucji kultury oraz uczelni).

5. Promocja zadania, w tym: ogłoszenia w mediach i internecie, ulotki i broszury reklamowe, organizacja wystaw, spotkań i konferencji (ale nie udział w konferencjach organizowanych przez inne podmioty).

Koszty promocji nie powinny przekraczać 10% budżetu zadania.

d. Rozwój infrastruktury kultury – Infrastruktura kultury

Celem Programu „Rozwój infrastruktury kultury” jest wsparcie infrastruktury i poprawa funkcjonowania podmiotów prowadzących działalność kulturalną, szkół i uczelni artystycznych oraz domów kultury.

Celem priorytetu jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze.

Od wielu lat sytuacja podmiotów działających w sferze kultury ukazuje ogromne potrzeby wsparcia finansowego, które umożliwi ich modernizację i rozwój, a także zwiększenie dostępu i podniesienie atrakcyjności oferty kulturalnej. Strategicznym celem priorytetu jest zatem stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze. Katalog działań priorytetu, obejmujący prace budowlane, zakup wyposażenia niezbędnego dla realizacji celów statutowych, czy sporządzanie dokumentacji technicznej, daje możliwość finansowania zadań generujących istotne zmiany jakościowe, w zakresie sprawności i efektywności funkcjonowania zaplecza materialno-technicznego, podmiotów objętych priorytetem.

Ze względu na zróżnicowany stan infrastruktury w tym sektorze założenia priorytetu dopuszczają finansowanie różnorodnych zadań. Szczególnie istotne są: poprawa stanu infrastruktury kultury zwiększająca dostęp do oferty kulturalnej i podnosząca jej atrakcyjność, działania przyczyniające się do faktycznego zwiększenia potencjału instytucji kultury, dostosowanie do standardów europejskich, wzrost konkurencyjności podmiotu, wzmocnienie działalności o charakterze ponadregionalnym. Konieczne jest także wspieranie zadań o charakterze interwencyjnym, likwidujących skutki zdarzeń losowych, klęsk żywiołowych lub związanych z prowadzeniem wieloletnich inwestycji, wdrażaniem działań zapewniających niezbędne warunki do prowadzenia działalności kulturalnej.

Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem umożliwiającym skuteczną realizację projektów, o wyżej nakreślonym profilu, jest stabilność finansowa i organizacyjna, zostaje wprowadzona w ramach priorytetu możliwość finansowania zadań w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu priorytetu w danym roku budżetowym. Wsparcie finansowe kierowane będzie do podmiotów, których zadania powstaną w oparciu o stabilne źródła finansowania, przy założeniu, że autorzy projektów gwarantują konsekwentną realizację podjętych działań, a inwestycje wpiszą się w ich kompleksowe plany rozwoju. Istotnym kryterium oceny projektów będą zarówno korzyści, wynikające z realizacji

zadania na tle potrzeb podobnej grupy wnioskodawców, jak i zdolność do prowadzenia działań inwestycyjnych oraz dotychczasowa działalność kulturalna w okresie 2 ostatnich lat.

Inwestycje w zakresie poprawy infrastruktury, poprzez tworzenie przyjaznej i nowoczesnej bazy technicznej, powinny przyczynić się do zwiększenia efektywności działalności instytucji kultury oraz wzrostu uczestnictwa w kulturze.

1. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań inwestycyjnych służących prowadzeniu działalności kulturalnej:

- 1) budowa, roboty budowlane, przebudowa, remont wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych i wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej;
- 2) zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej, w tym zakup instrumentów muzycznych;
- 3) przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji, w tym projektów architektonicznych, studiów wykonalności, analizy oddziaływania na środowisko;
- 4) zadania dotyczące budowy, rozbudowy i przebudowy obiektów budowlanych wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem domów kultury, centrów kultury oraz ośrodków kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) jednostki samorządu terytorialnego – z wyjątkiem sytuacji, gdy występują o dofinansowanie jako organy prowadzące domy kultury, centra kultury oraz ośrodki kultury;
- 4) organizacje pozarządowe;
- 5) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi:

- 1) 50 000 zł – w przypadku zadań określonych w §1 ust. 1 pkt. 2 i pkt. 3 regulaminu priorytetu;

2) 300 000 zł – w przypadku zadań określonych w §1 ust. 1 pkt. 1 i pkt. 4 regulaminu priorytetu.

2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.

3. Wnioskowane dofinansowanie nie może przekraczać:

1) 75% budżetu przedstawionego we wniosku w przypadku zadań o kwocie wnioskowanego dofinansowania nie wyższej niż 3 000 000 zł;

2) 50% budżetu przedstawionego we wniosku w przypadku zadań o kwocie wnioskowanego dofinansowania wyższej niż 3 000 000 zł.

Koszty kwalifikowane:

Budowa, roboty budowlane, przebudowa i remont obiektu budowlanego na cele działalności kulturalnej i edukacyjnej w zakresie kultury – koszty prac wykonywanych w obiektach lub koszty adaptacji obiektów, służących poprawie warunków ich funkcjonowania, tj.

- budowa – wykonanie obiektu budowlanego w określonym miejscu, a także odbudowa, rozbudowa, nadbudowa obiektu budowlanego;
- roboty budowlane – prowadzenie prac polegających na budowie, przebudowie, montażu, remoncie lub rozbiórce obiektu budowlanego;
- przebudowa (modernizacja) – wykonanie robót budowlanych, w wyniku których następuje zmiana parametrów użytkowych lub technicznych istniejącego obiektu budowlanego;
- remont – wykonywanie w istniejącym obiekcie budowlanym robót budowlanych polegających na odtworzeniu stanu pierwotnego, przy czym możliwe jest stosowanie wyrobów budowlanych innych, niż użyto w stanie pierwotnym. Dopuszcza się prace remontowe polegające na bieżącej konserwacji i wykończeniu obiektu (malowanie ścian, cyklinowanie podłóg);
- urządzenia budowlane – wyposażenie obiektu budowlanego w urządzenia techniczne zapewniające możliwość użytkowania obiektu, jak: przyłącza, urządzenia instalacyjne, w tym służące oczyszczaniu lub gromadzeniu ścieków, a także place postojowe, ogrodzenia;

- przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do realizacji planowanych prac – koszty opracowań/projektów dokumentacji branżowej, w tym także projekty aranżacji wnętrz;
- nadzór inwestorski/autorski – kontrola obiektów i procesów budowlanych;
- koszty związane z przeprowadzeniem postępowania przetargowego;
- koszty transportu.

Zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej, w tym zakup instrumentów muzycznych – koszty zakupu środków trwałych służących wielokrotnemu wykorzystaniu takich jak:

- instrumenty i akcesoria muzyczne;
- sprzęt komputerowy i oprogramowanie;
- urządzenia biurowe;
- meble;
- systemy zabezpieczające przed kradzieżą/włamaniem;
- sprzęt/system nagłośnieniowy, oświetleniowy, multimedialny;
- wyposażenie pracowni specjalistycznych, np. pracowni plastycznych (sztalugi, antyramy, piece ceramiczne, koła garncarskie itp.), muzycznych, baletowych, krawieckich, scenograficznych, fotograficznych (aparaty fotograficzne, obiektywy, lampy, statywy, akcesoria ciemniowe itp.), filmowych, multimedialnych (tablice interaktywne, sprzęt audio-video, komputerowy, czytniki, tablety, oprogramowanie itp.), sal wystawowych (gabloty, systemy ekspozycyjne, manekiny itp.); sal teatralnych i kinowych (fotele, kurtyny, żaluzje, rolety, wyposażenie audio-video, rampy oświetleniowe, zaplecze itp.);
- środki transportu służące działalności kulturalnej;
- specjalistyczny sprzęt umożliwiający osobom niepełnosprawnym dostęp do oferty kulturalnej;
- montaż zakupionego sprzętu lub wyposażenia;
- transport zakupionego wyposażenia.

Przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji – koszty wykonania projektów architektonicznych, studium wykonalności, analiz oddziaływań na środowisko.

Budowa, rozbudowa i przebudowa obiektów budowlanych, wraz z zakupami niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich – współfinansowanie kosztów niekwalifikowanych projektów budowy i przebudowy obiektów służących działalności kulturalnej ze środków europejskich, mających podpisane umowy na dofinansowanie projektu, które są kosztami objętymi niniejszym programem jak przypadku zadań określonych w §1 ust. 1 pkt. 1 regulaminu.

Warto wspomnieć także o innych programach realizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a mianowicie:

➤ „Zabytek Zadbane” - jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 roku podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Ocenie Jury konkursowego podlegać będą jakość i zakres prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych, a także wykonane rewitalizacje zabytków architektury. Konkurs promuje właściwe użytkowanie zabytkowych obiektów, ochronę „substancji zabytkowej” podczas wykonywanych remontów, utrzymanie estetycznego wyglądu budowli oraz ich otoczenia, które nierzadko również wpisane jest do rejestru zabytków.

➤ Wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi w kraju - celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń

DOTACJE NA DOFINANSOWANIE PRAC KONSERWATORSKICH,
RESTAURATORSKICH LUB ROBÓT BUDOWLANYCH UDZIELANE PRZEZ
WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW

1. Cel rozdziału środków:

Poprawa stanu zachowania zabytków poprzez:

- a) ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) konserwację i rewaloryzację zabytków;
- c) udostępnianie zabytków na cele publiczne.

2. Rodzaje kwalifikujących się zadań: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (projekty realizowane bez udziału środków europejskich):

- a) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- b) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- c) przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

3. Uprawnieni wnioskodawcy:

- a) osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego;
- b) z wnioskiem o udzielenie dofinansowania, o którym mowa w pkt 2 lit. c, może wystąpić wnioskodawca, którego działalność nie jest finansowana ze środków publicznych, po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wnioskodawcami nie mogą być: państwowe instytucje kultury nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub współprowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego i Ministra Edukacji Narodowej, państwowe szkoły i uczelnie wyższe, a także

podmioty określone w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

4. Koszty kwalifikujące się do dofinansowania:

a) dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych może obejmować nakłady konieczne na prace lub roboty określone w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,

b) dofinansowanie może być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych;

c) dofinansowanie w wysokości do 100 % może być udzielone jedynie w przypadkach gdy:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub robót,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót.

Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych jest zobowiązany do uzasadnienia swojego wniosku. Uzasadnienie winno być poparte dokumentem potwierdzającym spełnienie przez wnioskodawcę przesłanek o których mowa w art. 78 ust. 2 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (np. kserem karty białej, szczegółowy opis stanu zachowania, ekspertyza techniczna itp.).

DOTACJE WOJEWÓDZKIE

Proces dofinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, odbywa się zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie odpowiedniej uchwały Sejmiku Województwa w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze województwa.

DOTACJE POWIATOWE

W myśl art. 81. ust. 1. i 2. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Art. 82. 1. Precyzuje, iż łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy lub powiatu nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

DOTACJE GMINNE

Zgodnie z art. 81 ww. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1465 ze zm.) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Miasta lub Gminy.

RZĄDOWY PROGRAM ODBUDOWY ZABYTEKÓW

Program jest realizowany przez Bank Gospodarstwa Krajowego. Podmioty uprawnione do składania wniosków o dofinansowanie:

- 1) gminy;
- 2) powiaty;
- 3) województwa.

Dofinansowanie z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków przeznacza się na pokrycie wydatków związanych z realizacją zadań inwestycyjnych w ramach następujących obszarów inwestycyjnych:

1) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, o którym mowa w art. 8 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) lub znajdującym się w ewidencji zabytków wskazanej w art. 22 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, do którego tytuł prawny wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego posiada wnioskodawca lub jednostka organizacyjna zaliczana do sektora finansów publicznych, podlegająca wnioskodawcy;

2) udzielanie przez wnioskodawcę dotacji, o której mowa w art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na nakłady konieczne, określone w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, o którym mowa w art. 8 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub znajdującym się w ewidencji zabytków wskazanej w art. 22 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Dofinansowanie z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków może być przyznane jedynie w przypadku posiadania przez wnioskodawcę udziału własnego na realizację zadania inwestycyjnego w obszarach, o których mowa powyżej, pochodzącego ze środków innych niż środki z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków w wysokości nie niższej niż 2% wartości zadania inwestycyjnego. Jako wartość zadania inwestycyjnego przyjmuje się całkowitą łączną wartość wynagrodzenia wykonawcy za wykonanie zadania inwestycyjnego, w tym wartość ceny dostaw określonych w umowie lub umowach mających na celu realizację zadania inwestycyjnego albo wartość dotacji.

Zasady składania wniosków o dofinansowanie:

1) wnioski należy składać do Prezesa Rady Ministrów za pośrednictwem Banku Gospodarstwa Krajowego w Aplikacji Polski Ład udostępnionej na stronie internetowej www.bgk.pl;

2) przyznany wcześniej dostęp do Aplikacji Polski Ład, nadany w Programie Inwestycji Strategicznych, zachowuje ważność;

3) do złożenia wniosku służy formularz, którego wzór stanowi załącznik nr 5 do Regulaminu, który publikowany jest na stronie internetowej www.bgk.pl; wniosek składany jest w Aplikacji Polski Ład;

4) podmiot uprawniony (wnioskodawca) może złożyć maksymalnie dziesięć wniosków o dofinansowanie w trzech kategoriach:

a) do 150 000 złotych,

b) do 500 000 złotych,

c) do 3 500 000 złotych.

Informacje dostępne na stronie <https://www.bgk.pl/programy-i-fundusze/programy/rzadowy-program-odbudowy-zabytkow/>

11.2 ŹRÓDŁA ZAGRANICZNE W RAMACH FUNDUSZY STRUKTURALNYCH

REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

Regionalny Program Operacyjny posiada wiele możliwości wspierania inwestycji związanych z rewitalizacją. Tryb naboru wniosków odbywa się zazwyczaj w trybie konkursowym, ogłaszanym w zależności od harmonogramu realizacji RPO. W celu pozyskania środków z tych źródeł, należy dotrzeć do odpowiednich dokumentów programowych. W momencie wejścia w życie nowej perspektywy niniejszy rozdział powinien zostać zaktualizowany.

PROGRAM OPERACYJNY INFRASTRUKTURA i ŚRODOWISKO

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego największe znaczenie ma oś priorytetowa VIII – Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury, w ramach której wskazano Priorytet inwestycyjny 6 C – Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Priorytet zakłada lepszą dostępność infrastruktury kultury i dziedzictwa kulturowego oraz wzrost kompetencji kulturowych społeczeństwa jako ważnych elementów konkurencyjności gospodarki. Rezultatem interwencji będzie poprawa uczestnictwa społeczeństwa w kulturze

skutkująca wzrostem poziomu kompetencji kulturowych oraz postaw kreatywnych, jako ważnych elementów poprawy konkurencyjności gospodarki.

W ramach priorytetu inwestycyjnego wsparciem objęte będą kompleksowe zadania związane z ochroną i udostępnieniem, w tym turystycznym, zabytków o znaczeniu ogólnopolskim i światowym, w tym znajdujących się na liście Światowego Dziedzictwa UNESCO i liście obiektów uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii. Przewiduje się również realizację projektów dotyczących rozwoju zasobów kultury jako miejsc prezentacji dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez poprawę standardów funkcjonowania instytucji kultury, pełniących rolę kulturotwórczą i rolę ośrodków życia kulturalnego w wielu miastach Polski. Wspierane będą również nowoczesne rozwiązania w zakresie dostępu do kultury.

Wsparciem objęte zostaną projekty dotyczące infrastruktury małej skali, dla których maksymalna wartość wynosi 5 mln euro kosztów całkowitych; w przypadku projektów dotyczących dziedzictwa kulturowego znajdujących się na liście UNESCO próg ten wynosi 10 mln euro. Beneficjentami w ramach priorytetu inwestycyjnego będą instytucje kultury, archiwa państwowe, jednostki samorządu terytorialnego, szkoły i uczelnie artystyczne prowadzone i nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe, podmioty zarządzające obiektami indywidualnie wpisanymi na Listę Dziedzictwa UNESCO. Wsparcie będą mogły uzyskać również partnerstwa projektowe zawiązane przez uprawnionych beneficjentów Grupami docelowymi wsparcia będą użytkownicy wspieranej infrastruktury, tj. mieszkańcy całej Polski oraz turyści (również zagraniczni). Infrastruktura ta zlokalizowana jest głównie na terenie miast wojewódzkich (i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie) oraz w mniejszym stopniu w miastach regionalnych i subregionalnych.

Informacje dostępne na: <http://www.pois.gov.pl>

Uwaga! Wskazane powyżej możliwości wsparcia finansowego mają charakter informacyjny. W celu znalezienia dokładnych szczegółów oraz odpowiedniej formy dofinansowania na określone zadania należy dotrzeć do dokumentów programowych oraz kryteriów przyznawania dotacji, ponieważ co roku mogą one ulegać zmianom.

ULGI PODATKOWE

Formą pomocy finansowej dla właścicieli obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków jest system ulg podatkowych:

- Na podstawie art. 4, ust. 1, pkt 9, lit. c i d ustawy o podatku od spadku i darowizn (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 596 ze zm.) zwolnione od podatku jest nabycie spadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, jeżeli nabywca jest zaliczany do I lub II grupy spadkowej oraz gdy zabezpiecza je i konserwuje zgodnie z obowiązującymi przepisami. Zwolnienie od podatku przysługuje też w przypadku nabycia w spadku zabytków ruchomych i kolekcji wpisanych do rejestru zabytków.

- Na podstawie art. 7, ust. 1, pkt 6 ustawy o podatkach i opłatach lokalnych (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 70 z późniejszymi zmianami) zwalnia się od podatku od nieruchomości: budynki i grunty wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

12. MISJA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KORONOWO

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Koronowo jest dokumentem długofalowym, zapisy w nim zawarte powinny być brane pod uwagę we wszelkich działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Konsekwentna realizacja założeń Programu przyczyni się do poprawy jakości środowiska kulturowego, wzrostu nakładów finansowych na inwestycje związane z obiektami zabytkowymi (zarówno w przypadku osób prywatnych, administracji publicznej, jak i organizacji pozarządowych), szerszej promocji gminy i przyciągnięcia turystów, a także do wzrostu świadomości regionalnej mieszkańców i poprawy ich sytuacji materialnej.

W sporządzanych co cztery lata aktualizacjach Programu powinny znajdować się odniesienia do uaktualnionych zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, zawartych w innych dokumentach strategicznych gminy, zwrócić też należy uwagę na wyszczególnienie obowiązujących w danym momencie aktów prawnych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami kładzie szczególny nacisk na wykorzystanie istniejących źródeł finansowania inwestycji związanych z opieką nad zabytkami, intensywne działania w obszarach najbardziej atrakcyjnych historycznie, promocję dziedzictwa kulturowego oraz wypracowanie odpowiednich schematów współpracy administracji samorządowej z właścicielami obiektów zabytkowych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminnej w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy. Wszystkie te elementy przyczynią się do postrzegania gminy, jako przyjaznej turystom i inwestorom, dumnej ze swoich walorów zabytkowych oraz dbającej o własne dziedzictwo kulturowe i historyczne.

WYKAZ OBIEKTÓW WPISANYCH DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW

Lp	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Zespół	Data	Nr rejestru zabytków
1	Buszkowo			zespół wiejski			
2	Buszkowo			kościół fil. pw. Zesłania Ducha Św.	zespół kościoła	pocz. XX w.	
3	Buszkowo			cmentarz przy kościele, dawny	zespół kościoła	pocz. XX w.	

				ewang.			
4	Buszkowo			ogrodzenie z bramą	zespół kościoła	pocz. XX w.	
5	Buszkowo			kapliczka MB		1940?	
6	Buszkowo		1	dom	zespół zagrody	XIX/XX w.	
7	Buszkowo		1	budynek gospodarczy.	zespół zagrody	XIX/XX w.	
8	Buszkowo		1	słupy bramy	zespół zagrody	XIX/XX w..	
9	Buszkowo		6	dom		k. XIX w.	
10	Buszkowo		17	dom		pocz. XX w.	
11	Buszkowo		19	dom		pocz. XX w.	
12	Buszkowo		20	karczma ob. dom	zespół karczmy	pocz. XX w.	
13	Buszkowo		20	budynek gospodarczy	zespół karczmy	pocz. XX w.	
14	Buszkowo		20	droga bruk. do karczmy	zespół karczmy	pocz. XX w.	
15	Buszkowo		53	szkoła (d. nr 38)	zespół szkoły	pocz. XX w.	
16	Buszkowo		53	budynek gospodarczy	zespół szkoły	pocz. XX w.	
17	Buszkowo		103	dom, d. nr 48	zespół zagrody	pocz. XX w.	
18	Buszkowo		48	budynek gospodarczy	zespół zagrody	pocz. XX w.	
19	Buszkowo		48	stodoła	zespół zagrody	pocz. XX w.	
20	Buszkowo		66	dwór	zespół dworski	ok. 1910 r.	
21	Buszkowo		66	park	zespół dworski	pocz. XX w.	

22	Buszkowo		66	brama wjazdowa	zespół dworski	pocz. XX w.	
23	Buszkowo		66	budynek gospodarczy	zespół dworski	ok. 1910 r.	
24	Buszkowo		30	młyn wodny - „Grzmotny Młyn”	zespół młyna	pocz. XX w.	
25	Buszkowo		30	dom młynarza	zespół młyna	pocz. XX w.	
26	Buszkowo		30	budynek gospodarczy	zespół młyna	pocz. XX w.	
27	Buszkowo			most kolejowy nad rzeką Krówką		1909 r.	A/1421
28	Buszkowo			wiadukt kolejowy		pocz. XX w.	
29	Buszkowo			Polska linia obronna 1939 - 2 schrony		1939 r.	
30	Buszkowo			cmentarz ofiar terroru hitler. oraz żołnierzy WP z 1939 r		okres powojenny	
31	Buszkowo			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
32	Buszkowo			cmentarz choleryczny		XIX w.	
33	Byszewo			zespół wiejski			
34	Byszewo			kościół pw. św. Trójcy	zespół kościoła	1663 r., 2 poł. XVIII w.	A/1635
35	Byszewo			cmentarz kat.	zespół kościoła	2 poł. XVII w., 1 poł. XIX w.	A/1633/1-4
36	Byszewo			dzwonnica	zespół kościoła	XVIII/XIX w.	A/1633/1-4
37	Byszewo			brama z elementami	zespół	XVIII/XIX w.	A/1633/

				ogrodzenia	kościół		1-4
38	Byszewo			spichlerz plebański	zespół kościół	k. XVIII w.	A/1633/ 1-4
39	Byszewo			plebania	zespół kościół	k. XIX w.	
40	Byszewo		2	organistówka ob. dom		pocz. XX w.	
41	Byszewo		3	dom parafialny		pocz. XX w.	
42	Byszewo		5	dom		pocz. XX w.	
43	Byszewo			droga bruk. po półn. str. cment.		XIX w ?	
44	Bytkowice			zespół wiejski			
45	Bytkowice		7	dom		pocz. XX w.	
46	Bytkowice		8	dom	zespół zagrody	k. XIX w.	
47	Bytkowice		8	budynek gospodarczy	zespół zagrody	k. XIX w.	
48	Bytkowice		11	dom		pocz. XX w.	
49	Bytkowice		12	szkoła ob. dom	zespół szkoły	k. XIX w.	
50	Bytkowice		12	budynek gospodarczy	zespół szkoły	1898 r.	
51	Bytkowice		14	dom		k. XIX w.	
52	Bytkowice		18	dom		k. XIX w.	
53	Bytkowice		19	budynek gospodarczy		k. XIX w.	
54	Bytkowice			kuźnia		pocz. XX w.	
55	Bytkowice			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
56	Dziedzinek			zespół wiejski			
57	Dziedzinek		3	dom		poł. XIX w.	
58	Dziedzinek		26	dwór	zespół dworski	k. XIX w.	

59	Dziedzinek		26	park	zespół dworski	k. XIX w.	
60	Dziedzinek		36	szkoła ob. dom		k. XIX w.	
61	Glinki			zespół wiejski			
62	Glinki			kapliczka		1946 r.	
63	Glinki		3	dom		pocz. XX w.	
64	Glinki		5	dom		2 poł. XIX w.	
65	Glinki		7	dom		pocz. XX w.	
66	Glinki		8	dom		pocz. XX w.	
67	Glinki		9	dom		ok. 1900 r.	
68	Glinki		13	dom		ok. 1900 r.	
69	Glinki		14	dwór		k. XIX w.	
70	Glinki		15	dom		k. XIX w.	
71	Glinki		15	budynek gospodarczy		pocz. XX w.	
72	Glinki		17	szkoła ob. dom		pocz. XX w.	
73	Glinki		19	dom		1924 r.	
74	Glinki			remiza strażacka		pocz. XX w.	
75	Glinki			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
76	Glinki			cmentarz choleryczny		XIX w.	
77	Gogolin			zespół wiejski			
78	Gogolin		10	pastorówka ob. dom		ok. 1900 r.	
79	Gogolin		11	szkoła ob. dom	zespół szkoły	pocz. XX w.	
80	Gogolin		11	budynek gospodarczy	zespół szkoły	ok. 1900 r.	
81	Gogolin			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
82	Gogolinek			figura NMP		1948 r.	

83	Gogolinek		13	dom		pocz. XX w.	
84	Gogolinek		13	budynek gospodarczy		pocz. XX w.	
85	Gogolinek		13	słupy bramy		pocz. XX w.	
86	Gogolinek			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
87	Gościeradz			zespół wiejski			
88	Gościeradz			kapliczka NSPJ		pocz. XX w ?	
89	Gościeradz	Bydgoska	9	mleczarnia z kominem		pocz. XX w.	
90	Gościeradz	Bydgoska	12	dom		pocz. XX w.	
91	Gościeradz	Bydgoska	12	budynek gospodarczy		pocz. XX w.	
92	Gościeradz	Szkolna	2	szkoła		pocz. XX w.	
93	Gościeradz Wyczółkowo			kapliczka MB	zespół dworski	przed 1939 r.	
94	Gościeradz Wyczółkowo			dwór	zespół dworski	1931-1934.	A/1061
95	Gościeradz Wyczółkowo			park	zespół dworski	2 poł. XIX w.	A/1061
96	Gościeradz - Wyczółkowo			magazyn	zespół folwarcz.	pocz. XX w.	
97	Gościeradz- Wyczółkowo			stodoła	zespół folwarcz.	pocz. XX w.	
98	Gościeradz	Strumykowa		cmentarz ewangelicki		XIX w.	
99	Huta			zespół wiejski			
100	Huta			figura MB		1947 r.	
101	Huta			dwór	zespół dworski	poł. XIX w.	A/1045
102	Huta			park	zespół dworski	poł. XIX w.	A/1045
103	Huta			stajnia	zespół	1897 r.	A/1045

					dworski		
104	Huta			gorzelnia	zespół dworski	1897 r.	A/1045
105	Huta			cmentarz d. właścicieli Huty, w parku	zespół dworski	k. XIX w.	
106	Huta			słupy bramy	zespół dworski	ok. 1900 r.	
107	Huta			bruk. droga do dworu	zespół dworski	ok. 1900 r.	
108	Huta		16	dom		ok. 1900 r.	
109	Huta		24	dom			
110	Huta		36	dom			
111	Huta		46	szkoła ob. dom			
112	Koronowo			zespół urbanist. położony poza obszarowym wpisem do rejestru zab.	strefa ochrony konserwatorskiej	XIX w.	
113	Koronowo			dzielnica starego miasta			A/1418
114	Koronowo	Bydgoska	1	dom		k. XIX w.	
115	Koronowo	Bydgoska	6	dom		k. XIX w.	
116	Koronowo	Bydgoska	7	młyn kaszowy - magazyn	zespół młyna	pocz. XX w.	
117	Koronowo	Bydgoska	7	młyn wodny ob. kaszarnia	zespół młyna	pocz. XX w.	
118	Koronowo	Bydgoska	7	spichlerz	zespół młyna	pocz. XX w.	
119	Koronowo	Bydgoska	7	dom mieszk. właściciela	zespół młyna	pocz. XX w.	

120	Koronowo	Bydgoska	7	pozost. fontanny przy domu nr 7	zespół młyna	pocz. XX w.	
121	Koronowo	Bydgoska	7	budynek gospodarczy	zespół młyna	4 ćw. XIX w.	
122	Koronowo	Bydgoska	7	śluzy	zespół młyna	pocz. XX w.	
123	Koronowo	Bydgoska	8	dom		XVIII/XIX w. przebud.	
124	Koronowo	Bydgoska	9	dom	zespół domu	k. XIX w.	
125	Koronowo	Bydgoska	9	ogrodzenie	zespół domu	k. XIX w.	
126	Koronowo	Bydgoska	10	dom		4 ćw. XIX w.	
127	Koronowo	Bydgoska	12	dom	zespół domu	k. XIX w.	
128	Koronowo	Bydgoska	12	ogrodzenie	zespół domu	k. XIX w.	
129	Koronowo	Bydgoska	15	dom	zespół domu	4 ćw. XIX w.	
130	Koronowo	Bydgoska	15	ogrodzenie	zespół domu	4 ćw. XIX w.	
131	Koronowo	Bydgoska	17	dom		XIX/XX w.	
132	Koronowo	Bydgoska	18	dom		poł. XIX w.	
133	Koronowo	Bydgoska	20	dom		4 ćw. XIX w.	
134	Koronowo	Bydgoska	21	dom zarządcy	zespół młyna	1 poł. XIX w.	
135	Koronowo	Bydgoska	21	młyn	zespół młyna	1912 r., rozb.	
136	Koronowo	Bydgoska	21	magazyn produktów	zespół młyna	XIX/XX w.	
137	Koronowo	Bydgoska	21	spichlerz	zespół młyna	k. XIX w, rozbud.	
138	Koronowo	Bydgoska	21	magazyn pomocniczy	zespół młyna	k. XIX w.	

139	Koronowo	Bydgoska	22	dom	zespół domu	ok. 1900 r.	
140	Koronowo	Bydgoska	22	ogrodzenie	zespół domu	ok. 1900 r.	
141	Koronowo	Bydgoska	23	poklasztorny kościół cystersów	zespół kościoła WNMP	XIV w, 1687 r.	A/1621
142	Koronowo	Bydgoska	23	klasztor ob. więzienie	zespół kościoła	k. XVII w., przeb.1819 r.	
143	Koronowo	Bydgoska	23	plebania	zespół kościoła	pocz. XX w.	
144	Koronowo	Bydgoska	23	budynek gospodarczy	zespół kościoła	pocz. XX w.	
145	Koronowo	Bydgoska	23	mur probostwa	zespół kościoła	1 poł. XIX w.	
146	Koronowo	Bydgoska	24	dom	zespół domu	3 ćw. XIX w.	
147	Koronowo	Bydgoska	24	ogrodzenie	zespół domu	4 ćw. XIX w.	
148	Koronowo	Bydgoska	26	dom		XVIII/XIX w.	
149	Koronowo	Bydgoska	27b	budynek admin.	zespół więzienia	przed 1863 r.	
150	Koronowo	Bydgoska	29	dom	zespół więzienia	ok. 1895 r.	
151	Koronowo	Bydgoska	31	dom	zespół więzienia	1895 r.	
152	Koronowo	Bydgoska	33	dom	zespół więzienia	1895 r.	
153	Koronowo	Bydgoska	35	dom	zespół więzienia	1895 r.	
154	Koronowo	Bydgoska		mur klasztorny	zespół więzienia	k. XIX w.	
155	Koronowo	Bydgoska	28	dom		poł. XIX w.	
156	Koronowo	Bydgoska	32	dom		XIX/XX w.	

157	Koronowo	Dworcowa	1	poczta	zespół poczty	1889 r.	
158	Koronowo	Dworcowa	1	budynek gospodarczy	zespół poczty	k. XIX w.	
159	Koronowo	Dworcowa	1	ogrodzenie	zespół poczty	k. XIX w.	
160	Koronowo	Dworcowa	2	dom	zespół domu	pocz. XX w.	
161	Koronowo	Dworcowa	2	budynek gospodarczy	zespół domu	pocz. XX w.	
162	Koronowo	Dworcowa	4	dom		pocz. XX w.	
163*	~~Koronowo~~	~~Dworcowa~~	7	~~dom~~		~~pocz. XX w.~~	Wykreślenie z GEZ Zarz. Burmistrza Koronowa Nr OR-S.0050.97.2021
164	Koronowo	Dworcowa	11	dom	zespół domu	pocz. XX w.	
165	Koronowo	Dworcowa	11	budynek gospodarczy	zespół domu	pocz. XX w.	
166	Koronowo	Dworcowa	12	hotel, ob. dom		ok. 1890 r.	
167	Koronowo	Dworcowa	13	dom		l. 30 XX w.	
168	Koronowo	Dworcowa	15	dom	zespół domu	1909 r.	
169	Koronowo	Dworcowa	15	budynek gospodarczy	zespół domu	pocz. XX w.	
170	Koronowo	Dworcowa	18	dom		1909 r.	
171	Koronowo	Dworcowa	20	dom		1900-1905 r.	
172	Koronowo	Dworcowa	21	dom		ok. 1900 r.	
173	Koronowo	Dworcowa	22	dom	zespół domu	ok. 1900 r.	
174	Koronowo	Dworcowa	22	budynek gospodarczy	zespół domu	ok. 1900 r.	
175	Koronowo	Dworcowa	23	dom		ok. 1900 r.	

176	Koronowo	Dworcowa	26	dom		XIX/XX w.	
177	Koronowo	Dworcowa	28	dom		ok. 1900 r.	
178	Koronowo	Dworcowa	29	dom		ok. 1900 r.	
179	Koronowo	Dworcowa	30	dom		1905 r.	
180	Koronowo	Dworcowa	31	dom		ok. 1900 r.	
181	Koronowo	Dworcowa	32	dom		pocz. XX w.	
182	Koronowo	Dworcowa	33	dom			
183	Koronowo	Dworcowa	35	dom		ok. 1900 r.	
184	Koronowo	Dworcowa	36	Zakład Poprawczy		pocz. XX w.	
185	Koronowo	Dworcowa	36	schronisko dla nieletnich		pocz. XX w.	
186	Koronowo	Dworcowa	37	dom		ok. 1900 r.	
187	Koronowo	Dworcowa	40	dom		pocz. XX w.	
188	Koronowo	Dworcowa	41	dom		pocz. XX w.	
189	Koronowo	Dworcowa	47	dom		pocz. XX w.	
190	Koronowo	Dworcowa	49	dom		pocz. XX w.	
191	Koronowo	Dworcowa	53	gospoda ob. szkoła		1908 r.	
192	Koronowo	Dworcowa	55	dom		pocz. XX w.	
193	Koronowo	Dworcowa	56	dom kolejowy	zespół dworca	1906 – 1909	
194	Koronowo	Dworcowa	56	budynek gospodarczy	zespół dworca	pocz. XX w.	
195	Koronowo	Dworcowa	58	dom kolejowy	zespół dworca	pocz. XX w.	
196	Koronowo	Dworcowa	58	budynek gospodarczy	zespół dworca	pocz. XX w.	
197	Koronowo	Dworcowa	60	dworzec	zespół dworca	pocz. XX w.	
198	Koronowo	Dworcowa	60	magazyn przy dworcu	zespół dworca	pocz. XX w.	

199	Koronowo	Dworcowa	60	budynek gospodarczy	zespół dworca	pocz. XX w.	
200	Koronowo	Dworcowa		wieża ciśnień	zespół dworca	pocz. XX w.	
201	Koronowo	Dworcowa		droga brukowa	zespół dworca	pocz. XX w?	
202	Koronowo	Farna	25	kościół fil. pw św. Andrzeja	zespół kościoła	k. XIV w., XVI w.	A/1622
203	Koronowo	Farna	25	cmentarz przy kościele św. Andrzeja	zespół kościoła	k. XIV w.	A/1708
204	Koronowo	Farna , przy kościele		kapliczka MB	zespół kościoła	4 ćw. XIX w.	
205	Koronowo	Farna, przy kościele		kapliczka św. Józefa	zespół kościoła	1880 r.	
206	Koronowo	Farna	1	dom		4 ćw. XIX w.	
207	Koronowo	Farna	3	dom		1 poł. XIX w.	
208	Koronowo	Farna	5	dom		4 ćw. XIX w.	
209	Koronowo	Farna	7	dom		1 poł. XIX w.	
210	Koronowo	Farna	19	dom		1 ćw. XIX w.	
211	Koronowo	Farna	21	dom		k. XIX w.	
212	Koronowo	Farna	26	dawny magazyn		pocz. XX w.	
213	Koronowo	Farna	28	d. magazyn ceramiki		1905 r.	
214	Koronowo	Farna	30	dom		pocz. XX w.	
215	Koronowo	Farna	56	dom		4 ćw. XIX w.	
216	Koronowo	Farna	62	dom		1 poł. XIX w.	
217	Koronowo	Farna	64	dom		1 poł. XIX w.	
218	Koronowo	Farna	68	dom		1 poł. XIX w.	
219	Koronowo	Farna	70	dom		1 poł. XIX w.	
220	Koronowo	Garncarska	1	dom		pocz. XX w.	
221	Koronowo	Garncarska	3	dom		pocz. XX w.	

222	Koronowo	Garncarska	5	dom		k. XVIII w., przeb. XIX w.	
223	Koronowo	Garncarska	6	dom		pocz. XX w.	
224	Koronowo	Garncarska	9	dom		XIX/XX w.	
225	Koronowo	Kasprzaka	1	dom		XIX/XX w.	
226	Koronowo	Kasprzaka	7	dom		XIX/XX w.	
227	Koronowo	Kasprzaka	17	dom		XIX/XX w.	
228	Koronowo	Kasprzaka	19	dom		XIX/XX w.	
229	Koronowo	Kasprzaka	20	dom		pocz. XX w.	
230	Koronowo	Kasprzaka	21	dom		pocz. XX w.	
231	Koronowo	Klasztorna	1	pałac opata ob. dom		XVII/XVIII w.	A/873
232	Koronowo	Klasztorna	2	dom		pocz. XX w.	
233	Koronowo	Klasztorna	3	dom		pocz. XX w.	
234	Koronowo	Klasztorna		cegielnia		1921 r.	
235	Koronowo	Kościuszki	2	dom		1 ćw. XIX w.	
236	Koronowo	Kościuszki	3	dom		k. XVIII w., przebud.	
237	Koronowo	Kościuszki	4	dom		k. XVIII/XIX w., przebud.	
238	Koronowo	Kościuszki	5	dom		pocz. XX w.	
239	Koronowo	Kościuszki	6	dom		ok. poł. XIX w.	
240	Koronowo	Kościuszki	7	dom sklepu		ok. 1900 r.	
241	Koronowo	Kościuszki/ Podwórzowa	7	magazyn		ok. 1900 r.	
242	Koronowo	Kościuszki	8	dom		poł. XIX w.	
243	Koronowo	Kościuszki	9	dom		1911 – 14	
244	Koronowo	Kościuszki	10	dom		3 ćw. XIX w., przeb. 1929 r.	
245	Koronowo	Kościuszki	11	dom		3 ćw. XIX w.	
246	Koronowo	Kościuszki	12	dom		XIX/XX w.	

247	Koronowo	Kościuszki	16	dom		XIX/XX w.	
248	Koronowo	Kościuszki	17	dom		XVIII/XIX w, przebud.	
249	Koronowo	Kościuszki	18	dom		pocz. XIX w.	
250	Koronowo	Kościuszki	19	dom		XVIII/XIX w.	
251	Koronowo	Kościuszki	20	dom		ok. poł. XIX w.	
252	Koronowo	Kościuszki	21	dom		1 poł. XIX w.	
253	Koronowo	Kościuszki	22	dom		ok. 1890 r.	
254	Koronowo	Kościuszki	23	dom		XIX/XX w.	
255	Koronowo	Kotomierska	1	dom		k. XIX w.	
256	Koronowo	Kotomierska		wiadukt kolejowy		pocz. XX w.	
257	Koronowo	Kotomierska		cegielnia		2 poł. XIX w.	
258	Koronowo	Krasickiego	2	dom		k. XIX w.	
259	Koronowo	Krasickiego	14	dom		pocz. XX w.	
260	Koronowo	Krasickiego	20	dom		pocz. XX w.	
261	Koronowo	Krasickiego	22	dom		pocz. XX w.	
262	Koronowo	Krasickiego	26	dom		1904 r.	
263	Koronowo	Krzyżowa	3a	dom		1 poł. XIX w., przebud.	
264	Koronowo	Krzyżowa	10	dom		k. XVIII/XIX w. na piwnicach z XIV wieku	
265	Koronowo	Krzyżowa	19	dom		pocz. XX w.	
266	Koronowo	Łokietka	3	dom		.poł. XIX w.	
267	Koronowo	Łokietka	4	dom		1912 r.	
268	Koronowo	Łokietka	6	dom	zespół domu	k. XIX w.	
269	Koronowo	Łokietka	6	magazyn	zespół domu	k. XIX w.	

270	Koronowo	Łokietka	8	dom		pocz. XX w.	
271	Koronowo	Łokietka	11	dom		poł. XIX w.	
272	Koronowo	Łokietka	12	magazyn		pocz. XX w.	
273	Koronowo	Łokietka	15	dom		2 poł. XIX w.	
274	Koronowo	Łokietka	17	dom		poł. XIX w.	
275	Koronowo	Łokietka	19	dom		poł. XIX w.	
276	Koronowo	Łokietka	21	dom		pocz. XX w.	
277	Koronowo	Łokietka	23	dom		1 ćw. XIX w.	
278	Koronowo	Łokietka	31	elektrownia ob. dom	zespół elektrowni	ok. 1910 r.	
279	Koronowo	Łokietka	31	budynek gospodarczy	zespół elektrowni	ok. 1910 r.	
280	Koronowo	Nakielska	1	magazyn		pocz. XX w.	
281	Koronowo	Nakielska	2	dom		l. 80. XIX w.	
282	Koronowo	Nakielska	3	dom		1 ćw. XIX w.	
283	Koronowo	Nakielska	6	dom		1895 - 1896	
284	Koronowo	Nakielska	8	dom		ok. 1910 r.	
285	Koronowo	Nakielska	11	młyn wodny „Diabelski Młyn”		1920 r.	A/1142
286	Koronowo	Ogrodowa	1	dom		ok. poł. XIX w. przebud.	
287	Koronowo	Ogrodowa	6	dom		k. XIX w.	
288	Koronowo	Ogrodowa	9	dom		k. XIX w.	
289	Koronowo	Ogrodowa	9	budynek gospodarczy		k. XIX w.	
290	Koronowo	Ogrodowa	13	dom		XIX/XX w.	
291	Koronowo	Okrzei	1	dom		k. XIX w.	
292	Koronowo	Okrzei	2	dom		XIX/XX w.	
293	Koronowo	Okrzei	3	dom		XIX/XX w.	

294	Koronowo	Paderewskiego	1	dom		k. XIX w.	
295	Koronowo	Paderewskiego	3	dom		k. XIX w.	
296	Koronowo	Paderewskiego	7	dom		k. XIX w.	
297	Koronowo	Paderewskiego	11	dom		pocz. XX w.	
298	Koronowo	Paderewskiego	17	dom		1 poł. XIX w.	
299	Koronowo	Paderewskiego	19	dom		XIX/XX w.	
300	Koronowo	Paderewskiego	20	dom, d. nr 16		pocz. XX w.	
301	Koronowo	Paderewskiego	25	dom		XIX/XX w.	
302	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	1	ratusz		2 poł. XIX w. 1913 - 16	A/1603
303	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	3	dom		1 poł. XIX w.	
304	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	5	dom		k. XIX w.	
305	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	6	dom		4 ćw. XIX w.	
306	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	7	dom		2 poł. XIX w.	
307	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	8	dom		2 poł. XIX w.	
308	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	9	dom		1895 - 1896	
309	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	11	dom		k. XVIII w., przebud. XIX/XX w.	
310	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	12	dom	zespół domu	k. XIX w.	
311	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	12	oficyna	zespół domu	k. XIX w.	
312	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	13	dom		ok. 1900 r.	
313	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	14	dom		ok. 1890 – 1900 r.	
314	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	15	dom		k. XIX w.	
315	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	16	dom		XVIII w., przeb. XIX w.	
316	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	17	dom	zespół domu	k. XIX w.	

317	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	17	budynek gospod	zespół domu	k. XIX w.	
318	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	18	dom		pocz. XIX w.	
319	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	19	dom	zespół domu	poł. XVIII w., przeb. XIX w.	
320	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	19	oficyna wsch.	zespół domu	2 poł. XVIII w.	
321	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	19	oficyna zach.	zespół domu	XIX w.	
322	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	20	dom		pocz. XX w.	
323	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	21	zajazd ob. dom		1 poł. XIX w.	
324	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	22	dom		2 poł. XIX w.	
325	Koronowo	Pl. Zwycięstwa	23	dom		4 ćw. XIX w.	
326	Koronowo	Pomianowskieg o	3	rzeźnia	zespół rzeźni	pocz. XX w.	
327	Koronowo	Pomianowskieg o	3	budynek administ.	zespół rzeźni	1908 r.	
328	Koronowo	Przyrzecze		kapliczka		ok. 1945 r.	
329	Koronowo	Sawickiej	1	dom		k. XIX w.	
330	Koronowo	Sawickiej	2	dom		k. XIX w.	
331	Koronowo	Sienkiewicza	1	dom		XVIII/XIX w.	
332	Koronowo	Sienkiewicza	2	dom	zespół domu	k. XIX w.	
333	Koronowo	Sienkiewicza	2	budynek gospodarczy	zespół domu	k. XIX w.	
334	Koronowo	Sienkiewicza	2	ogrodzenie	zespół domu	k. XIX w.	
335	Koronowo	Sienkiewicza	3	dom		k. XIX w.	
336	Koronowo	Sienkiewicza	4	dom		pocz. XX w.	
337	Koronowo	Sienkiewicza	5	dom		k. XIX w.	
338	Koronowo	Sienkiewicza	6	dom		k. XIX w.	
339	Koronowo	Sienkiewicza	6	magazyn		k. XIX w.	

340	Koronowo	Sienkiewicza	7	dom		k. XIX w.	
341	Koronowo	Sienkiewicza	8	dom		1 poł. XIX w. remont 2020r.	
342	Koronowo	Sienkiewicza	13	dom		1 poł. XIX w.	
343	Koronowo	Sienkiewicza	14	dom		pocz. XIX w.	
344	Koronowo	Sienkiewicza	16	dom		pocz. XX w.	
345	Koronowo	Sienkiewicza	17	dom		1 poł. XIX w., przebud.	
346	Koronowo	Sienkiewicza	20	dom	zespół domu	XIX/XX w.	
347	Koronowo	Sienkiewicza	20	budynek gospod.	zespół domu	pocz. XX w.	
348	Koronowo	Sienkiewicza	25	dom		XIX/XX w.	
349	Koronowo	Sienkiewicza	27	dom		XIX/XX w.	
350	Koronowo	Sienkiewicza	29	dom		2 poł. XIX w.	
351	Koronowo	J. Sobieskiego	1	dom		4 ćw. XIX w.	
352	Koronowo	J. Sobieskiego	2	dom		XIX/XX w.	
353	Koronowo	J. Sobieskiego	3	dom		1 poł. XIX w.	
354	Koronowo	J. Sobieskiego	4	dom		XIX/XX w.	
355	Koronowo	J. Sobieskiego	5	dom		1 poł. XIX w., przebud.	
356	Koronowo	J. Sobieskiego	6	dom		XVIII/XIX w., przebud.	
357	Koronowo	J. Sobieskiego	10	dom		XIX/XX w.	
358	Koronowo	J. Sobieskiego	12	dom		XIX/XX w.	
359	Koronowo	J. Sobieskiego	15	dom		1 poł. XIX w.	
360	Koronowo	J. Sobieskiego	16	szkoła		1865r, przeb	
361	Koronowo	J. Sobieskiego	17	dom		1 poł. XIX w., przebud.	
362	Koronowo	J. Sobieskiego	18	dom		4 ćw. XIX w.	
363	Koronowo	J. Sobieskiego	20	dom		pocz. XX w.	
364	Koronowo	Staromiejska	2	dom		k. XIX w.	

365	Koronowo	Szkolna	2	dom		2 poł. XIX w.	
366	Koronowo	Szkolna	3	magazyn ob. dom		XIX/XX w.	
367	Koronowo	Szkolna	4	szkoła	zespół szkoły	pocz. XX w.	
368	Koronowo	Szkolna	4	budynek gospod.	zespół szkoły	pocz. XX w.	
369	Koronowo	Szkolna	4	ogrodzenie od ulicy Farnej	zespół szkoły	pocz. XX w.	
370	Koronowo	Szkolna	6	synagoga		1858 r.	A/1060
371	Koronowo	Szkolna	7	magazyn ob. dom		k. XIX w.	
372	Koronowo	Szkolna / Sienkiewicza	8	dom		k. XIX w.	
373	Koronowo	Szkolna	9	magazyn ob. dom		k. XIX w.	
374	Koronowo	Tucholska	1/3	dom		4 ćw. XIX w.	
375	Koronowo	Tucholska	2	dom		4 ćw. XIX w.	
376	Koronowo	Tucholska	7	dom		4 ćw. XIX w.	
377	Koronowo	Tucholska	14	dom		1 poł. XIX w.	
378	Koronowo	Tucholska	15	dom		pocz. XX w.	
379	Koronowo	Tucholska	16	dom		pocz. XIX w.	
380	Koronowo	Tucholska	17	dom		k. XIX w.	
381	Koronowo	Tucholska	19	dom		ok. 1900 r.	
382	Koronowo	Tucholska	20	dom		1912 r.	
383	Koronowo	Tucholska	21	dom		ok. 1880 – 90	
384	Koronowo	Tucholska	23	dom		1 poł. XIX w.	
385	Koronowo	Tucholska	24	dom		pocz. XX w.	
386	Koronowo	Tucholska		piwnica ziemna browaru		ok. poł. XIX w.	

387	Koronowo	Tucholska	25	dom		1 poł. XIX w.	
388	Koronowo	Tucholska	27	dom		k. XIX w.	
389	Koronowo	Tucholska	35	dom		XIX/XX w.	
390	Koronowo	Tucholska	37	dom		ok. 1900 r.	
391	Koronowo	Tucholska	39	dom		ok. 1920 r.	
392	Koronowo	Witosa	3	dom		pocz. XX w.	
393	Koronowo	Witosa	34	dom		l. 30 XX w.	
394	Koronowo	Wodna	1	dom		1 poł. XIX w.	
395	Koronowo	Wodna	2	dom		XIX/XX w.	
396	Koronowo	Wodna	6	dom		XIX/XX w.	
397	Koronowo	Zdrojowa	1	dom		pocz. XX w.	
398	Koronowo	Zdrojowa	4	dom		1803 r, przeb. XX w.	
399	Koronowo			Pomnik bitwy z Krzyżakami	Bitwa 1410 roku	pomnik z 1986 r.	
400	Koronowo			Skwer im. Władysława Jagielly			
401	Koronowo			Skwer im Kazimierza Wielkiego			
402	Koronowo			Figura Chrystusa – skwer im. Kazimierza Wielkiego		1956 r.	
403	Koronowo	Paderewskiego		cmentarz parafialny		XIX w.	
404	Koronowo	Paderewskiego		kostnica	zespół cmentarza	k. XIX w.	
405	Koronowo	Paderewskiego		kapliczka Goździewskich	zespół cmentarza	1882 – 1883	
406	Koronowo	Paderewskiego		kaplica grobowa	zespół	pocz. XX w.	

					cmentarza		
407	Koronowo	Paderewskiego		kaplica grobowa	zespół cmentarza	pocz. XX w.	
408	Koronowo	Paderewskiego		kaplica grobowa	zespół cmentarza	pocz. XX w.	
409	Koronowo	Paderewskiego		cmentarz ewangelicki	ob. park miejski	1 poł. XIX w.	
410	Koronowo	Klasztorna		cmentarz ewangelicki ?		XIX w.	
411	Koronowo	Klasztorna		cmentarz więzienny	Miejsce Pamięci	XIX w.? 1939-1945	
412	Koronowo	Kotomierska		cmentarz żydowski		poł. XIX w	A/1289
413	Koronowo	Kotomierska		mur cmentarza żydowskiego		poł. XIX w.	
414	Koronowo			most kolejki wąskotorowej n. rzeką Brdą		1895 r.	A/1422
415	Koronowo			most kolejowy nad rzeką Brdą		1907 r.	
416	Koronowo - Iwickowo			krzyż		? odn. 2017 r.	
417	Koronowo - Iwickowo			spichlerz (drewniany)	zespół folwarczny	1912 r.	
418	Koronowo - Iwickowo			stajnia	zespół folwarczny	XIX/XX w.	
419	Koronowo - Iwickowo			obora	zespół folwarczny	XIX/XX w.	
420	Koronowo - Iwickowo			Park dworski	zespół folwarczny	2 poł. XIX w.	
421	Koronowo - Lipinki		5	dwór	zespół dworski	1880 r.	
422	Koronowo - Lipinki			park	zespół dworski	k. XIX w.	

423	Krapiewo			zespół wiejski			
424	Krapiewo			kapliczka MB		1862 r.	
425	Krapiewo			dwór	zespół dworski	2 poł. XIX, k. XIX w.	A/1423
426	Krapiewo			spichlerz (rozebrany)	zespół dworski	1894 r.	A/1423
427	Krapiewo			park	zespół dworski	2 poł. XIX w.	A/1423
428	Krapiewo		9	dom		ok. 1900 r.	
429	Krapiewo		11	dom		ok. 1900 r.	
430	Krapiewo		18	stacja kolejki wąskotorowej	zespół stacji	ok. 1900 r.	
431	Krapiewo		18	Budynek gospod.	zespół stacji	ok. 1900 r.	
432	Lucim			zespół wiejski			
433	Lucim			Kapliczka NSPJ		przed 1946 r.	
434	Lucim			kapliczka św. Józef		1894 r odb. 1946 r.	
435	Lucim			kapliczka MB		przed 1939 r.	
436	Lucim		29	szkoła	zespół szkoły	pocz. XX w.	
437	Lucim		29	budynek gospod.	zespół szkoły	pocz. XX w.	
438	Lucim			dwór		XVIII w.	A/1151
439	Lucim		45	spichlerz	zespół dworski	pocz. XX w.	
440	Lucim		45	stodoła	zespół dworski	ok. 1900 r.	
441	Lucim		8	dom		ok. 1900 r.	
442	Lucim		10	dom		pocz. XX w.	
443	Lucim		15	dom		pocz. XX w.	
444	Lucim		21	dom		2 poł. XIX w.	

445	Lucim		24	dom		ok. 1900 r.	
446	Lucim		25	dom		ok. 1900 r.	
447	Lucim		28	dom		ok. 1900 r.	
448	Lucim		35	dom		ok. 1900 r.	
449	Lucim		48	dom		ok. 1900 r.	
450	Lucim		77	dom		ok. 1900 r.	
451	Lucim		78	dom		ok. 1900 r.	
452	Lucim			wiadukt kolejowy		pocz. XX w.	
453	Lucim			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
454	Lucim – Wilcza Góra			dworzec	zespół dworca	pocz. XX w.	
455	Lucim – Wilcza Góra			budynek gospod.	zespół dworca	pocz. XX w.	
456	Lucim – Wilcza Góra			wiadukt kolejowy		pocz. XX w.	
457	Lucim Wilcza Góra			most nad linią kolejową		pocz. XX w.	
458	Łąsko Małe			kapliczka MB		przed 1939 r, odb.1945 r.	
459	Łąsko Małe		15	dom		ok. 1900 r.	
460	Łąsko Małe		28	dom	zespół zagrody	1909 r.	
461	Łąsko Małe		28	budynek gospodarczy	zespół zagrody	1905 r.	
462	Łąsko Małe			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
463	Łąsko Wielkie			zespół wiejski			
464	Łąsko Wielkie			kapliczka św. Antoniego		przed 1939 r, odb.1945 r.	
465	Łąsko Wielkie			kapliczka NSPJ		przed 1939r,	

						odb. 1945r.	
466	Łąsko Wielkie			kościół par. pw. św. Anny		1765-1772	A/756
467	Łąsko Wielkie			dzwonnica		poł. XIX w.	A/1576/ 1-3
468	Łąsko Wielkie			cmentarz		poł. XIX w.	A/1576/ 1-3
469	Łąsko Wielkie			ogrodzenie		2 poł. XIX w.	A/1576/ 1-3
470	Łąsko Wielkie		42	dwór		1921 r.	
471	Łąsko Wielkie		1	szkoła ob. dom		ok. 1900 r.	
472	Łąsko Wielkie		3	dom	zespół zagrody	ok. 1900 r.	
473	Łąsko Wielkie		3	budynek gospodarczy	zespół zagrody	1905 r.	
474	Łąsko Wielkie		5	dom		ok. 1900 r.	
475	Łąsko Wielkie		16	dom		pocz. XIX w .	
476	Mąkowarsko			zespół wiejski			
477	Mąkowarsko	Bydgoska		figura NSPJ		1946 r.	
478	Mąkowarsko	Bydgoska		kościół par.pw. św. Wawrzyńca		1790-1791, 1910-1915	A/188/ 1-2
479	Mąkowarsko	Bydgoska		cmentarz przykościelny		k. XVIII w ?	A/188/ 1-2
480	Mąkowarsko	Bydgoska		plebania	zespół kościół	XIX/XX w.	
481	Mąkowarsko	Bydgoska		bud. gospod. przy plebanii	zespół kościół	pocz. XX w.	
482	Mąkowarsko	Bydgoska		Kaplica grobowa	Zespół kościół	2 poł. XIX w?	
483	Mąkowarsko	Bydgoska		dzwonnica	Zespół kościół	1912 r.	
484	Mąkowarsko	Bydgoska		ogrodzenie	Zespół kościół	pocz. XX w.	

485	Mąkowarsko	Bydgoska	3	poczta ob. dom		pocz. XX w.	
486	Mąkowarsko	Dworcowa	28	dworzec kolejowy	Zespół dworca	pocz. XX w.	
487	Mąkowarsko	Dworcowa	28	budynek gospod.	Zespół dworca	pocz. XX w.	
488	Mąkowarsko	Dworcowa	28	budynek gospod.	Zespół dworca	pocz. XX w.	
489	Mąkowarsko	Jeziorna	61	dom		ok. 1900 r.	
490	Mąkowarsko	Kościelna	3	dom		pocz. XX w.	
491	Mąkowarsko	Leśna	5	dom		pocz. XX w.	
492	Mąkowarsko	Lipowa		kapliczka św. Wawrzyńca		przed 1939r, odb. po 945r.	
493	Mąkowarsko	Lipowa	9	dom (drewniany)		2 poł. XIX w?	
494	Mąkowarsko	Sępoleńska	2	dom (nr 29?)		ok. 1900 r.	
495	Mąkowarsko	Sępoleńska	3	mleczarnia		XIX/XX w.	
496	Mąkowarsko	Sępoleńska	4	dom		2 poł. XIX w.	
497	Mąkowarsko	Słoneczna	3/5	dom		pocz. XX w.	
498	Mąkowarsko	Słoneczna	11	dom		pocz. XX w.	
499	Mąkowarsko	Słoneczna	22	dom	zespół zagrody	4 ćw. XIX w.	
500	Mąkowarsko	Słoneczna	22	stodoła	zespół zagrody	pocz. XX w.	
501	Mąkowarsko	Tucholska	3	dom		pocz. XX w.	
502	Mąkowarsko	Tucholska	4	gospoda ob. dom		pocz. XX w.	
503	Mąkowarsko	Tucholska	9	piekarnia (d. nr 37)		XIX/XX w.	
504	Mąkowarsko	Tucholska	10	szkoła		pocz. XX w.	
505	Mąkowarsko		11	dom		k. XIX w.	
506	Mąkowarsko	Tucholska	17	dom (drew.)		k. XIX w.	
507	Mąkowarsko	Tucholska	21	dom		pocz. XX w.	

508	Mąkowarsko	Tucholska	22	dom		ok. 1900 r.	
509	Mąkowarsko	Tucholska	24	szkoła		pocz. XX w.	
510	Mąkowarsko	Tucholska	25	dom (drew.)		k. XIX w.	
511	Mąkowarsko	Tucholska	33	dom	zespół zagrody	pocz. XX w.	
512	Mąkowarsko	Tucholska	33	budynek gospodarczy	zespół zagrody	pocz. XX w.	
513	Mąkowarsko	Tucholska	48	dom		1909 r.	
514	Mąkowarsko			cmentarz par. parafii św. Wawrzyńca			
515	Mąkowarsko			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
516	Mąkowarsko - Kencerowo			dwór	zespół dworski	l. 20. XX w.	
517	Mąkowarsko - Kencerowo			obora	zespół dworski	l. 20. XX w.	
518	Mąkowarsko - Kencerowo	Słoneczna	10	dom	kolonia mieszk.	pocz. XX w.	
519	Mąkowarsko - Kencerowo	Słoneczna	12	dom	kolonia mieszk.	pocz. XX w.	
520	Mąkowarsko - Kencerowo	Słoneczna	14	dom	kolonia mieszk.	pocz. XX w.	
521	Mąkowarsko - Kencerowo	Słoneczna	18	dom	kolonia mieszk.	pocz. XX w.	
522	Mąkowarsko - Łakomowo			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
523	Mąkowarsko - Szmytowo	Sępoleńska	3	dwór	zespół dworski	pocz. XX w.	
524	Mąkowarsko - Szmytowo	Sępoleńska	3	park	zespół dworski	XIX/XX w.	
525	Nowy Dwór			zespół wiejski			
526	Nowy Dwór			dwór	zespół	1928 r.	

					dworski		
527	Nowy Dwór			park	zespół dworski	k. XIX w.	
528	Nowy Dwór			gorzelnia	zespół dworski	1879 r.	
529	Nowy Dwór			kapliczka MB		pocz. XX w, obud. 1947 r	
530	Nowy Dwór		1	dom		pocz. XX w.	
531*	~~Nowy Dwór~~		~~12~~	~~dom~~		~~pocz. XX w~~	Wykreślenie z GEZ Zarz. Burmistrza Koronowa Nr OR- S.0050.7.2022
532	Nowy Dwór		13	dom		XIX/XX w.	
533	Nowy Dwór		13	kuźnia		pocz. XX w.	
534	Nowy Dwór		30	dom		pocz. XX w.	
535	Nowy Dwór		66	szkoła			
536	Nowy Dwór			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
537	Nowy Dwór - Janowo			Figura NSPJ		1947 r.	
538	Nowy Dwór - Janowo			stajnia I	zespół folwarczny	k. XIX w.	
539	Nowy Dwór - Janowo			stajnia II	zespół folwarczny	k. XIX w.	
540	Nowy Jasiniec			zespół wiejski			
541	Nowy Jasiniec			kapliczka MB		1947 - 1948	
542	Nowy Jasiniec			ruiny zamku		XIV w., poł. XVI w.	A/761
543	Nowy Jasiniec		12	dom z częścią gospodarczą		k. XIX w.	
544	Nowy Jasiniec		19	zajazd	zespół zajazdu	k. XIX w.	

545	Nowy Jasiniec		19	stajnia	zespół zajazdu	k. XIX w.	
546	Nowy Jasiniec		28	dom		pocz. XX w.	
547	Nowy Jasiniec		28	kuźnia			
548	Nowy Jasiniec		29	szkoła ob. dom	zespół szkoły	pocz. XX w.	
549	Nowy Jasiniec		29	budynek gospodarczy ob. obora	zespół szkoły	pocz. XX w.	
550	Nowy Jasiniec		35	budynek gospodarczy	zespół dworski	XIX/XX w.	
551	Nowy Jasiniec		36	dwór ob. dom	zespół dworski	XIX/XX w.	
552	Nowy Jasiniec			park	zespół dworski	XIX w.	
553	Nowy Jasiniec			droga brukowa do dworu	zespół dworski	XIX/XX w.	
554	Nowy Jasiniec			budynek gospod. przy nieistniejącym młynie		XIX w.	
555	Nowy Jasiniec			droga brukowa do młyna		XIX/XX w.	
556	Nowy Jasiniec			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
557	Nowy Jasiniec - Pólko			leśniczówka		pocz. XX w.	
558	Okole			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
559	Okole			cmentarz ewangelicki II		XIX w.	
560	Osiek			zespół wiejski			
561	Osiek			Grota Matki Bożej		przed 1939, odbud.1955r.	
562	Osiek			krzyż		1945r, odbud.	

563	Osiek		3	dom		k. XIX w.	
564	Osiek		5	szkoła ob. dom		pocz. XX w.	
565	Osiek		5	budynek gospodarczy		pocz. XX w.	
566	Osiek		6/1	dom	zespół zagrody	k. XIX w.	
567	Osiek		6/1	budynek gospodarczy	zespół zagrody	1927 r.	
568	Osiek		7	dom		pocz. XX w.	
569	Osiek		9	dom		pocz. XX w.	
570	Osiek		18	dom		pocz. XX w.	
571	Osiek			Miejsce Pamięci Narodowej		1939 - 1945	
572	Popielewo			zespół wiejski			
573	Popielewo			kapliczka MB		1945 r.	
574	Popielewo		1	dom		ok. 1900 r.	
575	Popielewo		4	szkoła	zespół szkoły	XIX/XX w.	
576	Popielewo		4	budynek gospodarczy	zespół szkoły	XIX/XX w.	
577	Popielewo		4	park	zespół szkoły	XIX/XX w.	
578	Popielewo		19	dom		2 poł. XIX w.	
579	Popielewo			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
580	Salno		10	dom		pocz. XX w.	
581	Salno			cmentarz choleryczny		XIX w.	
582	Samociążek	Olimpijska		kapliczka MB		przed 1914 r. odb. po 1945r.	
583	Samociążek	Olimpijska	7	szkoła ob. dom		1895 rozb. 1933 r.	
584	Samociążek			cmentarz		XIX w.	

				ewangelicki			
585	Samociążek - Ługowo			leśniczówka	zespół leśniczów.	pocz. XX w.	
586	Samociążek - Ługowo			budynek gospodarczy	zespół leśniczów.	pocz. XX w.	
587	Samociążek - Stronno	Topolowa	16	leśniczówka	zespół leśniczów.	pocz. XX w.	
588	Samociążek - Stronno	Topolowa	16	budynek gospodarczy	zespół leśniczów.	pocz. XX w.	
589	Samociążek – Wilcze Gardło			leśniczówka	zespół leśniczów.	ok. 1920 r.	
590	Samociążek Wilcze Gardło			budynek gospodarczy	zespół leśniczów.	ok. 1920 r.	
591	Sitowiec			kościół ewang. ob. fil. pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus		k. XIX w.	
592	Sitowiec			figura NSPJ		1930 r.	
593	Sitowiec		16	szkoła ob. dom	zespół szkoły	pocz. XX w.	
594	Sitowiec		16	budynek gospodarczy	zespół szkoły	pocz. XX w.	
595	Sitowiec		1	dom		pocz. XX w.	
596	Sitowiec		29	kuźnia		pocz. XX w.	
597	Sitowiec			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
598	Skarbiewo			kapliczka MB		1946-1948	
599	Skarbiewo		9	szkoła (d. nr 15)	zespół szkoły	ok. 1900 r.	
600	Skarbiewo		9	budynek gospodarczy	zespół szkoły	ok. 1900 r.	
601	Skarbiewo			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
602	Skarbiewo			Polska linia		1939 r.	

				obrony			
603	Sokole - Kuźnica		11	dom	zespół zagrody	pocz. XX w.	
604	Solole - Kuźnica		11	stodoła	zespół zagrody	pocz. XX w.	
605	Sokole - Kuźnica			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
606	Sokole Kuźnica - Krówka			Kapliczka z figurą św. Józefa		pocz. XX w?	
607	Sokole Kuźnica - Krówka			leśniczówka	zespół leśniczówki	pocz. XX w.	
608	Sokole Kuźnica - Krówka			budynek gospodarczy	zespół leśniczówki	pocz. XX w	
609	Stary Dwór			zespół wiejski			
610	Stary Dwór		10	dom		1931 r..	
611	Stary Dwór			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
612	Stary Dwór - Bieskowo			dwór	zespół dworski	l. 20. XX w.	
613	Stary Dwór - Bieskowo			spichlerz	zespół dworski	1924 r.	
614	Stary Dwór - Bieskowo			park	zespół dworski	k. XIX w.	
615	Stary Jasiniec			kapliczka MB		1927 r.	
616	Stary Jasiniec		13	dom (drew.)		k. XIX w.	
617	Stary Jasiniec		61	dom		k. XIX w.	
618	Stary Jasiniec			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
619	Stary Jasiniec			cmentarz choleryczny		XIX w.	
620	Tryszczyn			zespół wiejski			

621	Tryszczyn			Miejsce Pamięci Narodowej		1946 r.	
622	Tryszczyn			obszar lokalizacji polskich okopów		1939 r.	
623	Tryszczyn	Bydgoska		kapliczka MB		k. XIX w. odb.1946r.	
624	Tryszczyn	Bydgoska	7	dom - dawny nr 31	zespół zagrody	pocz. XX w.	
625	Tryszczyn	Bydgoska	7	budynek gospodarczy	zespół zagrody	pocz. XX w.	
626	Tryszczyn	Bydgoska	7	słupy bramy	zespół zagrody	pocz. XX w.	
627	Tryszczyn	Bydgoska	16	dom		pocz. XX w.	
628	Tryszczyn	Nad Stawem	2	dom - dawny nr 4	zespół zagrody	pocz. XX w.	
629	Tryszczyn	Nad Stawem	2	budynek gospodarczy	zespół zagrody	pocz. XX w.	
630	Tryszczyn	Nad Stawem	6	dom	zespół zagrody	1914 r.	
631	Tryszczyn	Nad Stawem	6	budynek gospodarczy	zespół zagrody	pocz. XX w.	
632	Tryszczyn	Piaskowa		cmentarz ewangelicki		XIX w.	
633	Tryszczyn - Morzewiec	Dworska	19	szkoła	zespół szkoły	pocz. XX w.	
634	Tryszczyn - Morzewiec	Dworska	19	budynek gospodarczy	zespół szkoły	pocz. XX w.	
635	Tryszczyn - Morzewiec	Dworska		Park podwor.	zespół szkoły	2 poł. XIX w .	
636	Tryszczyn - Morzewiec	Folwarczna	5	owczarnia ob. dom	zespół folwarczny	2 poł. XIX w.	
637	Tryszczyn - Morzewiec	Folwarczna	7	obora ob. dom z cz. gospod.	zespół folwarczny	2 poł. XIX w.	

638	Wierzchucin Królewski			zespół wiejski			
639	Wierzchucin Królewski			Kościół par. pw. śś. Piotra i Pawła		1929-1930	A/1546
640	Wierzchucin Królewski		28	plebania	zespół kościoła paraf.	k. XIX w, odbud. po 1945 r.	
641	Wierzchucin Królewski			teren przykościelny	zespół kościoła par.		
642	Wierzchucin Królewski			ogrodzenie	zespół kościoła par.		
643	Wierzchucin Królewski			figura MB z Dzieciątkiem		1947 r.	
644	Wierzchucin Królewski		20	dom		pocz. XX w.	
645	Wierzchucin Królewski		25	dom		pocz. XX w.	
646	Wierzchucin Królewski		33	spichlerz ob. dom		pocz. XX w.	
647	Wierzchucin Królewski		55	dom (drewniany)		pocz. XX w.	
648	Wierzchucin Królewski		79	dworzec kolej. ob. dom		XIX/XX w.	
649	Wierzchucin Królewski		84	dom	zespół zagrody	ok. 1900 r.	
650	Wierzchucin Królewski		84	budynek gospodarczy	zespół zagrody	ok. 1900 r.	
651	Wierzchucin Królewski		85	dom		ok. 1900 r.	
652	Wierzchucin Królewski		90	dom		ok. 1900 r.	
653	Wierzchucin Królewski		91	dom	zespół zagrody	ok. 1900 r.	

654	Wierzchucin Królewski		91	budynek gospodarczy	zespół zagrody	ok. 1900 r.	
655	Wierzchucin Królewski		91	budynek gospodarczy	zespół zagrody	ok. 1900 r.	
656	Wierzchucin Królewski		91	stodoła	zespół zagrody	ok. 1900 r.	
657	Wierzchucin Królewski		94	dom		4 ćw. XIX w.	
658	Wierzchucin Królewski		100 101	dom		ok. 1900 r.	
659	Wierzchucin Królewski		102	dom		ok. 1900 r.	
660	Wierzchucin Królewski		110	dom		ok. 1900 r.	
661	Wierzchucin Królewski		111	dom		ok. 1900 r.	
662	Wierzchucin Królewski		112	dom		ok. 1900 r.	
663	Wierzchucin Królewski			cmentarz par. rzym.-kat.		1 poł. XIX w.	
664	Wierzchucin Królewski			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
665	Więzowno			kapliczka MB		1918r, odb. 1948 r.	
666	Więzowno		57	dwór		k. XIX w.	
667	Więzowno			park		k. XIX w.	
668	Więzowno			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
669	Wilcze			zespół wiejski			
670	Wilcze			figura NSPJ		1946 r.	
671	Wilcze		6	dom		ok. 1900 r.	
672	Wilcze		10	budynek gospodarczy		XIX/XX w.	
673	Wilcze		11	dom		XIX/XX w.	

674	Wilcze		15	dom		ok. 1900 r.	
675	Wilcze		16	dom	zespół zagrody	XIX/XX w.	
676	Wilcze		16	budynek gospodarczy	zespół zagrody	XIX/XX w.	
677	Wilcze		22	dom		XIX/XX w.	
678	Wilcze			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
679	Wiskitno			zespół wiejski			
680	Wiskitno			kapliczka św. Barbary		1928 r.	
681	Wiskitno		44	szkoła ewangelicka		2 poł. XIX w.	
682	Wiskitno			park dworski	pozostałości zesp. dworskiego	poł. XIX w.	
683	Wiskitno			cmentarz rodziny Schmeckel	pozostałości zesp. dworskiego	k. XIX w.	
684	Wiskitno			ogrodzenie folwarku	pozostałości zesp. dworskiego	k. XIX w.	
685	Wiskitno		9	dom		pocz. XX w.	
686	Wiskitno		12	dom		pocz. XX w.	
687	Wiskitno		16	dom	zespół zagrody	1905 r.	
688	Wiskitno		16	budynek gospodarczy	zespół zagrody	pocz. XX w.	
689	Wiskitno		17	dom		pocz. XX w.	
690	Wiskitno		18	dom	zespół zagrody	pocz. XX w.	
691	Wiskitno		18	budynek gospodarczy	zespół zagrody	pocz. XX w.	
692	Wiskitno		20	dom - sklep		pocz. XX w.	

693	Wiskitno		23	dom		pocz. XX w.	
694	Wiskitno		24	dom		pocz. XX w.	
695	Wiskitno		63	dom		pocz. XX w.	
696	Wiskitno		73	kuźnia		1904 r.	
697	Wiskitno			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
698	Witoldowo			zespół wiejski			
699	Witoldowo			kapliczka Jezusa Miłosiernego		zburzona 1939 r, odb. 1945r .	
700	Witoldowo		45	dwór	zespół dworski	ok. poł. XIX w.	
701	Witoldowo		45	park	zespół dworski	ok. poł. XIX w.	
702	Witoldowo		33	szkoła	zespół szkoły	pocz. XX w.	
703	Witoldowo		33	budynek gospodarczy	zespół szkoły	pocz. XX w.	
704	Witoldowo		15	gospoda ob. dom		ok. poł. XIX w.	
705	Witoldowo		59	dom		pocz. XX w.	
706	Witoldowo			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
707	Wtelno			zespół wiejski			
708	Wtelno			kapliczka MB		1995 r.	
709	Wtelno			kapliczka Jezusa Dobrego Pasterza		1945 r?	
710	Wtelno	Kościelna	3	Kościół par. pw. Michała Archaniola	zespół kościoła	1785 r, 1863 r, 1908 r.	A/778
711	Wtelno	Kościelna	3	plebania	zespół	pocz. XX w.	

					kościół		
712	Wtelno	Kościelna		cmentarz przykościelny	zespół kościoła		
713	Wtelno			ogrodzenie zesp. kościel.	zespół kościoła		
714	Wtelno	Wyczółkowskie go	4	kościół ewangelicki	zespół kościoła ewang.	k. XIX w.	
715	Wtelno	Wyczółkowskie - go	2	pastorówka	zespół kościoła ewang.	k. XIX w.	
716	Wtelno	Akacyjowa	47	dom		pocz. XX w.	
717	Wtelno	Bydgoska	3	dom	zespół zagrody	pocz. XX w.	
718	Wtelno		3	budynek gospodarczy	Zespół zagrody	pocz. XX w.	
719	Wtelno	Bydgoska	7	dom		pocz. XX w.	
720	Wtelno		82	dom	Zespół zagrody	pocz. XX w.	
721	Wtelno	Bydgoska	82	budynek gospodarczy	Zespół zagrody	pocz. XX w.	
722	Wtelno	Dworcowa	4	dom (d. nr 6)		pocz. XX w.	
723	Wtelno	Stawowa	1	szkoła		ok. 1900 r.	
724	Wtelno	Stawowa	69	dom		1909 r..	
725	Wtelno	Szkolna	1	dom		1913 r.	
726	Wtelno	Wyczółkowskie go	9	dom		pocz. XX w.	
727	Wtelno	Wyczółkowskie go	24	dom (d. nr 26)		pocz. XX w.	
728	Wtelno	Kwiatowa		cmentarz ew. ob. rzym.-kat.		XIX ?	

729	Wtelno			cmentarz ew. rodziny Beck, kaplica grobowa		k. XIX w.	
730	Wtelno			cmentarz choleryczny		XIX w.	
731	Wtelno - Wtlenko	Pałacowa	2	dwór	zespół dworski	pocz. XX w.	
732	Wtelno - Wtlenko	Pałacowa	2	park	zespół dworski	k. XIX w.	
733	Wtelno - Wtlenko	Pałacowa	2	budynek gospodarczy	zespół dworski	pocz. XX w.	
734	Wtelno - Wtlenko	Pałacowa	2	lodownia	zespół dworski	pocz. XX w.	
735	Wtelno - Wtlenko	Pałacowa	2	słupy bramy	zespół dworski	pocz. XX w.	
736	Wtelno - Wtlenko			aleja brukowana	zespół dworski		
737	Wymysłowo			cmentarz ewangelicki		XIX w.	
738				Linia kolej-owa nr 214	Tuchola - Koronowo		
739				Polska linia obronna (pozycja Jezior Byszewskich)	Schrony - bojowe	1939 r.	

* wykreślenia z GEZ

WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO GEZ

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR W OBRĘBIE MIEJSCOWOŚCI	AZP	NR NA ARKUSZU AZP	KULTURA/CHRONOLOGIA
1.	Buszkowo	1	32-36	210	neolit -kultura ceramiki wstęgowej
2.	Buszkowo	2	32-36	211	kultura pomorska
3.	Buszkowo	3	32-36	212	kultura pomorska
4.	Buszkowo	4	32-36	213	okres rzymski – kultura przeworska

5.	Buszkowo	5	32-36	171	okres nowożytny
6.	Buszkowo	6	32-36	172	okres rzymski
7.	Buszkowo	7	32-36	173	okres nowożytny
8.	Buszkowo	8	32-36	174	okres halsztacki – okres lateński
9.	Buszkowo	9	32-36	175	okres nowożytny
10.	Buszkowo	10	32-36	176	epoka kamienia, okres rzymski, okres nowożytny
11.	Buszkowo	11	32-36	178	neolit - kultura amfor kulistych, okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
12.	Buszkowo	12	32-36	179	neolit-kultura amfor kulistych, okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski, późne średniowiecze
13.	Buszkowo	13	32-36	180	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski
14.	Buszkowo	14	32-36	181	okres halsztacki – okres lateński
15.	Buszkowo	15	32-36	182	okres halsztacki – okres lateński
16.	Buszkowo	16	32-36	189	wczesna epoka brązu, okres halsztacki – okres lateński
17.	Buszkowo	17	32-36	190	okres nowożytny
18.	Buszkowo	18	32-36	191	wczesne średniowiecze
19.	Buszkowo	19	32-36	192	okres rzymski, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
20.	Buszkowo	20	32-36	193	okres nowożytny
21.	Buszkowo	21	32-36	194	okres nowożytny
22.	Buszkowo	22	32-36	195	wczesne średniowiecze, okres nowożytny

23.	Buszkowo	23	32-36	196	okres nowożytny
24.	Buszkowo	24	32-36	197	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski, okres nowożytny
25.	Buszkowo	25	32-36	198	późne średniowiecze, okres nowożytny
26.	Buszkowo	26	32-36	199	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
27.	Buszkowo	27	32-36	200	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski, okres nowożytny
28.	Buszkowo	28	32-36	201	okres halsztacki – okres lateński
29.	Buszkowo	29	32-36	202	okres nowożytny
30.	Buszkowo	30	32-36	203	okres nowożytny
31.	Buszkowo	31	32-37	1	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski
32.	Buszkowo	32	32-37	2	późne średniowiecze/okres nowożytny
33.	Buszkowo	33	32-37	3	neolit, okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski
34.	Buszkowo	34	32-37	4	okres rzymski, okres nowożytny
35.	Buszkowo	35	32-37	5	neolit, okres rzymski, późne średniowiecze/okres nowożytny
36.	Buszkowo	36	32-37	6	okres rzymski, okres nowożytny
37.	Buszkowo	37	33-36	48	kultura pomorska, średniowiecze
38.	Buszkowo	38	33-36	49	okres nowożytny
39.	Buszkowo	39	33-36	50	okres nowożytny
40.	Buszkowo	40	33-36	51	okres nowożytny

41.	Buszkowo	41	33-36	52	okres nowożytny
42.	Buszkowo	42	33-36	53	okres nowożytny
43.	Buszkowo	43	33-36	54	okres nowożytny
44.	Buszkowo	44	33-36	55	okres nowożytny
45.	Buszkowo	45	33-36	56	okres nowożytny
46.	Buszkowo	46	33-36	57	okres nowożytny
47.	Buszkowo	47	33-36	58	okres nowożytny
48.	Buszkowo	48	33-36	59	okres nowożytny
49.	Buszkowo	49	33-36	60	okres nowożytny
50.	Buszkowo	50	33-36	61	okres nowożytny
51.	Buszkowo	51	33-36	62	okres nowożytny
52.	Buszkowo	52	33-36	63	okres nowożytny
53.	Buszkowo	53	33-36	64	okres nowożytny
54.	Buszkowo	54	33-36	65	okres nowożytny
55.	Buszkowo	55	33-36	66	okres nowożytny
56.	Buszkowo	56	33-36	67	okres nowożytny
57.	Buszkowo	57	33-36	68	mezolit
58.	Buszkowo	58	33-36	69	okres nowożytny
59.	Buszkowo	59	33-36	70	okres nowożytny
60.	Buszkowo	60	33-36	71	okres nowożytny
61.	Buszkowo	61	33-36	72	mezolit
62.	Byszewo	1	34-36	38	pradzieje
63.	Byszewo	2	34-36	39	okres rzymski
64.	Byszewo	3	34-36	40	okres halsztacki – okres lateński
65.	Byszewo	4	34-36	41	okres halsztacki – okres lateński
66.	Byszewo	5	34-36	42	neolit, okres halsztacki – okres lateński, wczesne średniowiecze
67.	Byszewo	6	34-36	43	epoka brązu, wczesne średniowiecze
68.	Byszewo	7	34-36	44	okres halsztacki – okres lateński
69.	Byszewo	8	34-36	45	okres rzymski
70.	Byszewo	9	34-36	46	okres halsztacki – okres lateński

71.	Byszewo	10	34-36	47	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski
72.	Byszewo	11	34-36	48	okres rzymski
73.	Byszewo	12	34-36	49	okres halsztacki – okres lateński
74.	Byszewo	13	34-36	50	epoka brązu
75.	Byszewo	14	34-36	51	pradzieje
76.	Byszewo	15	34-36	52	okres halsztacki – okres lateński
77.	Byszewo	16	34-36	149	okres halsztacki, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
78.	Byszewo	17	34-36	150	kultura pomorska
79.	Byszewo	18	33-36	103	okres nowożytny
80.	Byszewo	19	33-36	104	okres nowożytny
81.	Bytkowice	1	34-37	16	okres nowożytny
82.	Bytkowice	2	34-37	17	okres nowożytny
83.	Bytkowice	3	34-37	18	okres nowożytny
84.	Bytkowice	4	34-37	19	okres nowożytny
85.	Bytkowice	5	34-37	20	okres nowożytny
86.	Dziedzinek	1	32-35	49	mezolit, okres nowożytny
87.	Dziedzinek	2	32-35	50	okres nowożytny
88.	Dziedzinek	3	32-35	51	okres nowożytny
89.	Dziedzinek	4	32-35	52	okres rzymski
90.	Dziedzinek	5	32-35	53	okres rzymski
91.	Dziedzinek	6	32-35	58	średniowiecze, okres nowożytny
92.	Dziedzinek	7	32-35	56	okres rzymski
93.	Dziedzinek	8	32-35	54	okres nowożytny
94.	Dziedzinek	9	32-35	55	okres rzymski?, okres nowożytny
95.	Dziedzinek	10	32-35	57	okres nowożytny

96.	Dziedzinek	11	32-35	59	kultura łużycka/kultura pomorska, średniowiecze
97.	Dziedzinek	12	32-35	61	późne średniowiecze/okres nowożytny
98.	Dziedzinek	13	32-35	60	wczesne średniowiecze
99.	Dziedzinek	14	32-35	65	mezolit, okres nowożytny
100.	Dziedzinek	15	32-35	62	okres nowożytny
101.	Dziedzinek	16	32-35	63	wczesne średniowiecze
102.	Dziedzinek	17	32-35	64	wczesne średniowiecze, okres nowożytny
103.	Dziedzinek	18	32-35	66	mezolit, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
104.	Dziedzinek	19	32-35	67	późne średniowiecze/ okres nowożytny
105.	Dziedzinek	20	32-35	68	okres nowożytny
106.	Dziedzinek	21	32-35	69	okres nowożytny
107.	Dziedzinek	22	32-35	73	kultura łużycka/kultura pomorska, okres nowożytny
108.	Dziedzinek	23	32-35	74	okres rzymski, okres nowożytny
109.	Dziedzinek	24	32-35	70	późne średniowiecze/okres nowożytny
110.	Dziedzinek	25	32-35	75	późne średniowiecze/okres nowożytny
111.	Dziedzinek	26	32-35	71	późne średniowiecze/okres nowożytny
112.	Dziedzinek	27	32-35	76	mezolit, okres nowożytny
113.	Dziedzinek	28	32-35	77	okres nowożytny
114.	Dziedzinek	29	32-35	72	późne średniowiecze/okres nowożytny
115.	Dziedzinek	30	32-35	78	późne średniowiecze/okres nowożytny
116.	Dziedzinek	31	32-35	79	okres nowożytny
117.	Dziedzinek	32	32-36	1	okres nowożytny

118.	Glinki	1	32-38	8	późne średniowiecze/okres nowożytny
119.	Glinki	2	32-38	7	późne średniowiecze/okres nowożytny
120.	Glinki	3	32-38	23	późne średniowiecze
121.	Glinki	4	32-38	22	neolit - kultura amfor kulistych
122.	Glinki	5	32-38	21	mezolit, późne średniowiecze/okres nowożytny
123.	Glinki	6	32-38	20	późne średniowiecze/okres nowożytny
124.	Glinki	7	32-38	19	okres nowożytny
125.	Glinki	8	32-38	18	okres nowożytny
126.	Glinki	9	32-38	16	późne średniowiecze
127.	Glinki	10	32-38	17	późne średniowiecze/okres nowożytny
128.	Glinki	11	32-38	9	neolit schyłkowy, okres nowożytny
129.	Glinki	12	32-38	10	późne średniowiecze
130.	Glinki	13	32-38	14	okres nowożytny
131.	Glinki	14	32-38	15	późne średniowiecze/okres nowożytny
132.	Glinki	15	32-38	13	okres nowożytny
133.	Glinki	16	32-38	12	okres nowożytny
134.	Glinki	17	32-38	11	okres nowożytny
135.	Glinki	18	32-38	24	późne średniowiecze/okres nowożytny
136.	Glinki	19	32-37	10	późne średniowiecze/okres nowożytny
137.	Gogolin	1	34-36	91	okres nowożytny
138.	Gogolin	2	34-36	92	okres halsztacki – okres lateński
139.	Gogolin	3	34-36	93	okres halsztacki – okres lateński
140.	Gogolin	4	34-36	94	okres halsztacki – okres lateński, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
141.	Gogolin	5	34-36	95	okres halsztacki – okres lateński
142.	Gogolin	6	34-36	96	późne średniowiecze/okres nowożytny
143.	Gogolin	7	34-36	97	okres halsztacki – okres lateński
144.	Gogolin	8	34-36	98	wczesne średniowiecze

145.	Gogolin	9	34-36	99	okres rzymski, późne średniowiecze
146.	Gogolin	10	34-36	100	okres halsztacki – okres lateński, późne średniowiecze
147.	Gogolin	11	34-36	101	późne średniowiecze
148.	Gogolin	12	34-36	102	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
149.	Gogolin	13	34-36	103	wczesne średniowiecze
150.	Gogolin	14	34-36	104	okres halsztacki – okres lateński, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
151.	Gogolin	15	34-36	105	późne średniowiecze
152.	Gogolin	16	34-36	106	epoka brązu, późne średniowiecze
153.	Gogolin	17	34-36	107	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
154.	Gogolin	18	34-36	108	epoka kamienia
155.	Gogolin	19	34-36	109	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
156.	Gogolin	20	34-36	110	późne średniowiecze
157.	Gogolin	21	34-36	111	okres nowożytny
158.	Gogolin	22	34-36	112	okres halsztacki – okres lateński
159.	Gogolin	23	34-36	113	wczesne średniowiecze
160.	Gogolin	24	34-36	114	późne średniowiecze/okres nowożytny
161.	Gogolin	25	34-36	115	późne średniowiecze
162.	Gogolin	26	34-36	116	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze/okres nowożytny
163.	Gogolin	27	34-36	117	okres halsztacki – okres lateński
164.	Gogolin	28	34-36	88	późne średniowiecze/okres nowożytny
165.	Gogolin	29	34-36	89	późne średniowiecze
166.	Gogolin	30	34-36	90	późne średniowiecze/okres nowożytny

167.	Gogolinek	1	35-36	24	wczesne średniowiecze
168.	Gogolinek	2	35-36	25	wczesne średniowiecze
169.	Gogolinek	3	35-36	39	kultura łużycka
170.	Gogolinek	4	35-36	40	kultura łużycka
171.	Gogolinek	5	35-36	41	kultura łużycka
172.	Gogolinek	6	35-36	42	wczesne średniowiecze
173.	Gogolinek	7	35-36	43	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
174.	Gogolinek	8	35-36	44	okres rzymski, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
175.	Gogolinek	9	35-36	45	wczesne średniowiecze
176.	Gogolinek	10	35-36	58	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
177.	Gogolinek	11	35-36	59	późne średniowiecze/okres nowożytny
178.	Gogolinek	12	35-36	60	wczesne średniowiecze
179.	Gogolinek	13	35-36	62	wczesne średniowiecze
180.	Gogolinek	14	35-36	63	wczesne średniowiecze
181.	Gogolinek	15	35-36	65	okres nowożytny
182.	Gościeradz	1	35-37	29	kultura pomorska
183.	Gościeradz	2	34-37	228	okres halszacki – okres lateński
184.	Gościeradz	3	35-37	30	kultura pomorska
185.	Gościeradz	4	34-37	229	kultura grobów kloszowych
186.	Gościeradz	5	35-37	31	kultura pomorska
187.	Gościeradz	6	35-37	32	pradzieje
188.	Gościeradz	7	34-37	230	neolit
189.	Gościeradz	8	34-37	231	kultura pomorska

190.	Gościeradz	9	34-37	232	okres rzymski
191.	Gościeradz	10	34-37	233	kultura pomorska
192.	Gościeradz	11	34-37	234	kultura pomorska
193.	Gościeradz	12	34-37	235	kultura pomorska
194.	Gościeradz	13	34-37	236	okres halsztacki – okres lateński
195.	Gościeradz	14	35-37	29	późne średniowiecze/okres nowożytny
196.	Gościeradz	15	35-37	30	późne średniowiecze
197.	Gościeradz	16	35-37	31	późne średniowiecze
198.	Gościeradz	17	35-37	32	okres nowożytny
199.	Gościeradz	18	35-37	33	epoka brązu - okres rzymski?, późne średniowiecze
200.	Gościeradz	19	35-37	34	neolit, późne średniowiecze?
201.	Gościeradz	20	35-37	35	okres halsztacki – okres lateński - okres rzymski
202.	Gościeradz	21	35-37	36	okres halsztacki – okres lateński -okres rzymski
203.	Gościeradz	22	35-37	37	mezolit
204.	Gościeradz	23	35-37	38	epoka kamienia, późne średniowiecze
205.	Gościeradz	24	35-37	39	późne średniowiecze
206.	Gościeradz	25	35-37	40	późne średniowiecze
207.	Gościeradz	26	35-37	41	późne średniowiecze
208.	Gościeradz	27	35-37	42	wczesne średniowiecze/późne średniowiecze
209.	Gościeradz	28	35-37	43	mezolit?, wczesne średniowiecze - późne średniowiecze
210.	Gościeradz	29	35-37	44	wczesne średniowiecze?
211.	Gościeradz	30	35-37	45	wczesne średniowiecze/późne średniowiecze

212.	Gościeradz	31	35-37	46	późne średniowiecze
213.	Gościeradz	32	35-37	47	późne średniowiecze
214.	Gościeradz	33	35-37	48	późne średniowiecze
215.	Gościeradz	34	35-37	49	późne średniowiecze
216.	Gościeradz	35	35-37	51	kultura łużycka, okres halsztacki – okres lateński -okres rzymski, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
217.	Gościeradz	36	34-37	92	kultura łużycka, wczesne średniowiecze, okres nowożytny
218.	Gościeradz	37	34-37	93	kultura łużycka?
219.	Gościeradz	38	34-37	94	epoka kamienia, okres halsztacki – okres lateński
220.	Gościeradz	39	34-37	95	okres halsztacki – okres lateński
221.	Gościeradz	40	34-37	96	okres rzymski
222.	Gościeradz	41	34-37	97	neolit- kultura pucharów lejkowatych, kultura łużycka
223.	Gościeradz	42	34-37	98	okres nowożytny
224.	Gościeradz	43	34-37	99	okres nowożytny
225.	Gościeradz	44	34-37	100	okres nowożytny
226.	Gościeradz	45	34-37	101	okres nowożytny
227.	Gościeradz	46	34-37	102	okres nowożytny
228.	Gościeradz	47	34-37	103	epoka kamienia
229.	Gościeradz	48	34-37	104	wczesne średniowiecze
230.	Gościeradz	49	34-37	105	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
231.	Gościeradz	50	34-37	106	okres nowożytny
232.	Gościeradz	51	34-37	107	okres nowożytny
233.	Gościeradz	52	34-37	108	okres nowożytny
234.	Gościeradz	53	34-37	109	kultura pomorska?
235.	Gościeradz	54	34-37	110	mezolit,

					okres halsztacki – okres lateński
236.	Gościeradz	55	34-37	111	epoka kamienia, kultura łużycka, okres rzymski
237.	Gościeradz	56	34-37	112	kultura łużycka
238.	Gościeradz	57	34-37	113	epoka brązu, późne średniowiecze
239.	Gościeradz	58	34-37	114	okres rzymski?
240.	Gościeradz	59	34-37	115	pradzieje, kultura łużycka
241.	Gościeradz	60	34-37	116	okres nowożytny
242.	Gościeradz	61	34-37	117	wczesna epoka brązu, okres rzymski
243.	Gościeradz	62	34-37	118	mezolit, okres rzymski?
244.	Gościeradz	63	34-37	119	kultura pomorska?
245.	Gościeradz	64	34-37	120	okres nowożytny
246.	Gościeradz	65	34-37	121	okres halsztacki – okres lateński?
247.	Gościeradz	66	34-37	122	okres nowożytny
248.	Gościeradz	67	34-37	123	okres halsztacki – okres lateński
249.	Gościeradz	68	34-37	124	okres nowożytny
250.	Gościeradz	69	34-37	125	pradzieje, kultura łużycka, okres nowożytny
251.	Gościeradz	70	34-37	126	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
252.	Gościeradz	71	34-37	127	okres nowożytny
253.	Gościeradz	72	34-37	128	okres nowożytny
254.	Gościeradz	73	34-37	129	okres nowożytny
255.	Gościeradz	74	34-37	130	kultura łużycka, późne średniowiecze, okres nowożytny
256.	Gościeradz	75	34-37	131	okres nowożytny

257.	Gościeradz	76	34-37	132	okres nowożytny
258.	Gościeradz	77	34-37	133	okres nowożytny
259.	Gościeradz	78	34-37	134	okres rzymski, okres nowożytny
260.	Gościeradz	79	34-37	135	okres nowożytny
261.	Gościeradz	80	34-37	136	okres nowożytny
262.	Gościeradz	81	34-37	137	okres nowożytny
263.	Gościeradz	82	34-37	138	okres nowożytny
264.	Gościeradz	83	34-37	139	okres nowożytny
265.	Gościeradz	84	34-37	140	okres nowożytny
266.	Gościeradz	85	34-37	141	okres nowożytny
267.	Gościeradz	86	34-37	142	okres nowożytny
268.	Gościeradz	87	34-37	143	okres nowożytny
269.	Gościeradz	88	34-37	144	okres halsztacki – okres lateński
270.	Gościeradz	89	34-37	145	okres nowożytny
271.	Gościeradz	90	34-37	146	okres nowożytny
272.	Gościeradz	91	34-37	147	okres nowożytny
273.	Gościeradz	92	34-37	148	okres nowożytny
274.	Gościeradz	93	34-37	149	okres nowożytny
275.	Gościeradz	94	34-37	150	okres nowożytny
276.	Gościeradz	95	34-37	151	okres nowożytny
277.	Gościeradz	96	34-37	152	okres nowożytny
278.	Gościeradz	97	34-37	153	okres nowożytny
279.	Gościeradz	98	34-37	154	okres nowożytny
280.	Gościeradz	99	34-37	155	okres nowożytny
281.	Gościeradz	100	34-37	156	późne średniowiecze, okres nowożytny
282.	Gościeradz	101	34-37	157	okres nowożytny
283.	Gościeradz	102	34-37	158	okres nowożytny
284.	Gościeradz	103	34-37	159	okres nowożytny
285.	Gościeradz	104	34-37	160	okres nowożytny
286.	Gościeradz	105	34-37	161	okres rzymski,

					późne średniowiecze, okres nowożytny
287.	Gościeradz	106	34-37	162	późne średniowiecze, okres nowożytny
288.	Gościeradz	107	34-37	163	okres nowożytny
289.	Gościeradz	108	34-37	164	okres nowożytny
290.	Gościeradz	109	34-37	165	mezolit, okres nowożytny
291.	Gościeradz	110	34-37	166	późne średniowiecze, okres nowożytny
292.	Gościeradz	111	34-37	167	okres nowożytny
293.	Gościeradz	112	34-37	168	okres nowożytny
294.	Gościeradz	113	34-37	169	okres nowożytny
295.	Gościeradz	114	34-37	170	późne średniowiecze, okres nowożytny
296.	Gościeradz	115	34-37	171	okres rzymski
297.	Gościeradz	116	34-37	172	okres rzymski, okres nowożytny
298.	Gościeradz	117	34-37	173	okres halszacki – okres lateński?, okres nowożytny
299.	Gościeradz	118	34-37	174	okres halszacki – okres lateński?, późne średniowiecze
300.	Gościeradz	119	34-37	175	epoka kamienia, wczesne średniowiecze, okres nowożytny
301.	Gościeradz	120	34-37	176	okres halszacki – okres lateński, wczesne średniowiecze, okres nowożytny
302.	Gościeradz	121	34-37	177	okres rzymski?
303.	Gościeradz	122	35-37	101	okres halszacki – okres lateński
304.	Gościeradz	123	35-37	102	epoka kamienia,

					okres rzymski
305.	Gościeradz	124	35-37	103	epoka kamienia, okres rzymski?
306.	Huta	1	33-35	17	kultura pomorska
307.	Huta	2	33-35	21	kultura pomorska
308.	Huta	3	33-35	26	kultura pomorska
309.	Huta	4	33-35	9	kultura łużycka/kultura pomorska, okres rzymski, wczesne średniowiecze?
310.	Huta	5	33-35	10	neolit - kultura pucharów lejkowatych?, kultura łużycka/kultura pomorska, okres rzymski, wczesne średniowiecze
311.	Huta	6	33-35	11	kultura łużycka/kultura pomorska
312.	Huta	7	33-35	12	kultura łużycka/kultura pomorska
313.	Huta	8	33-35	13	epoka kamienia, okres rzymski?
314.	Huta	9	33-35	14	okres rzymski
315.	Huta	10	33-35	15	epoka kamienia
316.	Huta	11	33-35	16	okres rzymski
317.	Huta	12	33-35	18	późne średniowiecze/okres nowożytny
318.	Huta	13	33-35	19	okres rzymski?, późne średniowiecze/okres nowożytny
319.	Huta	14	33-35	20	neolit schyłkowy/wczesna epoka brązu, kultura łużycka/kultura pomorska
320.	Huta	15	33-35	22	późne średniowiecze/okres nowożytny
321.	Huta	16	33-35	23	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze/okres nowożytny
322.	Huta	17	33-35	24	okres nowożytny
323.	Huta	18	33-35	25	okres nowożytny
324.	Huta	19	33-35	27	okres nowożytny
325.	Huta	20	33-35	28	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze/okres nowożytny
326.	Huta	21	33-35	29	neolit - kultura pucharów lejkowatych
327.	Huta	22	33-35	30	kultura łużycka/kultura pomorska,

					okres nowożytny
328.	Huta	23	33-35	31	późne średniowiecze/okres nowożytny
329.	Huta	24	33-35	32	kultura łużycka, kultura pomorska
330.	Huta	25	33-35	33	okres rzymski?
331.	Huta	26	33-35	34	kultura łużycka, kultura pomorska?, okres rzymski?, okres nowożytny
332.	Huta	27	33-35	35	okres rzymski, okres nowożytny
333.	Huta	28	33-35	36	epoka kamienia, kultura łużycka, kultura pomorska
334.	Huta	29	33-35	37	wczesne średniowiecze?, późne średniowiecze/okres nowożytny
335.	Huta	30	33-35	38	wczesne średniowiecze?
336.	Huta	31	33-35	39	kultura łużycka/kultura pomorska, okres nowożytny
337.	Huta	32	33-35	40	kultura łużycka/kultura pomorska
338.	Huta	33	33-35	41	wczesne średniowiecze
339.	Huta	34	33-35	42	kultura łużycka/kultura pomorska, okres rzymski, okres nowożytny
340.	Huta	35	32-35	145	późne średniowiecze/okres nowożytny
341.	Huta	36	32-35	146	kultura łużycka/kultura pomorska, wczesne średniowiecze
342.	Huta	37	32-35	147	okres rzymski, okres nowożytny
343.	Koronowo	1	33-37	109	wczesne średniowiecze

344.	Koronowo	2	33-37	101	wczesne średniowiecze
345.	Koronowo	3	33-37	102	wczesne średniowiecze
346.	Koronowo	4	33-37	103	wczesne średniowiecze
347.	Koronowo	5	33-37	104	epoka kamienia
348.	Koronowo	6	33-37	99	późne średniowiecze
349.	Koronowo	7	33-37	105	epoka brązu
350.	Koronowo	8	33-37	106	pradzieje
351.	Koronowo	9	33-37	107	okres halsztacki – okres lateński
352.	Koronowo	10	33-37	108	okres halsztacki – okres lateński
353.	Koronowo	11	33-37	47	wczesna epoka brązu
354.	Koronowo	12	33-37	48	późne średniowiecze
355.	Koronowo	13	33-37	49	okres halsztacki – okres lateński, wczesne średniowiecze
356.	Koronowo	14	33-37	50	wczesne średniowiecze
357.	Koronowo	15	33-37	51	okres halsztacki – okres lateński
358.	Koronowo	16	33-37	52	epoka kamienia
359.	Koronowo	17	33-37	53	okres halsztacki – okres lateński, późne średniowiecze
360.	Koronowo	18	33-37	54	okres halsztacki – okres lateński
361.	Koronowo	19	33-37	55	okres halsztacki – okres lateński
362.	Koronowo	20	33-37	56	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski, okres nowożytny
363.	Koronowo	21	33-37	57	okres rzymski
364.	Koronowo	22	33-37	58	okres halsztacki – okres lateński, późne średniowiecze
365.	Koronowo	23	33-37	59	okres halsztacki – okres lateński
366.	Koronowo	24	33-37	60	okres rzymski, późne średniowiecze

367.	Koronowo	25	33-37	61	okres halsztacki – okres lateński, późne średniowiecze
368.	Koronowo	26	33-37	62	okres halsztacki – okres lateński, późne średniowiecze
369.	Koronowo	27	33-37	63	pradzieje, wczesne średniowiecze
370.	Koronowo	28	33-37	64	okres halsztacki – okres lateński, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze/okres nowożytny
371.	Koronowo	29	33-37	65	neolit – kultura pucharów lejkowatych, okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski
372.	Koronowo	30	33-37	66	okres rzymski
373.	Koronowo	31	33-37	67	okres rzymski
374.	Koronowo	32	33-37	68	późne średniowiecze
375.	Koronowo	33	33-37	69	epoka kamienia
376.	Koronowo	34	33-37	70	epoka kamienia, późne średniowiecze
377.	Koronowo	35	33-37	71	epoka kamienia
378.	Koronowo	36	33-37	72	późne średniowiecze/okres nowożytny
379.	Koronowo	37	33-37	73	okres halsztacki – okres lateński
380.	Koronowo	38	33-37	74	okres halsztacki – okres lateński
381.	Koronowo	39	33-37	75	epoka kamienia, okres halsztacki – okres lateński
382.	Koronowo	40	33-37	76	okres halsztacki – okres lateński
383.	Koronowo	41	33-37	77	epoka kamienia, okres halsztacki – okres lateński
384.	Koronowo	42	33-37	78	okres rzymski
385.	Koronowo	43	33-37	79	okres halsztacki – okres lateński
386.	Koronowo	44	33-37	80	epoka kamienia
387.	Koronowo	45	33-37	81	epoka kamienia

388.	Koronowo	46	33-37	82	epoka kamienia
389.	Koronowo	47	33-37	83	epoka kamienia
390.	Koronowo	48	33-37	84	okres halsztacki – okres lateński
391.	Koronowo	49	33-37	85	epoka kamienia
392.	Koronowo	50	33-37	86	okres halsztacki – okres lateński
393.	Koronowo	51	33-37	87	okres rzymski
394.	Koronowo	52	33-37	88	epoka kamienia
395.	Koronowo	53	33-37	89	epoka kamienia, pradzieje
396.	Koronowo	54	33-37	90	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski
397.	Koronowo	55	33-37	91	okres nowożytny
398.	Koronowo	56	33-37	92	wczesne średniowiecze, okres nowożytny
399.	Koronowo	57	33-37	93	epoka kamienia
400.	Koronowo	58	33-37	94	okres halsztacki – okres lateński
401.	Koronowo	59	33-37	95	epoka kamienia, neolit – kultura pucharów lejkowatych, późne średniowiecze
402.	Koronowo	60	33-37	98	późne średniowiecze - okres nowożytny
403.	Koronowo	61	33-37	100	późne średniowiecze - okres nowożytny
404.	Koronowo	62	33-37	96	okres halsztacki – okres lateński
405.	Koronowo	63	33-37	97	epoka kamienia
406.	Koronowo	64	34-37	178	późne średniowiecze, okres nowożytny
407.	Koronowo	65	34-37	179	kultura łużycka - kultura pomorska, okres rzymski?, okres nowożytny
408.	Koronowo	66	34-37	180	okres nowożytny
409.	Koronowo	67	34-37	181	okres nowożytny

410.	Koronowo	68	34-37	182	późne średniowiecze, okres nowożytny
411.	Koronowo	69	34-37	183	okres nowożytny
412.	Koronowo	70	34-37	184	okres nowożytny
413.	Koronowo	71	34-37	185	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
414.	Koronowo	72	34-37	186	pradzieje?, okres rzymski
415.	Koronowo	73	34-37	187	okres nowożytny
416.	Koronowo	74	34-37	188	neolit - kultura pucharów lejkowatych?, kultura łużycka, okres rzymski
417.	Koronowo	75	34-37	189	okres rzymski?, okres nowożytny
418.	Koronowo	76	34-37	190	okres rzymski, okres nowożytny
419.	Koronowo	77	34-37	191	wczesne średniowiecze, okres nowożytny
420.	Koronowo	78	34-37	192	okres nowożytny
421.	Koronowo	79	34-37	193	mezolit, wczesna epoka brązu, okres rzymski
422.	Koronowo	80	34-37	194	okres rzymski?, okres nowożytny
423.	Krapiewo	1	34-35	125	okres nowożytny
424.	Krapiewo	2	34-35	124	późne średniowiecze
425.	Krapiewo	3	34-35	123	okres lateński, okres rzymski
426.	Krapiewo	4	34-36	121	okres rzymski
427.	Krapiewo	5	34-36	122	wczesne średniowiecze
428.	Krapiewo	6	34-36	123	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski,

					wczesne średniowiecze
429.	Krapiewo	7	34-36	124	okres halsztacki – okres lateński
430.	Krapiewo	8	34-36	125	okres halsztacki – okres lateński
431.	Krapiewo	9	34-36	126	okres halsztacki – okres lateński
432.	Krapiewo	10	34-36	127	okres halsztacki – okres lateński
433.	Krapiewo	11	34-36	128	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski
434.	Krapiewo	12	34-36	129	okres rzymski
435.	Krapiewo	13	34-36	130	okres rzymski
436.	Krapiewo	14	34-36	131	okres rzymski
437.	Krapiewo	15	34-36	132	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski
438.	Krapiewo	16	34-36	133	okres rzymski
439.	Krapiewo	17	34-36	134	pradzieje
440.	Krapiewo	18	34-36	135	okres rzymski
441.	Krapiewo	19	34-36	136	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski
442.	Krapiewo	20	34-36	137	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski, wczesne średniowiecze
443.	Krapiewo	21	34-36	138	okres halsztacki – okres lateński
444.	Krapiewo	22	34-36	139	okres halsztacki – okres lateński
445.	Krapiewo	23	34-36	118	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski
446.	Krapiewo	24	34-36	119	okres halsztacki – okres lateński,
447.	Krapiewo	25	34-36	120	okres halsztacki – okres lateński,
448.	Lucim	1	32-36	21	epoka kamienia, późne średniowiecze, okres nowożytny
449.	Lucim	2	32-36	22	okres nowożytny
450.	Lucim	3	32-36	23	epoka kamienia
451.	Lucim	4	32-36	24	wczesne średniowiecze
452.	Lucim	5	32-36	25	wczesne średniowiecze

453.	Lucim	6	32-36	26	okres nowożytny
454.	Lucim	7	32-36	27	wczesne średniowiecze
455.	Lucim	8	32-36	28	okres nowożytny
456.	Lucim	9	32-36	29	wczesne średniowiecze
457.	Lucim	10	32-36	30	pradzieje, okres nowożytny
458.	Lucim	11	32-36	31	okres halszacki – okres lateński
459.	Lucim	12	32-36	32	okres halszacki – okres lateński
460.	Lucim	13	32-36	33	okres nowożytny
461.	Lucim	14	32-36	34	późne średniowiecze, okres nowożytny
462.	Lucim	15	32-36	35	okres nowożytny
463.	Lucim	16	32-36	36	późne średniowiecze, okres nowożytny
464.	Lucim	17	32-36	37	późne średniowiecze, okres nowożytny
465.	Lucim	18	32-36	38	późne średniowiecze
466.	Lucim	19	32-36	39	epoka kamienia, okres nowożytny
467.	Lucim	20	32-36	40	późne średniowiecze, okres nowożytny
468.	Lucim	21	32-36	41	neolit schyłkowy, późne średniowiecze
469.	Lucim	22	32-36	42	okres nowożytny
470.	Lucim	23	32-36	43	późne średniowiecze, okres nowożytny
471.	Lucim	24	32-36	44	okres nowożytny
472.	Lucim	25	32-36	45	okres nowożytny
473.	Lucim	26	32-36	46	okres halszacki – okres lateński, późne średniowiecze, okres nowożytny
474.	Lucim	27	32-36	47	okres nowożytny
475.	Lucim	28	32-36	48	okres nowożytny

476.	Lucim	29	32-36	49	późne średniowiecze, okres nowożytny
477.	Lucim	30	32-36	50	późne średniowiecze, okres nowożytny
478.	Lucim	31	32-36	51	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
479.	Lucim	32	32-36	52	późne średniowiecze, okres nowożytny
480.	Lucim	33	32-36	53	okres nowożytny
481.	Lucim	34	32-36	54	epoka kamienia, okres nowożytny
482.	Lucim	35	32-36	55	okres nowożytny
483.	Lucim	36	32-36	56	późne średniowiecze, okres nowożytny
484.	Lucim	37	32-36	57	okres rzymski, okres nowożytny
485.	Lucim	38	32-36	58	epoka kamienia, okres nowożytny
486.	Lucim	39	32-36	59	okres nowożytny
487.	Lucim	40	32-36	60	późne średniowiecze, okres nowożytny
488.	Lucim	41	32-36	61	okres nowożytny
489.	Lucim	42	32-36	62	wczesne średniowiecze, okres nowożytny
490.	Lucim	43	32-36	63	kultura łużycka, późne średniowiecze, okres nowożytny
491.	Lucim	44	32-36	64	okres nowożytny
492.	Lucim	45	32-36	65	okres nowożytny
493.	Lucim	46	32-36	67	okres nowożytny
494.	Lucim	47	32-36	68	okres nowożytny
495.	Lucim	48	32-36	69	okres nowożytny

496.	Lucim	49	32-36	70	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
497.	Lucim	50	32-36	71	okres nowożytny
498.	Lucim	51	32-36	72	pradzieje, okres nowożytny
499.	Lucim	52	32-36	73	późne średniowiecze, okres nowożytny
500.	Lucim	53	32-36	74	późne średniowiecze, okres nowożytny
501.	Lucim	54	32-36	75	późne średniowiecze, okres nowożytny
502.	Lucim	55	32-36	76	okres nowożytny
503.	Lucim	56	32-36	77	epoka kamienia, neolit schyłkowy, okres halsztacki – okres lateński
504.	Lucim	57	32-36	78	neolit schyłkowy, okres halsztacki – okres lateński
505.	Lucim	58	32-36	79	okres nowożytny
506.	Lucim	59	32-36	80	okres nowożytny
507.	Lucim	60	32-36	81	okres nowożytny
508.	Lucim	61	32-36	138	okres halsztacki – okres lateński
509.	Lucim	62	32-36	153	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
510.	Lucim	63	32-36	154	okres nowożytny
511.	Lucim	64	32-36	155	okres halsztacki – okres lateński
512.	Lucim	65	32-36	156	epoka kamienia, kultura łużycka?
513.	Lucim	66	32-36	157	neolit schyłkowy
514.	Lucim	67	32-36	158	okres halsztacki – okres lateński
515.	Lucim	68	32-36	159	okres halsztacki – okres lateński, późne średniowiecze

516.	Lucim	69	32-36	160	okres halsztacki – okres lateński
517.	Lucim	70	32-36	161	okres halsztacki – okres lateński
518.	Lucim	71	32-36	162	pradzieje
519.	Lucim	72	32-36	163	okres halsztacki – okres lateński
520.	Lucim	73	32-36	164	okres halsztacki – okres lateński
521.	Lucim	74	32-36	165	okres rzymski, okres nowożytny
522.	Lucim	75	32-36	177	okres rzymski
523.	Lucim	76	32-36	183	wczesne średniowiecze, okres nowożytny
524.	Lucim	77	32-36	185	okres nowożytny
525.	Lucim	78	32-36	186	późne średniowiecze, okres nowożytny
526.	Lucim	79	32-36	187	okres nowożytny
527.	Lucim	80	32-36	188	okres nowożytny
528.	Lucim - Kadzionka	81	32-36	184	okres halsztacki – okres lateński
529.	Łąsko Małe	1	33-36	5	kultura pomorska
530.	Łąsko Małe	2	33-36	6	okres nowożytny
531.	Łąsko Małe	3	33-36	7	mezolit, okres nowożytny
532.	Łąsko Małe	4	33-36	8	mezolit, okres nowożytny
533.	Łąsko Małe	5	33-36	9	okres nowożytny
534.	Łąsko Małe	6	33-36	10	okres nowożytny
535.	Łąsko Małe	7	33-36	11	późne średniowiecze, okres nowożytny
536.	Łąsko Małe	8	33-36	12	okres nowożytny
537.	Łąsko Małe	9	33-36	13	późne średniowiecze, okres nowożytny
538.	Łąsko Małe	10	33-36	14	okres nowożytny
539.	Łąsko Małe	11	33-36	15	mezolit

540.	Łąsko Małe	12	33-36	16	późne średniowiecze, okres nowożytny
541.	Łąsko Małe	13	33-36	17	późne średniowiecze, okres nowożytny
542.	Łąsko Małe	14	33-36	18	okres nowożytny
543.	Łąsko Małe	15	33-36	19	okres nowożytny
544.	Łąsko Małe	16	33-36	20	okres nowożytny
545.	Łąsko Małe	17	33-36	21	późne średniowiecze, okres nowożytny
546.	Łąsko Małe	18	33-36	22	okres nowożytny
547.	Łąsko Małe	19	33-36	23	mezolit
548.	Łąsko Małe	20	33-36	24	okres nowożytny
549.	Łąsko Małe	21	33-36	25	okres nowożytny
550.	Łąsko Małe	22	33-36	26	okres nowożytny
551.	Łąsko Małe	23	33-36	27	okres nowożytny
552.	Łąsko Małe	24	33-36	28	okres nowożytny
553.	Łąsko Małe	25	33-36	29	okres nowożytny
554.	Łąsko Małe	26	33-36	30	okres nowożytny
555.	Łąsko Małe	27	33-36	31	okres nowożytny
556.	Łąsko Małe	28	33-36	32	okres nowożytny
557.	Łąsko Małe	29	33-36	33	mezolit, późne średniowiecze
558.	Łąsko Małe	30	33-36	34	okres nowożytny
559.	Łąsko Małe	31	33-36	35	okres nowożytny
560.	Łąsko Wielkie	1	32-36	128	okres nowożytny
561.	Łąsko Wielkie	2	32-36	129	okres halsztacki – okres lateński
562.	Łąsko Wielkie	3	32-36	130	kultura pomorska, okres halsztacki – okres lateński
563.	Łąsko Wielkie	4	32-36	131	okres nowożytny
564.	Łąsko Wielkie	5	32-36	132	neolit-kultura amfor kulistych, okres halsztacki – okres lateński
565.	Łąsko Wielkie	6	32-36	133	okres halsztacki – okres lateński,

					okres nowożytny
566.	Łąsko Wielkie	7	32-36	134	wczesne średniowiecze
567.	Łąsko Wielkie	8	32-36	135	okres nowożytny
568.	Łąsko Wielkie	9	32-36	136	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
569.	Łąsko Wielkie	10	32-36	137	okres nowożytny
570.	Łąsko Wielkie	11	32-36	166	okres rzymski
571.	Łąsko Wielkie	12	32-36	167	okres nowożytny
572.	Łąsko Wielkie	13	32-36	168	okres halsztacki – okres lateński
573.	Łąsko Wielkie	14	32-36	169	okres rzymski
574.	Łąsko Wielkie	15	32-36	170	okres nowożytny
575.	Łąsko Wielkie	16	32-36	204	neolit-kultura amfor kulistych?
576.	Łąsko Wielkie	17	33-36	45	neolit
577.	Łąsko Wielkie	18	33-36	36	okres nowożytny
578.	Łąsko Wielkie	19	33-36	37	okres nowożytny
579.	Łąsko Wielkie	20	33-36	38	mezolit
580.	Łąsko Wielkie	21	33-36	39	neolit/epoka brązu, okres nowożytny
581.	Łąsko Wielkie	22	33-36	40	okres nowożytny
582.	Łąsko Wielkie	23	33-36	41	okres nowożytny
583.	Łąsko Wielkie	24	33-36	42	okres nowożytny
584.	Łąsko Wielkie	25	33-36	43	okres nowożytny
585.	Łąsko Wielkie	26	33-36	44	okres nowożytny
586.	Łąsko Wielkie	27	33-36	46	okres nowożytny
587.	Łąsko Wielkie	28	33-36	47	okres nowożytny
588.	Łąsko Wielkie	29	33-36	115	kultura pomorska
589.	Mąkowarsko	1	31-36	178	okres halsztacki A/D
590.	Mąkowarsko	2	31-36	179	okres halsztacki A/D
591.	Mąkowarsko	3	31-36	70	epoka kamienia okres halsztacki – okres lateński
592.	Mąkowarsko	4	31-36	71	okres nowożytny

593.	Mąkowarsko	5	31-36	72	okres halsztacki – okres lateński
594.	Mąkowarsko	6	31-36	73	okres halsztacki – okres lateński
595.	Mąkowarsko	7	31-36	74	okres halsztacki – okres lateński
596.	Mąkowarsko	8	31-36	75	okres halsztacki – okres lateński okres nowożytny
597.	Mąkowarsko	9	31-36	76	okres halsztacki – okres lateński
598.	Mąkowarsko	10	31-36	77	okres nowożytny
599.	Mąkowarsko	11	31-36	78	okres nowożytny
600.	Mąkowarsko	12	31-36	79	okres nowożytny
601.	Mąkowarsko	13	31-36	80	okres nowożytny
602.	Mąkowarsko	14	31-36	81	okres halsztacki – okres lateński
603.	Mąkowarsko	15	31-36	82	okres nowożytny
604.	Mąkowarsko	16	31-36	83	okres halsztacki – okres lateński okres nowożytny
605.	Mąkowarsko	17	31-36	84	okres halsztacki – okres lateński okres nowożytny
606.	Mąkowarsko	18	31-36	85	późne średniowiecze okres nowożytny
607.	Mąkowarsko	19	31-36	86	neolit - kultura amfor kulistych późne średniowiecze
608.	Mąkowarsko	20	31-36	87	okres nowożytny
609.	Mąkowarsko	21	31-36	88	późne średniowiecze okres nowożytny
610.	Mąkowarsko	22	31-36	89	okres halsztacki – okres lateński późne średniowiecze okres nowożytny
611.	Mąkowarsko	23	31-36	90	okres halsztacki – okres lateński późne średniowiecze okres nowożytny
612.	Mąkowarsko	24	31-36	92	okres nowożytny
613.	Mąkowarsko	25	31-36	93	okres nowożytny
614.	Mąkowarsko	26	31-36	94	okres nowożytny

615.	Mąkowarsko	27	31-36	95	okres halsztacki – okres lateński okres nowożytny
616.	Mąkowarsko	28	31-36	96	okres nowożytny
617.	Mąkowarsko	29	31-36	97	okres nowożytny
618.	Mąkowarsko	30	31-36	98	okres rzymski, okres nowożytny
619.	Mąkowarsko	31	31-36	99	okres nowożytny
620.	Mąkowarsko	32	31-36	100	okres nowożytny
621.	Mąkowarsko	33	31-36	101	okres nowożytny
622.	Mąkowarsko	34	31-36	102	epoka kamienia
623.	Mąkowarsko	35	31-36	103	późne średniowiecze
624.	Mąkowarsko	36	31-36	104	okres nowożytny
625.	Mąkowarsko	37	31-36	105	okres nowożytny
626.	Mąkowarsko	38	31-36	106	okres rzymski, okres nowożytny
627.	Mąkowarsko	39	31-36	107	okres nowożytny
628.	Mąkowarsko	40	31-36	108	okres nowożytny
629.	Mąkowarsko	41	31-36	109	okres nowożytny
630.	Mąkowarsko	42	31-36	110	okres nowożytny
631.	Mąkowarsko	43	31-36	111	okres nowożytny
632.	Mąkowarsko	44	31-36	112	okres nowożytny
633.	Mąkowarsko	45	31-36	113	późne średniowiecze, okres nowożytny
634.	Mąkowarsko	46	31-36	114	okres nowożytny
635.	Mąkowarsko	47	31-36	115	okres nowożytny
636.	Mąkowarsko	48	31-36	116	okres nowożytny
637.	Mąkowarsko	49	31-36	117	okres rzymski, okres nowożytny
638.	Mąkowarsko	50	31-36	118	okres halsztacki – okres lateński
639.	Mąkowarsko	51	31-36	119	okres nowożytny
640.	Mąkowarsko	52	31-36	120	wczesne średniowiecze, okres nowożytny

641.	Mąkowarsko	53	31-36	121	okres nowożytny
642.	Mąkowarsko	54	31-36	122	okres halsztacki – okres lateński, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
643.	Mąkowarsko	55	31-36	123	wczesne średniowiecze, okres nowożytny
644.	Mąkowarsko	56	31-36	124	okres halsztacki – okres lateński
645.	Mąkowarsko	57	31-36	125	okres halsztacki – okres lateński
646.	Mąkowarsko	58	31-36	126	okres nowożytny
647.	Mąkowarsko	59	31-36	127	okres nowożytny
648.	Mąkowarsko	60	31-36	128	okres halsztacki – okres lateński
649.	Mąkowarsko	61	31-36	129	okres halsztacki – okres lateński
650.	Mąkowarsko	62	31-36	130	epoka brązu
651.	Mąkowarsko	63	31-36	131	okres halsztacki – okres lateński
652.	Mąkowarsko	64	31-36	132	okres halsztacki – okres lateński
653.	Mąkowarsko	65	31-36	133	okres nowożytny
654.	Mąkowarsko	66	31-36	134	okres nowożytny
655.	Mąkowarsko	67	31-36	135	epoka kamienia, okres nowożytny
656.	Mąkowarsko	68	31-36	136	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
657.	Mąkowarsko	69	31-36	137	neolit - kultura amfor kulistych, epoka brązu, okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
658.	Mąkowarsko	70	31-36	138	okres rzymski, okres nowożytny
659.	Mąkowarsko	71	31-36	139	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
660.	Mąkowarsko	72	31-36	140	okres halsztacki – okres lateński, późne średniowiecze
661.	Mąkowarsko	73	31-36	141	okres nowożytny

662.	Mąkowarsko	74	31-36	142	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
663.	Mąkowarsko	75	31-36	143	okres nowożytny
664.	Mąkowarsko	76	31-36	144	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
665.	Mąkowarsko	77	31-36	145	okres nowożytny
666.	Mąkowarsko	78	31-36	146	okres rzymski, okres nowożytny
667.	Mąkowarsko	79	31-36	147	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
668.	Mąkowarsko	80	31-36	148	neolit - kultura amfor kulistych, okres nowożytny
669.	Mąkowarsko	81	31-36	149	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
670.	Mąkowarsko	82	31-36	150	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
671.	Mąkowarsko	83	31-36	151	późne średniowiecze
672.	Mąkowarsko	84	31-36	152	okres nowożytny
673.	Mąkowarsko	85	31-36	153	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
674.	Mąkowarsko	86	31-36	154	okres nowożytny
675.	Mąkowarsko	87	31-36	155	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
676.	Mąkowarsko	88	31-36	156	okres halsztacki – okres lateński
677.	Mąkowarsko	89	31-36	157	okres halsztacki – okres lateński
678.	Mąkowarsko	90	31-36	158	okres nowożytny
679.	Mąkowarsko	91	31-36	159	okres nowożytny
680.	Mąkowarsko	92	31-36	160	okres nowożytny

681.	Mąkowarsko	93	31-36	161	okres nowożytny
682.	Mąkowarsko	94	31-36	162	okres nowożytny
683.	Mąkowarsko	95	31-36	163	epoka kamienia
684.	Mąkowarsko	96	31-36	164	okres nowożytny
685.	Mąkowarsko	97	31-36	165	późne średniowiecze, okres nowożytny
686.	Mąkowarsko	98	31-36	166	okres nowożytny
687.	Mąkowarsko	99	31-36	167	okres nowożytny
688.	Mąkowarsko	100	31-36	168	okres nowożytny
689.	Mąkowarsko	101	31-36	169	epoka kamienia, okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
690.	Mąkowarsko	102	31-36	170	okres nowożytny
691.	Mąkowarsko	103	31-36	171	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
692.	Mąkowarsko	104	31-36	172	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
693.	Mąkowarsko	105	31-36	173	okres nowożytny
694.	Mąkowarsko	106	31-36	174	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
695.	Mąkowarsko	107	31-36	175	okres nowożytny
696.	Mąkowarsko	108	31-36	176	okres rzymski, okres nowożytny
697.	Mąkowarsko	109	31-36	177	okres halsztacki – okres lateński
698.	Mąkowarsko	110	32-36	2	okres nowożytny
699.	Mąkowarsko	111	32-36	3	okres halsztacki – okres lateński
700.	Mąkowarsko	112	32-36	4	okres nowożytny
701.	Mąkowarsko	113	32-36	5	okres nowożytny
702.	Mąkowarsko	114	32-36	6	okres nowożytny
703.	Mąkowarsko	115	32-36	7	późne średniowiecze

704.	Mąkowarsko	116	32-36	8	okres halsztacki – okres lateński
705.	Mąkowarsko	117	32-36	9	okres rzymski, późne średniowiecze
706.	Mąkowarsko	118	32-36	10	okres rzymski, późne średniowiecze
707.	Mąkowarsko	119	32-36	11	okres nowożytny
708.	Mąkowarsko	120	32-36	12	okres nowożytny
709.	Mąkowarsko	121	32-36	13	neolit - kultura amfor kulistych, okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
710.	Mąkowarsko	122	32-36	14	okres rzymski
711.	Mąkowarsko	123	32-36	15	neolit schyłkowy, okres nowożytny
712.	Mąkowarsko	124	32-36	16	okres halsztacki – okres lateński okres rzymski
713.	Mąkowarsko	125	32-36	17	okres nowożytny
714.	Mąkowarsko	126	32-36	18	okres halsztacki – okres lateński
715.	Mąkowarsko	127	32-36	19	okres halsztacki – okres lateński
716.	Mąkowarsko	128	32-36	20	okres nowożytny
717.	Mąkowarsko	129	32-36	66	epoka kamienia, kultura łużycka, okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski
718.	Mąkowarsko	130	32-36	82	okres nowożytny
719.	Mąkowarsko	131	32-36	83	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
720.	Mąkowarsko	132	32-36	84	okres nowożytny
721.	Mąkowarsko	133	32-36	85	okres nowożytny
722.	Mąkowarsko	134	32-36	86	okres nowożytny
723.	Mąkowarsko	135	32-36	87	okres halsztacki – okres lateński

724.	Mąkowarsko	136	32-36	88	okres halsztacki – okres lateński późne średniowiecze okres nowożytny
725.	Mąkowarsko	137	32-36	89	okres nowożytny
726.	Nowy Dwór	1	33-37	30	okres rzymski
727.	Nowy Dwór	2	33-37	31	okres halsztacki – okres lateński
728.	Nowy Dwór	3	33-37	32	epoka kamienia, neolit – kultura pucharów lejkowatych, okres halsztacki – okres lateński, późne średniowiecze
729.	Nowy Dwór	4	33-37	33	epoka kamienia
730.	Nowy Dwór	5	33-37	34	epoka kamienia
731.	Nowy Dwór	6	33-37	35	okres halsztacki – okres lateński
732.	Nowy Dwór	7	33-37	36	okres halsztacki – okres lateński
733.	Nowy Dwór	8	33-37	37	okres halsztacki – okres lateński
734.	Nowy Dwór	9	33-37	38	okres halsztacki – okres lateński
735.	Nowy Dwór	10	33-37	39	okres rzymski
736.	Nowy Dwór	11	33-37	40	okres rzymski
737.	Nowy Dwór	12	33-37	41	okres halsztacki – okres lateński
738.	Nowy Dwór	13	33-37	42	okres halsztacki – okres lateński
739.	Nowy Dwór	14	33-37	43	okres halsztacki – okres lateński, wczesne średniowiecze
740.	Nowy Dwór	15	33-37	44	okres halsztacki – okres lateński
741.	Nowy Dwór	16	33-37	45	okres halsztacki – okres lateński
742.	Nowy Dwór	17	33-37	46	okres halsztacki – okres lateński, wczesne średniowiecze
743.	Nowy Dwór	18	32-37	7	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski, okres nowożytny
744.	Nowy Dwór	19	32-37	8	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski
745.	Nowy Dwór	20	32-37	9	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski

746.	Nowy Dwór	21	33-36	73	mezolit
747.	Nowy Dwór	22	33-36	74	mezolit
748.	Nowy Dwór	23	33-36	75	okres nowożytny
749.	Nowy Jasiniec	1	33-38	13	późne średniowiecze - okres nowożytny
750.	Nowy Jasiniec	2	33-38	14	okres halsztacki – okres lateński, kultura pomorska
751.	Nowy Jasiniec	3	33-38	15	kultura łużycka, późne średniowiecze
752.	Nowy Jasiniec	4	33-38	16	późne średniowiecze/okres nowożytny
753.	Nowy Jasiniec	5	33-38	17	epoka kamienia
754.	Nowy Jasiniec	6	33-38	18	okres halsztacki – okres lateński, kultura pomorska
755.	Nowy Jasiniec	7	33-38	19	okres halsztacki – okres lateński, kultura pomorska
756.	Nowy Jasiniec	8	33-38	20	epoka kamienia, okres rzymski, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
757.	Nowy Jasiniec	9	33-38	21	późne średniowiecze
758.	Nowy Jasiniec	10	33-38	22	okres lateński, późne średniowiecze
759.	Nowy Jasiniec	11	33-38	23	wczesne średniowiecze
760.	Nowy Jasiniec	12	33-38	24	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
761.	Nowy Jasiniec	13	33-38	25	późne średniowiecze
762.	Nowy Jasiniec	14	33-38	26	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
763.	Nowy Jasiniec	15	33-38	27	paleolit, mezolit
764.	Nowy Jasiniec	16	33-38	28	epoka kamienia
765.	Nowy Jasiniec	17	33-38	29	późne średniowiecze/okres nowożytny
766.	Nowy Jasiniec	18	33-38	30	późne średniowiecze/okres nowożytny

767.	Nowy Jasiniec	19	33-38	31	późne średniowiecze/okres nowożytny
768.	Nowy Jasiniec	20	33-38	32	późne średniowiecze/okres nowożytny
769.	Nowy Jasiniec	21	33-38	33	paleolit, późne średniowiecze/okres nowożytny
770.	Nowy Jasiniec	22	33-38	34	późne średniowiecze/okres nowożytny
771.	Nowy Jasiniec	23	33-38	35	epoka kamienia, późne średniowiecze
772.	Nowy Jasiniec	24	33-38	36	epoka kamienia, okres halsztacki, kultura łużycka, późne średniowiecze
773.	Nowy Jasiniec	25	33-38	37	mezolit
774.	Nowy Jasiniec	26	33-38	38	epoka brązu/okres halsztacki, kultura łużycka, późne średniowiecze
775.	Nowy Jasiniec	27	33-38	39	epoka kamienia, późne średniowiecze
776.	Nowy Jasiniec	28	33-38	40	neolit
777.	Nowy Jasiniec	29	33-38	41	okres lateński, późne średniowiecze/okres nowożytny
778.	Nowy Jasiniec	30	33-38	42	okres halsztacki – okres lateński, kultura łużycka
779.	Nowy Jasiniec	31	33-38	115	wczesne średniowiecze
780.	Nowy Jasiniec	32	32-38	111	późne średniowiecze/okres nowożytny
781.	Nowy Jasiniec	33	32-38	110	okres halsztacki – okres lateński, późne średniowiecze/okres nowożytny
782.	Okole - Stopka	1	34-37	53	kultura pomorska
783.	Okole	2	34-37	54	okres nowożytny
784.	Okole	3	34-37	55	okres rzymski?

785.	Okole	4	34-37	56	wczesne średniowiecze, okres nowożytny
786.	Okole	5	34-37	57	paleolit schyłkowy, okres halsztacki – okres lateński?, okres rzymski, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
787.	Okole	6	34-37	58	okres nowożytny
788.	Okole	7	34-37	59	mezolit, okres nowożytny
789.	Okole	8	34-37	60	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
790.	Okole	9	34-37	61	okres halsztacki – okres lateński, późne średniowiecze, okres nowożytny
791.	Okole	10	34-37	62	okres halsztacki – okres lateński
792.	Okole	11	34-37	63	mezolit, okres halsztacki – okres lateński, późne średniowiecze, okres nowożytny
793.	Okole	12	34-37	64	okres rzymski, wczesne średniowiecze
794.	Okole	13	34-37	65	mezolit, okres rzymski, okres nowożytny
795.	Okole	14	34-37	66	okres nowożytny
796.	Okole	15	34-37	67	okres nowożytny
797.	Okole	16	34-37	68	mezolit, okres nowożytny

798.	Okole	17	34-37	69	pradzieje, neolit - kultura pucharów lejkowatych, kultura łużycka
799.	Okole	18	34-37	70	epoka kamienia, okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski, okres nowożytny
800.	Okole	19	34-37	71	epoka kamienia, okres halsztacki – okres lateński
801.	Okole	20	34-37	72	wczesne średniowiecze
802.	Okole	21	34-37	73	wczesne średniowiecze, okres nowożytny
803.	Okole	22	34-37	74	wczesne średniowiecze, okres nowożytny
804.	Okole	23	34-37	75	wczesne średniowiecze, okres nowożytny
805.	Okole	24	34-37	76	okres halsztacki – okres lateński, wczesne średniowiecze, okres nowożytny
806.	Okole	25	34-37	77	mezolit, okres halsztacki – okres lateński, późne średniowiecze, okres nowożytny
807.	Okole	26	34-37	78	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
808.	Okole	27	34-37	79	epoka kamienia, wczesne średniowiecze, okres nowożytny
809.	Okole	28	34-37	80	okres halsztacki – okres lateński, wczesne średniowiecze,

					późne średniowiecze, okres nowożytny
810.	Okole	29	34-37	81	okres rzymski, wczesne średniowiecze
811.	Okole	30	34-37	82	kultura łużycka?
812.	Okole	31	34-37	83	okres rzymski?
813.	Okole	32	34-37	84	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
814.	Okole	33	34-37	85	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
815.	Okole	34	34-37	86	kultura łużycka?
816.	Okole	35	34-37	87	neolit - kultura pucharów lejkowatych
817.	Okole	36	34-37	88	okres nowożytny
818.	Okole	37	34-37	89	okres nowożytny
819.	Okole	38	34-37	90	okres nowożytny
820.	Okole	39	34-37	91	okres nowożytny
821.	Osiek	1	33-35	43	późne średniowiecze, okres nowożytny
822.	Osiek	2	33-35	44	kultura łużycka/kultura pomorska, okres nowożytny
823.	Osiek	3	33-35	45	okres nowożytny
824.	Osiek	4	32-35	148	mezolit, kultura łużycka/kultura pomorska
825.	Osiek	5	32-35	149	kultura łużycka/kultura pomorska
826.	Osiek	6	32-35	150	okres nowożytny
827.	Osiek	7	32-35	151	mezolit, okres nowożytny
828.	Osiek	8	32-35	152	okres nowożytny
829.	Osiek	9	32-35	153	kultura łużycka/kultura pomorska
830.	Osiek	10	32-35	154	mezolit, kultura łużycka/kultura pomorska
831.	Osiek	11	32-35	157	mezolit

832.	Osiek	12	32-35	156	średniowiecze, późne średniowiecze/okres nowożytny
833.	Osiek	13	32-35	155	okres nowożytny
834.	Osiek	14	32-35	158	okres nowożytny
835.	Osiek	15	32-35	159	kultura łużycka/kultura pomorska, okres rzymski?
836.	Osiek	16	32-35	160	mezolit, okres nowożytny
837.	Osiek	17	32-35	161	okres nowożytny
838.	Popielewo	1	33-35	160	kultura pomorska
839.	Popielewo	2	33-35	161	okres rzymski?
840.	Popielewo	3	33-35	157	wczesne średniowiecze
841.	Popielewo	4	33-35	158	okres nowożytny
842.	Popielewo	5	33-35	159	epoka kamienia
843.	Popielewo	6	33-35	162	epoka kamienia, okres nowożytny
844.	Popielewo	7	34-35	4	okres nowożytny
845.	Popielewo	8	34-35	5	okres nowożytny
846.	Popielewo	9	34-35	6	okres nowożytny
847.	Salno	1	34-36	53	okres rzymski
848.	Salno	2	34-36	54	okres halsztacki – okres lateński
849.	Salno	3	34-36	55	okres halsztacki – okres lateński
850.	Salno	4	34-36	56	okres halsztacki – okres lateński
851.	Salno	5	34-36	57	okres halsztacki – okres lateński
852.	Salno	6	34-36	58	okres nowożytny
853.	Salno	7	34-36	59	okres halsztacki – okres lateński
854.	Salno	8	34-36	60	epoka kamienia, okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
855.	Salno	9	34-36	61	okres halsztacki – okres lateński
856.	Salno	10	34-36	62	okres halsztacki – okres lateński,

					okres rzymski, okres nowożytny
857.	Salno	11	34-36	63	późne średniowiecze/okres nowożytny
858.	Salno	12	34-36	64	okres rzymski
859.	Salno	13	34-36	65	epoka brązu
860.	Salno	14	34-36	66	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski, wczesne średniowiecze
861.	Salno	15	34-36	67	epoka kamienia
862.	Salno	16	34-36	68	epoka brązu, okres halsztacki – okres lateński
863.	Salno	17	34-36	69	okres rzymski
864.	Salno	18	34-36	70	okres rzymski
865.	Salno	19	34-36	71	epoka kamienia
866.	Salno	20	34-36	72	późne średniowiecze/okres nowożytny
867.	Salno	21	34-36	73	późne średniowiecze
868.	Salno	22	34-36	74	późne średniowiecze/okres nowożytny
869.	Salno	23	34-36	75	późne średniowiecze
870.	Salno	24	34-36	76	późne średniowiecze
871.	Salno	25	34-36	77	epoka kamienia, okres halsztacki – okres lateński, późne średniowiecze/okres nowożytny
872.	Salno	26	34-36	78	późne średniowiecze
873.	Salno	27	34-36	79	późne średniowiecze
874.	Salno	28	34-36	80	epoka kamienia, okres halsztacki – okres lateński, późne średniowiecze
875.	Salno	29	34-36	81	późne średniowiecze
876.	Samociążek	1	34-37	195	kultura łużycka
877.	Samociążek	2	34-37	196	epoka brązu

878.	Samociążek	3	34-37	197	neolit
879.	Samociążek	4	34-37	198	pradzieje?
880.	Samociążek	5	34-37	199	kultura łużycka
881.	Samociążek	6	35-37	27	wczesne średniowiecze
882.	Samociążek	7	35-37	28	paleolit schyłkowy, kultura łużycka, późne średniowiecze
883.	Samociążek	8	34-37	200	mezolit, okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
884.	Samociążek	9	34-37	201	mezolit, neolit- kultura pucharów lejkowatych, kultura łużycka, okres rzymski?, okres nowożytny
885.	Samociążek	10	34-37	202	okres rzymski, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
886.	Samociążek	11	34-37	203	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
887.	Samociążek	12	34-37	204	okres nowożytny
888.	Samociążek	13	34-37	205	okres nowożytny
889.	Samociążek	14	34-37	206	epoka kamienia, okres rzymski, okres nowożytny
890.	Samociążek	15	34-37	207	neolit schyłkowy/epoka brązu, okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze,

					okres nowożytny
891.	Samociążek	16	34-37	208	epoka kamienia, okres nowożytny
892.	Samociążek	17	34-37	209	okres halsztacki – okres lateński, wczesne średniowiecze
893.	Samociążek	18	34-37	210	okres nowożytny
894.	Samociążek	19	34-37	211	epoka kamienia, okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
895.	Samociążek	20	34-37	212	epoka brązu, późne średniowiecze, okres nowożytny
896.	Samociążek	21	34-37	213	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
897.	Samociążek	22	34-37	214	późne średniowiecze
898.	Samociążek	23	34-37	215	okres nowożytny
899.	Samociążek	24	34-37	216	okres nowożytny
900.	Samociążek	25	34-37	217	okres nowożytny
901.	Samociążek	26	34-37	218	okres halsztacki – okres lateński
902.	Samociążek	27	34-37	219	okres rzymski?, okres nowożytny
903.	Samociążek	28	34-37	220	kultura łużycka?
904.	Samociążek	29	34-37	221	okres halsztacki – okres lateński
905.	Samociążek	30	34-37	222	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski, wczesne średniowiecze, okres nowożytny
906.	Samociążek	31	34-37	223	późne średniowiecze, okres nowożytny
907.	Samociążek	32	34-37	224	mezolit, kultura łużycka?,

					okres nowożytny
908.	Samociążek	33	34-37	225	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
909.	Samociążek	34	34-37	226	późne średniowiecze, okres nowożytny
910.	Samociążek	35	34-37	227	neolit, kultura łużycka, okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
911.	Sitowiec	1	32-35	83	okres nowożytny
912.	Sitowiec	2	32-35	80	kultura łużycka, kultura pomorska
913.	Sitowiec	3	32-35	81	okres rzymski, wczesne średniowiecze
914.	Sitowiec	4	32-35	82	mezolit
915.	Sitowiec	5	32-35	84	okres nowożytny
916.	Sitowiec	6	32-35	85	okres rzymski, wczesne średniowiecze
917.	Sitowiec	7	32-35	86	kultura łużycka/kultura pomorska, późne średniowiecze/okres nowożytny
918.	Sitowiec	8	32-35	87	okres nowożytny
919.	Sitowiec	9	32-35	88	mezolit
920.	Sitowiec	10	32-35	89	okres rzymski, okres nowożytny
921.	Sitowiec	11	32-35	90	mezolit?, neolit - kultura amfor kulistych?, kultura łużycka/kultura pomorska, okres rzymski, wczesne średniowiecze

922.	Sitowiec	12	32-35	91	kultura łużycka/kultura pomorska, późne średniowiecze/okres nowożytny
923.	Sitowiec	13	32-35	92	mezolit
924.	Sitowiec	14	32-35	93	kultura łużycka/kultura pomorska, okres nowożytny
925.	Sitowiec	15	32-35	96	kultura łużycka/kultura pomorska, okres rzymski, wczesne średniowiecze
926.	Sitowiec	16	32-35	99	kultura łużycka/kultura pomorska
927.	Sitowiec	17	32-35	97	kultura łużycka/kultura pomorska
928.	Sitowiec - Kamionka	18	32-35	98	kultura łużycka/kultura pomorska, wczesne średniowiecze
929.	Sitowiec- Kamionka	19	32-35	94	mezolit, okres rzymski
930.	Sitowiec	20	32-35	95	kultura łużycka/kultura pomorska, okres nowożytny
931.	Sitowiec	21	32-35	101	wczesne średniowiecze?
932.	Sitowiec	22	32-35	102	kultura łużycka/kultura pomorska, okres nowożytny
933.	Sitowiec	23	32-35	103	kultura łużycka/kultura pomorska
934.	Sitowiec	24	32-35	105	kultura łużycka/kultura pomorska?
935.	Sitowiec	25	32-35	106	kultura łużycka/kultura pomorska, okres rzymski, okres nowożytny
936.	Sitowiec	26	32-35	100	kultura łużycka/kultura pomorska, okres rzymski
937.	Sitowiec	27	32-35	104	mezolit, okres rzymski, późne średniowiecze/okres nowożytny
938.	Sitowiec	28	32-35	107	wczesne średniowiecze

939.	Sitowiec	29	32-35	108	okres rzymski
940.	Sitowiec	30	32-35	109	mezolit, okres nowożytny
941.	Sitowiec	31	32-35	110	okres rzymski
942.	Sitowiec	32	32-35	111	okres rzymski
943.	Sitowiec	33	32-35	112	okres nowożytny
944.	Sitowiec	34	32-35	113	mezolit, neolit?
945.	Sitowiec	35	32-35	114	pradzieje?
946.	Sitowiec	36	32-35	115	kultura łużycka/ kultura pomorska
947.	Sitowiec	37	32-35	116	mezolit, neolit - kultura amfor kulistych?
948.	Sitowiec	38	32-35	117	kultura łużycka/kultura pomorska
949.	Sitowiec	39	32-35	118	okres rzymski
950.	Sitowiec	40	32-35	119	mezolit
951.	Skarbiewo	1	33-36	105	okres nowożytny
952.	Skarbiewo	2	33-36	106	mezolit/neolit
953.	Skarbiewo	3	33-36	107	okres nowożytny
954.	Skarbiewo	4	33-36	108	okres nowożytny
955.	Skarbiewo	5	33-36	109	okres nowożytny
956.	Skarbiewo	6	33-36	110	późne średniowiecze, okres nowożytny
957.	Sokole Kuźnica	2	31-37	1	okres nowożytny
958.	Sokole Kuźnica	1	31-37	2	neolit – kultura ceramiki wstęgowej rytej
959.	Stary Dwór	1	33-37	1	wczesne średniowiecze
960.	Stary Dwór	2	33-37	2	okres halsztacki – okres lateński, wczesne średniowiecze
961.	Stary Dwór	3	33-37	3	okres halsztacki – okres lateński
962.	Stary Dwór	4	33-37	4	okres halsztacki – okres lateński
963.	Stary Dwór	5	33-37	5	późne średniowiecze

964.	Stary Dwór	6	33-37	6	okres halsztacki – okres lateński, wczesne średniowiecze
965.	Stary Dwór	7	33-37	7	epoka kamienia, okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski
966.	Stary Dwór	8	33-37	8	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski
967.	Stary Dwór	9	33-37	9	okres halsztacki – okres lateński
968.	Stary Dwór	10	33-37	10	okres rzymski
969.	Stary Dwór	11	33-37	11	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski
970.	Stary Dwór	12	33-37	12	okres rzymski, wczesne średniowiecze
971.	Stary Dwór	13	33-37	13	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski, wczesne średniowiecze
972.	Stary Dwór	14	33-37	14	epoka kamienia, okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski
973.	Stary Dwór	15	33-37	15	epoka kamienia, epoka brązu, okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski
974.	Stary Dwór	16	33-37	16	epoka kamienia, okres halsztacki – okres lateński
975.	Stary Dwór	17	33-37	17	epoka kamienia, neolit schyłkowy, okres halsztacki – okres lateński
976.	Stary Dwór	18	33-37	18	wczesne średniowiecze

977.	Stary Dwór	19	33-37	19	okres rzymski
978.	Stary Dwór	20	33-37	20	okres halsztacki – okres lateński
979.	Stary Dwór	21	33-37	21	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
980.	Stary Dwór	22	33-37	22	okres halsztacki – okres lateński
981.	Stary Dwór	23	33-37	23	okres halsztacki – okres lateński
982.	Stary Dwór	24	34-37	23	okres nowożytny
983.	Stary Dwór	25	34-37	24	późne średniowiecze, okres nowożytny
984.	Stary Dwór	26	34-37	25	okres nowożytny
985.	Stary Dwór	27	34-37	26	okres nowożytny
986.	Stary Dwór	28	34-37	27	okres nowożytny
987.	Stary Dwór	29	34-37	28	późne średniowiecze, okres nowożytny
988.	Stary Dwór	30	34-37	29	okres nowożytny
989.	Stary Dwór	31	34-37	30	okres nowożytny
990.	Stary Dwór	32	34-37	31	późne średniowiecze, okres nowożytny
991.	Stary Dwór	33	34-37	32	okres nowożytny
992.	Stary Dwór	34	34-37	33	okres nowożytny
993.	Stary Dwór	35	34-37	34	okres halsztacki – okres lateński, późne średniowiecze
994.	Stary Dwór	36	34-37	35	okres rzymski?, wczesne średniowiecze
995.	Stary Dwór	37	34-37	36	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
996.	Stary Dwór	38	34-37	37	kultura łużycka?
997.	Stary Dwór	39	34-37	38	okres nowożytny
998.	Stary Dwór	40	34-37	39	okres nowożytny
999.	Stary Dwór	41	34-37	40	okres nowożytny

1000	Stary Dwór	42	34-37	41	kultura łużycka, okres rzymski?, okres nowożytny
1001	Stary Dwór	43	34-37	42	okres nowożytny
1002	Stary Dwór	44	34-37	43	okres nowożytny
1003	Stary Dwór	45	34-37	44	okres nowożytny
1004	Stary Dwór	46	34-37	45	okres nowożytny
1005	Stary Dwór	47	34-37	46	okres nowożytny
1006	Stary Dwór	48	34-37	47	późne średniowiecze, okres nowożytny
1007	Stary Dwór	49	34-37	48	okres nowożytny
1008	Stary Dwór	50	34-37	49	okres halsztacki – okres lateński
1009	Stary Dwór	51	34-37	50	okres nowożytny
1010	Stary Dwór	52	34-37	51	okres nowożytny
1011	Stary Dwór	53	34-37	52	okres rzymski
1012	Stary Jasiniec	1	34-38	80	okres nowożytny
1013	Stary Jasiniec	2	34-38	81	neolit, okres nowożytny
1014	Stary Jasiniec	3	34-38	82	późne średniowiecze, okres nowożytny
1015	Stary Jasiniec	4	34-38	83	późne średniowiecze/okres nowożytny
1016	Stary Jasiniec	5	34-38	84	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze/okres nowożytny
1017	Stary Jasiniec	6	34-38	85	mezolit, okres nowożytny
1018	Stary Jasiniec	7	34-38	86	neolit
1019	Stary Jasiniec	8	34-38	87	okres nowożytny
1020	Stary Jasiniec	9	34-38	88	okres nowożytny
1021	Stary Jasiniec	10	33-38	1	późne średniowiecze/okres nowożytny
1022	Stary Jasiniec	11	33-38	2	epoka kamienia
1023	Stary Jasiniec	12	33-38	3	późne średniowiecze/okres nowożytny
1024	Stary Jasiniec	13	33-38	4	późne średniowiecze/okres nowożytny

1025	Stary Jasiniec	14	33-38	5	późne średniowiecze/okres nowożytny
1026	Stary Jasiniec	15	33-38	6	późne średniowiecze/okres nowożytny
1027	Stary Jasiniec	16	33-38	7	okres nowożytny
1028	Stary Jasiniec	17	33-38	8	okres nowożytny
1029	Stary Jasiniec	18	33-38	9	późne średniowiecze/okres nowożytny
1030	Stary Jasiniec	19	33-38	10	późne średniowiecze
1031	Stary Jasiniec	20	33-38	11	późne średniowiecze/okres nowożytny
1032	Stary Jasiniec	21	33-38	12	późne średniowiecze/okres nowożytny
1033	Tryszczyn	1	35-37	67	kultura pomorska
1034	Tryszczyn	2	35-37	68	kultura łużycka
1035	Tryszczyn	3	35-37	69	kultura pomorska
1036	Tryszczyn	4	35-37	70	kultura pomorska
1037	Tryszczyn	5	35-37	71	kultura pomorska
1038	Tryszczyn	6	35-37	72	kultura pomorska
1039	Tryszczyn	7	35-37	73	kultura pomorska
1040	Tryszczyn	8	35-37	74	kultura pomorska
1041	Tryszczyn	9	35-37	75	kultura pomorska
1042	Tryszczyn	10	35-37	76	kultura pomorska
1043	Tryszczyn	11	35-37	77	kultura pomorska
1044	Tryszczyn	12	35-37	78	kultura pomorska
1045	Tryszczyn	13	35-37	79	okres halsztacki – okres lateński-okres rzymski?, późne średniowiecze
1046	Tryszczyn	14	35-37	80	średniowiecze
1047	Tryszczyn	15	35-37	81	epoka brązu, okres halsztacki – okres lateński-okres rzymski, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
1048	Tryszczyn	16	35-37	82	średniowiecze
1049	Tryszczyn	17	35-37	83	późne średniowiecze
1050	Tryszczyn	18	35-37	84	okres halsztacki – okres lateński – okres rzymski
1051	Tryszczyn	19	35-37	85	późne średniowiecze
1052	Tryszczyn	20	35-37	86	późne średniowiecze

1053	Tryszczyn	21	35-37	87	paleolit schyłkowy, neolit- kultura pucharów lejkowatych, kultura łużycka?, późne średniowiecze
1054	Tryszczyn	22	35-37	88	mezolit?
1055	Tryszczyn	23	35-37	89	kultura łużycka
1056	Tryszczyn	24	35-37	90	epoka kamienia
1057	Tryszczyn	25	35-37	91	późne średniowiecze
1058	Tryszczyn	26	35-37	92	epoka kamienia
1059	Tryszczyn	27	35-37	93	neolit - epoka brązu
1060	Tryszczyn	28	35-37	94	neolit - epoka brązu, późne średniowiecze
1061	Tryszczyn	29	35-37	95	późne średniowiecze
1062	Tryszczyn	30	35-37	96	późne średniowiecze
1063	Tryszczyn	31	35-37	97	późne średniowiecze
1064	Tryszczyn	32	35-37	98	późne średniowiecze
1065	Tryszczyn	33	35-37	99	okres halsztacki – okres lateński - okres rzymski?
1066	Tryszczyn	34	35-37	100	późne średniowiecze
1067	Tryszczyn	35	36-37	15	średniowiecze
1068	Tryszczyn	36	36-37	16	średniowiecze
1069	Tryszczyn	37	36-37	17	neolit?, kultura łużycka/kultura pomorska, okres nowożytny
1070	Tryszczyn	38	36-37	18	kultura łużycka, okres nowożytny
1071	Tryszczyn	39	36-37	19	kultura łużycka, okres nowożytny
1072	Tryszczyn	40	36-37	20	późne średniowiecze - okres nowożytny
1073	Tryszczyn	41	36-37	21	kultura łużycka
1074	Tryszczyn	42	36-37	22	epoka kamienia, kultura łużycka
1075	Tryszczyn	43	36-37	23	mezolit

1076	Tryszczyn	44	36-37	24	kultura łużycka
1077	Tryszczyn	45	36-37	48	kultura pomorska
1078	Wierzchucin Królewski	1	34-36	1	okres rzymski, okres nowożytny
1079	Wierzchucin Królewski	2	34-36	2	pradzieje, okres nowożytny
1080	Wierzchucin Królewski	3	34-36	3	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze/ okres nowożytny
1081	Wierzchucin Królewski	4	34-36	4	okres nowożytny
1082	Wierzchucin Królewski	5	34-36	5	okres nowożytny
1083	Wierzchucin Królewski	6	34-36	6	okres halsztacki – okres lateński
1084	Wierzchucin Królewski	7	34-36	7	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
1085	Wierzchucin Królewski	8	34-36	8	epoka kamienia, okres rzymski, okres nowożytny
1086	Wierzchucin Królewski	9	34-36	9	okres nowożytny
1087	Wierzchucin Królewski	10	34-36	10	wczesne średniowiecze, okres nowożytny
1088	Wierzchucin Królewski	11	34-36	11	okres rzymski, późne średniowiecze / okres nowożytny
1089	Wierzchucin Królewski	12	34-36	12	okres halsztacki – okres lateński, wczesne średniowiecze, okres nowożytny
1090	Wierzchucin Królewski	13	34-36	13	okres halsztacki – okres lateński, wczesne średniowiecze, okres nowożytny
1091	Wierzchucin Królewski	14	34-36	14	wczesne średniowiecze

1092	Wierzchucin Królewski	15	34-36	15	epoka brązu, wczesne średniowiecze
1093	Wierzchucin Królewski	16	34-36	16	okres rzymski, wczesne średniowiecze
1094	Wierzchucin Królewski	17	34-36	17	wczesne średniowiecze
1095	Wierzchucin Królewski	18	34-36	18	wczesne średniowiecze
1096	Wierzchucin Królewski	19	34-36	19	okres rzymski, wczesne średniowiecze
1097	Wierzchucin Królewski	20	34-36	20	neolit - kultura pucharów lejkowatych
1098	Wierzchucin Królewski	21	34-36	21	wczesne średniowiecze
1099	Wierzchucin Królewski	22	34-36	22	wczesne średniowiecze
1100	Wierzchucin Królewski	23	34-36	23	okres halsztacki – okres lateński
1101	Wierzchucin Królewski	24	34-36	24	okres nowożytny
1102	Wierzchucin Królewski	25	34-36	25	epoka brązu, późne średniowiecze
1103	Wierzchucin Królewski	26	34-36	26	pradzieje
1104	Wierzchucin Królewski	27	34-36	27	pradzieje
1105	Wierzchucin Królewski	28	34-36	28	okres halsztacki – okres lateński
1106	Wierzchucin Królewski	29	34-36	29	epoka brązu
1107	Wierzchucin Królewski	30	34-36	30	okres halsztacki – okres lateński, późne średniowiecze
1108	Wierzchucin Królewski	31	34-36	31	okres rzymski
1109	Wierzchucin Królewski	32	34-36	32	neolit - kultura pucharów lejkowatych, późne średniowiecze/okres nowożytny
1110	Wierzchucin Królewski	33	34-36	33	okres rzymski

1111	Wierzchucin Królewski	34	34-36	34	neolit
1112	Wierzchucin Królewski	35	34-36	35	epoka kamienia, epoka brązu, okres rzymski
1113	Wierzchucin Królewski	36	34-36	36	okres halsztacki – okres lateński
1114	Wierzchucin Królewski	37	34-36	37	wczesne średniowiecze
1115	Wierzchucin Królewski	38	33-36	102	późne średniowiecze, okres nowożytny
1116	Wierzchucin Królewski	39	33-35	166	kultura pomorska
1117	Wierzchucin Królewski	40	33-35	167	okres rzymski ?
1118	Wierzchucin Królewski	41	33-35	168	kultura pomorska
1119	Wierzchucin Królewski	42	33-35	169	neolit – kultura ceramiki sznurowej
1120	Wierzchucin Królewski	43	33-35	163	epoka kamienia
1121	Wierzchucin Królewski	44	33-35	164	neolit
1122	Wierzchucin Królewski	45	33-35	165	kultura łużycka/kultura pomorska
1123	Wierzchucin Królewski	46	33-35	170	epoka kamienia
1124	Wierzchucin Królewski	47	33-36	76	okres nowożytny
1125	Wierzchucin Królewski	48	33-36	77	mezolit/neolit
1126	Wierzchucin Królewski	49	33-36	78	okres nowożytny
1127	Wierzchucin Królewski	50	33-36	79	okres lateński-okres rzymski
1128	Wierzchucin Królewski	51	33-36	80	kultura pomorska
1129	Wierzchucin Królewski	52	33-36	81	mezolit/neolit
1130	Wierzchucin Królewski	53	33-36	82	okres nowożytny
1131	Wierzchucin Królewski	54	33-36	83	okres nowożytny
1132	Wierzchucin Królewski	55	33-36	84	okres nowożytny

1133	Wierzchucin Królewski	56	33-36	85	okres nowożytny
1134	Wierzchucin Królewski	57	33-36	86	okres nowożytny
1135	Wierzchucin Królewski	58	33-36	87	okres nowożytny
1136	Wierzchucin Królewski	59	33-36	88	mezolit/neolit, okres nowożytny
1137	Wierzchucin Królewski	60	33-36	89	neolit - kultura amfor kulistych
1138	Wierzchucin Królewski	61	33-36	90	okres nowożytny
1139	Wierzchucin Królewski	62	33-36	91	okres nowożytny
1140	Wierzchucin Królewski	63	33-36	92	późne średniowiecze, okres nowożytny
1141	Wierzchucin Królewski	64	33-36	93	okres nowożytny
1142	Wierzchucin Królewski	65	33-36	94	późne średniowiecze, okres nowożytny
1143	Wierzchucin Królewski	66	33-36	95	średniowiecze, okres nowożytny
1144	Wierzchucin Królewski	67	33-36	96	okres nowożytny
1145	Wierzchucin Królewski	68	33-36	97	mezolit/neolit, okres nowożytny
1146	Wierzchucin Królewski	69	33-36	98	okres nowożytny
1147	Wierzchucin Królewski	70	33-36	99	okres nowożytny
1148	Wierzchucin Królewski	71	33-36	100	okres nowożytny
1149	Wierzchucin Królewski	72	33-36	101	późne średniowiecze, okres nowożytny
1150	Wierzchucin Królewski	74	34-35	7	okres nowożytny
1151	Wierzchucin Królewski	75	34-35	8	okres nowożytny

1152	Wierzchucin Królewski	76	34-35	9	okres nowożytny
1153	Więzowno	1	33-36	111	okres nowożytny
1154	Więzowno	2	33-36	112	okres nowożytny
1155	Więzowno	3	33-36	113	okres nowożytny
1156	Więzowno	4	33-36	114	okres nowożytny
1157	Więzowno	5	33-37	24	okres rzymski
1158	Więzowno	6	33-37	25	okres halszacki – okres lateński
1159	Więzowno	7	33-37	26	okres halszacki – okres lateński, wczesne średniowiecze
1160	Więzowno	8	33-37	27	epoka kamienia
1161	Więzowno	9	33-37	28	okres halszacki – okres lateński
1162	Więzowno	10	33-37	29	okres rzymski
1163	Więzowno	11	34-37	1	okres nowożytny
1164	Więzowno	12	34-37	2	okres nowożytny
1165	Więzowno	13	34-37	3	okres nowożytny
1166	Więzowno	14	34-37	4	okres nowożytny
1167	Więzowno	15	34-37	5	okres nowożytny
1168	Więzowno	16	34-37	6	okres nowożytny
1169	Więzowno	17	34-37	7	okres nowożytny
1170	Więzowno	18	34-37	8	okres nowożytny
1171	Więzowno	19	34-37	9	okres nowożytny
1172	Więzowno	20	34-37	10	okres nowożytny
1173	Więzowno	21	34-37	11	okres nowożytny
1174	Więzowno	22	34-36	85	okres nowożytny
1175	Więzowno	23	34-36	86	późne średniowiecze/okres nowożytny
1176	Więzowno	24	34-36	87	późne średniowiecze
1177	Więzowno	25	34-36	82	okres halszacki – okres lateński, późne średniowiecze
1178	Więzowno	26	34-36	83	późne średniowiecze/okres nowożytny
1179	Więzowno	27	34-36	84	okres nowożytny
1180	Więzowno	28	34-37	12	okres nowożytny

1181	Więzowno	29	34-37	13	okres nowożytny
1182	Więzowno	30	34-37	14	okres nowożytny
1183	Więzowno	31	34-37	15	okres nowożytny
1184	Wilcze	1	32-35	133	kultura pomorska
1185	Wilcze	2	32-36	215	kultura pomorska
1186	Wilcze	3	32-35	132	okres nowożytny
1187	Wilcze	4	32-35	134	mezolit, kultura łużycka/kultura pomorska
1188	Wilcze	5	32-35	135	kultura łużycka/kultura pomorska, okres nowożytny
1189	Wilcze	6	32-35	136	mezolit
1190	Wilcze	7	32-35	137	mezolit
1191	Wilcze	8	32-35	138	okres nowożytny
1192	Wilcze	9	32-35	139	mezolit, okres rzymski
1193	Wilcze	10	32-35	140	kultura łużycka/kultura pomorska, okres rzymski, wczesne średniowiecze
1194	Wilcze	11	32-35	141	późne średniowiecze/okres nowożytny
1195	Wilcze	12	32-35	142	neolit?, kultura łużycka/kultura pomorska, okres rzymski
1196	Wilcze	13	32-35	143	mezolit
1197	Wilcze	14	32-35	144	okres rzymski
1198	Wilcze	15	32-36	102	epoka kamienia, okres nowożytny
1199	Wilcze	16	32-36	103	okres nowożytny
1200	Wilcze	17	32-36	104	okres nowożytny
1201	Wilcze	18	32-36	105	okres nowożytny
1202	Wilcze	19	32-36	106	okres nowożytny
1203	Wilcze	20	32-36	107	okres nowożytny
1204	Wilcze	21	32-36	108	późne średniowiecze, okres nowożytny

1205	Wilcze	22	32-36	109	okres nowożytny
1206	Wilcze	23	32-36	110	okres rzymski
1207	Wilcze	24	32-36	111	okres halsztacki – okres lateński
1208	Wilcze	25	32-36	112	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny
1209	Wilcze	26	32-36	113	okres rzymski, wczesne średniowiecze
1210	Wilcze	27	32-36	114	wczesne średniowiecze
1211	Wilcze	28	32-36	115	okres nowożytny
1212	Wilcze	29	32-36	116	wczesne średniowiecze, okres nowożytny
1213	Wilcze	30	32-36	117	okres nowożytny
1214	Wilcze	31	32-36	118	wczesne średniowiecze
1215	Wilcze	32	32-36	119	epoka kamienia
1216	Wilcze	33	32-36	120	epoka kamienia
1217	Wilcze	34	32-36	121	okres nowożytny
1218	Wilcze	35	32-36	122	epoka kamienia, okres halsztacki – okres lateński
1219	Wilcze	36	32-36	123	epoka kamienia, wczesne średniowiecze
1220	Wilcze	37	32-36	124	okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
1221	Wilcze	38	32-36	125	okres nowożytny
1222	Wilcze	39	32-36	126	okres nowożytny
1223	Wilcze	40	32-36	127	okres nowożytny
1224	Wilcze	41	32-36	139	okres nowożytny
1225	Wilcze	42	32-36	140	okres nowożytny
1226	Wilcze	43	32-36	141	okres nowożytny
1227	Wilcze	44	32-36	142	okres nowożytny

1228	Wilcze	45	32-36	143	neolit schyłkowy, późne średniowiecze, okres nowożytny
1229	Wilcze	46	32-36	144	okres nowożytny
1230	Wilcze	47	32-36	145	późne średniowiecze, okres nowożytny
1231	Wilcze	48	32-36	146	okres nowożytny
1232	Wilcze	49	32-36	147	okres nowożytny
1233	Wilcze	50	32-36	148	okres halsztacki – okres lateński, okres rzymski, okres nowożytny
1234	Wilcze	51	32-36	149	okres nowożytny
1235	Wilcze	52	32-36	150	okres nowożytny
1236	Wilcze	53	32-36	151	okres nowożytny
1237	Wilcze	54	32-36	152	okres nowożytny
1238	Wilcze	55	32-36	205	okres nowożytny
1239	Wilcze	56	32-36	206	neolit - kultura pucharów lejkowatych, okres halsztacki – okres lateński, okres nowożytny
1240	Wilcze	57	32-36	207	epoka kamienia, wczesne średniowiecze
1241	Wilcze	58	32-36	208	epoka kamienia
1242	Wilcze	59	32-36	209	okres nowożytny
1243	Wilcze	60	32-36	90	okres nowożytny
1244	Wilcze	61	32-36	91	okres nowożytny
1245	Wilcze	62	32-36	92	okres nowożytny
1246	Wilcze	63	32-36	93	późne średniowiecze, okres nowożytny
1247	Wilcze	64	32-36	94	okres nowożytny
1248	Wilcze	65	32-36	95	okres nowożytny
1249	Wilcze	66	32-36	96	okres nowożytny
1250	Wilcze	67	32-36	97	okres nowożytny

1251	Wilcze	68	32-36	98	okres nowożytny
1252	Wilcze	69	32-36	99	okres nowożytny
1253	Wilcze	70	32-36	100	epoka kamienia, późne średniowiecze okres nowożytny
1254	Wilcze	71	32-36	101	okres nowożytny
1255	Wilcze	72	32-36	214	neolit – kultura pucharów lejkowatych
1256	Wiskitno	1	33-35	64	kultura pomorska
1257	Wiskitno	2	33-35	46	epoka kamienia
1258	Wiskitno	3	33-35	47	epoka kamienia
1259	Wiskitno	4	33-35	48	epoka kamienia
1260	Wiskitno	5	33-35	49	epoka kamienia, okres nowożytny
1261	Wiskitno	6	33-35	50	epoka kamienia
1262	Wiskitno	7	33-35	51	wczesne średniowiecze, okres nowożytny
1263	Wiskitno	8	33-35	52	późne średniowiecze/okres nowożytny
1264	Wiskitno	9	33-35	53	późne średniowiecze/okres nowożytny
1265	Wiskitno	10	33-35	54	epoka kamienia
1266	Wiskitno	11	33-35	55	okres nowożytny
1267	Wiskitno	12	33-35	56	wczesne średniowiecze
1268	Wiskitno	13	33-35	57	wczesne średniowiecze
1269	Wiskitno	14	33-35	58	okres nowożytny
1270	Wiskitno	15	33-35	59	okres nowożytny
1271	Wiskitno	16	33-35	60	epoka kamienia
1272	Wiskitno	17	33-35	61	epoka kamienia
1273	Wiskitno	18	33-35	62	późne średniowiecze/okres nowożytny
1274	Wiskitno	19	33-35	63	epoka kamienia
1275	Wiskitno	20	33-35	65	epoka kamienia

1276	Wiskitno	21	33-35	66	okres nowożytny
1277	Wiskitno	22	33-35	67	okres rzymski?, późne średniowiecze/okres nowożytny
1278	Wiskitno	23	33-35	68	mezolit, okres nowożytny
1279	Wiskitno	24	33-35	69	okres nowożytny
1280	Wiskitno	25	33-35	70	okres rzymski?
1281	Wiskitno	26	33-35	71	kultura łużycka/kultura pomorska, okres nowożytny
1282	Wiskitno	27	33-35	72	epoka kamienia
1283	Wiskitno	28	33-35	74	epoka kamienia
1284	Wiskitno	29	33-35	73	późne średniowiecze/okres nowożytny
1285	Wiskitno	30	33-35	75	mezolit, okres nowożytny
1286	Wiskitno	31	33-35	76	epoka kamienia
1287	Wiskitno	32	33-36	1	okres nowożytny
1288	Wiskitno	33	33-36	2	okres nowożytny
1289	Wiskitno	34	33-36	3	okres nowożytny
1290	Wiskitno	35	33-36	4	okres nowożytny
1291	Wiskitno	36	32-35	162	mezolit, późne średniowiecze/okres nowożytny
1292	Wiskitno	37	32-35	163	mezolit, kultura łużycka/kultura pomorska, okres nowożytny
1293	Witoldowo	1	34-36	140	epoka brązu
1294	Witoldowo	2	35-36	17	wczesne średniowiecze, okres nowożytny
1295	Witoldowo	3	35-36	19	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze
1296	Witoldowo	4	35-36	20	wczesne średniowiecze, okres nowożytny

1297	Witoldowo	5	35-36	21	późne średniowiecze
1298	Witoldowo	6	35-36	22	wczesne średniowiecze, okres nowożytny
1299	Witoldowo	7	35-36	23	wczesne średniowiecze
1300	Wtelno	1	35-36	26	wczesne średniowiecze, okres nowożytny
1301	Wtelno	2	35-36	27	wczesne średniowiecze
1302	Wtelno	3	35-36	28	późne średniowiecze, okres nowożytny
1303	Wtelno	4	35-36	29	okres rzymski, wczesne średniowiecze
1304	Wtelno	5	35-36	30	wczesne średniowiecze
1305	Wtelno	6	35-36	31	wczesne średniowiecze
1306	Wtelno	7	35-36	32	okres rzymski, wczesne średniowiecze, okres nowożytny
1307	Wtelno	8	35-36	33	okres nowożytny
1308	Wtelno	9	35-36	34	wczesne średniowiecze
1309	Wtelno	10	35-37	60	okres halsztacki – okres lateński- okres rzymski, późne średniowiecze
1310	Wtelno	11	35-37	61	epoka kamienia, późne średniowiecze
1311	Wtelno	12	35-37	62	późne średniowiecze
1312	Wtelno	13	35-37	63	późne średniowiecze
1313	Wtelno	14	35-37	64	późne średniowiecze
1314	Wtelno	15	35-37	65	neolit
1315	Wtelno	16	35-37	66	neolit
1316	Wtelno	17	35-37	50	późne średniowiecze
1317	Wtelno	18	35-37	52	okres halsztacki, okres lateński, okres rzymski
1318	Wtelno	19	35-37	53	okres halsztacki, okres lateński, okres

					rzymski, późne średniowiecze
1319	Wtelno	20	35-37	54	okres halsztacki, okres lateński, okres rzymski, późne średniowiecze
1320	Wtelno	21	35-37	55	późne średniowiecze
1321	Wtelno	22	35-37	56	późne średniowiecze
1322	Wtelno	23	35-37	57	późne średniowiecze
1323	Wtelno	24	35-37	58	późne średniowiecze
1324	Wtelno	25	35-37	59	późne średniowiecze
1325	Wtelno	26	34-37	21	okres nowożytny
1326	Wtelno	27	34-37	22	okres nowożytny

Uzasadnienie

Zgodnie z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1292) Burmistrz sporządza na okres czterech lat gminny program opieki nad zabytkami. Program ten na podstawie art. 87 ust. 3 cytowanej wyżej ustawy zostaje przyjęty przez Radę Miejską po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Koronowo na lata 2025-2028 uzyskał pozytywną opinię Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu Delegatura w Bydgoszczy – pismo z dnia 29 listopada 2024 r., znak WUOZ.DB.RDZ.5126.5.2024.HM. Program oparty jest na gminnej ewidencji zabytków (GEZ), w której znajdują się zabytki nieruchome wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz inne zabytki nieruchome wytypowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Koronowo na lata 2025-2028 uwzględnia m.in. zbiorcze zestawienie aktów prawnych, uwarunkowania ochrony zabytków w gminie, problemy, jakie dotyczą ochrony zabytków, oraz możliwości finansowania inwestycji, w celu poprawy stanu zachowania zabytków. W programie określone zostały cele i sposoby realizacji opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Koronowo.

Program kładzie szczególny nacisk na wykorzystanie istniejących źródeł finansowania inwestycji związanych z opieką nad zabytkami, intensywne działania w obszarach najbardziej atrakcyjnych historycznie, promocję dziedzictwa kulturowego oraz wypracowanie odpowiednich schematów współpracy administracji samorządowej z właścicielami obiektów zabytkowych. Program stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminnej w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Koronowo jest kontynuacją wcześniej opracowanego programu i czas jego obowiązywania przewidziany jest na 4 lata, z obowiązkiem wykonania sprawozdania po upływie każdych dwóch lat.

DOKUMENT PODPISANY ELEKTRONICZNIE

Dane podpisywanego dokumentu

Typ dokumentu	Uchwała
Numer dokumentu	X/100/24
Data dokumentu	2024-12-10
Organ wydający	Rada Miejska w Koronowie
Przedmiot regulacji	w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Koronowo na lata 2025-2028
Identyfikator dokumentu	157721C8-6097-4176-8B47-195B21B1C301

Informacje o złożonych podpisach elektronicznych

Podpis:	
Sygnatura	Signature-1410591865
Numer seryjny	208A0BC6AE8AD212F307576E17E118A7
Osoba podpisująca	Mirosława Maria Pietryga
Kraj	PL
Data złożenia podpisu	02.01.2025 13:11:46
Zakres podpisu	Cały dokument
Wystawca certyfikatu	VATPL-5170359458 Certum QCA 2017 Asseco Data Systems S.A. PL